

Бдење

Часопис за књижевност, уметност и културну баштину
Књажевац / Сврљиг, број 27, година X, јануар – март 2011.
ISSN 1451 – 3218

КЊИЖЕВНИ КЛУБ
Бранко Миљковић
КЊАЖЕВАЦ

КУЛТУРНИ
ЦЕНТАР
СВРЉИГ

Бдење

Уредници

Обрен Ристић

Радослав Вучковић

Уредништво

др Стојан Богдановић, Злата Коцић, Драгослав Живковић,

Русомир Д. Арсић, Виолета Јовић

Секретар уредништва

Зорица Бранковић-Басарић

Уметничко обликовање

Владан Васић

Лого

Драган Радоњић

Корице

Римско утврђење Timasum Minus и Фигурина бога Меркура II-III век,
Равна-јужна капија (фото С. Милутиновић Летећи)

Издавачи

Књижевни клуб „Бранко Миљковић“, Књажевац

Културни центар Сврљиг

За издаваче

Обрен Ристић

Зоран Гавриловић

Адреса

Књижевни клуб „Бранко Миљковић“, Књажевац, п. факс 58

e-mail: obren@kul-tim.net

Културни центар Сврљиг, 18360 Сврљиг, Боре Прице 2

тел. 018/821-059

e-mail: kcsvrljig@sezampro.rs / bdenje_srg@yahoo.com

Часопис излази четири пута годишње, цена примерка 250 динара,

годишња претплата 1000 динара, за иностранство двоструко.

Претплату уплаћивати на жиро рачун: 840-563664-40 (са назнаком за „Бдење“).

Часопис је уписан у регистар јавних гласила Министарства културе и медија Републике Србије под бројем 3416.

Издавање часописа финансијски су омогућили

Скупштина општине Књажевац и Скупштина општине Сврљиг

Техничка припрема

Млађан Ранђеловић

Штампа

Галаксија Луково, galaksijanis@gmail.com

50 година од смрти Бранка Миљковића

Милосав Буца МИРКОВИЋ

НЕУКРОТИВА РЕЧ

Ко не уме да слуша песму слушаће олују

Када се одлучимо да пишемо о некој личности или неком догађају из прошлости, ма колико они били значајни и упечатљиви у животу појединца, увек нам се наметне и испречи једна повелика препрека, најнепоузданија ствар која нам се може догодити: људска меморија! Године које нас напросто затрпавају новим и новим утисцима, доживљајима и драмама, приморавају нас да из свога трезора сећања потискујемо оне старије факте а да се несвесно окрећемо ка овим новијим, последњим фактима тек смештених у трезор. Како време пролази тако и та сећања доживљавају неку врсте трансформације, помало бледе и попримају други смисао и сасвим другу боју и укус.

Педесет година је већ прошло од трагичне смрти песника Бранка Миљковића. Педест пуних година. У неким не тако давним временима, овај број година се сматрао просечним људским веком. Данас, такве су се вредности скоро удвостручиле. Људско сећање је једна веома осетљива категорија, може се слободно рећи да нас сећање чешће изневери него што нам помогне. Велики руски пес-

ник Јосиф Бродски, који, говорећи о сећању на своје родитеље, дословно пише: „Памћење нас увек изневерава, а посебно када је везано за оне које најбоље познајемо. Памћење је савезник заборавља, савезник смрти. Не може вам помоћи да опишете било кога, чак ни на папиру. Шта раде сви они милиони можданих ћелија у нашем мозгу? Шта је са Пастернаковим великим богом љубави, великим богом детаља? Колико је детаља потребно да би се створила представа о нечему и представа о некоме?”

Једно је сасвим извесно: Бранко Миљковић (1934 – 1961) припада другој послератној генерацији српских песника, који су кренули тек прокрченим путем модерне поезије, ослобођени потребе да се боре против догми и идеолошких стега. Могли су да се посвете стварању по сопственом песничком опредељењу и по диктату сопствених песничких афинитета на тематском, мисаоном, емотивном и обликовном плану. Миљковићева породица води порекло из *Заплања*, одакле су се његови доселили у *Ниш*. Мајка му је била из Далмације, од ње је наследио слух и осећајност. Завршио је Гимназију „Стеван Сремац“ у Нишу, где је његов несвакидашњи песнички дар откривен у школском књижевном друштву „Његош“, у коме је, поред осталих, била и песникиња *Гордана Тодоровић*. У Нишу објављује своје прве песме. Године 1953. одлази у Београд на студије. Дипломирао је филозофију на *Филозофском факултету* у Београду 1957. године.

Ушао је у песничку орбиту захуктале младалачке и превратничке поезије српске објављивањем пет песама у часопису „Дело“ 1955. године, часопису који је предводио струју авангардних српских песника у ондашњем књижевном животу. Овим песмама се Бранко Миљковић представио као зрео песник, а појављивање у часопису „Дело“ чији је главни и одговорни уредник у то време био нико

други до Оскар Давичо, значило је високу оцену његовом певању. Млади бунтовни Миљковић одбија чланство и кокетирање са партијом, што је резултирало у необјављивању његове поезије у другим часописима. Међутим, његов успех код младих је био више него очигледан. Убрзо потом следи његова прва колекција песама 1956. године, под називом *Узалуд је будим*, доживела је успех код публике као и код критичара. Песма је постала једна од најпознатијих његових песама. Према Миљковићу, он је једног дана посетио свог комшију у Нишу и видео на зиду слику његове преминуле сестре. Он се заљубио у девојку на слици, и у њено име написао ову песму, за коју је касније говорио да је тријумф песника и живота.

УЗАЛУД ЈЕ БУДИМ

*Будим је због сунца које објашњава себе биљкама
због неба разанетог између прстију
будим је због речи које пеку грло
волим је ушима
треба ићи до краја света и наћи росу на трави
будим је због далеких ствари које личе на ове овде
због људи који без чела и имена пролазе улицом
због анонимних речи тргова будим је због мануфактурних
пејзажа
јавних паркова
будим је због ове наше планете која ће можда
бити мина у раскрвављеном небу
због осмеха у камену другова заспалих између
две битке
када небо није било више велики кавез за птице
него аеродром
моја љубав пуна других је део зоре*

*будим је због зоре због љубави због себе због
других
будим је мада је то узалудније неголи дозивати
птицу заувек слетелу
сигурно је рекла: нека ме тражи и види да ме
нема
та жена са рукама детета коју волим
то дете заспало не обрисавши сузе које будим
узалуд узалуд узалуд
узалуд је будим
јер ће се пробудити друкчија и нова
узалуд је будим
јер њена уста неће моћи да јој кажу
узалуд је будим
ти знаш да вода протиче али не каже ништа
узалуд је будим
треба обећати изгубљеном имену нечије лице
у песку.*

Књига је дочекана афирмативним критикама – врата песничког Парнаса широм су отворена за младог песника који делује као освежење, оригинална појава и велика нада. Он је врло активан: објављује стихове, пише есеје, критичке приказе, преводи – има га у свим часописима и књижевним листовима. Писао је такође есеје и критике, преводио поезију с руског и француског. У целом том опсежном раду показао је неуморност и журбу, али и уметничку дисциплину и самосвест. Миљковић је песник интелектуалац, уверен да је песма израз патетике ума, а не срца, да се она достиже умом *и да изражава стања ума*, а не душевна расположења. По образовању филозоф, он је веровао да се могу препевати филозофски системи. Зато се враћао првим грчким филозофима, нарочито Хераклиту, доводећи у везу

њихово учење о праелементима с модерном филозофијом бића. У песничком изразу тежио је да споји модерна истраживања с класичним захтевима, залагао се за савршенство као највећи идеал песме, сматрао да *нема велике поезије без строге и одређене форме*, био врстан версификатор и један од обновитеља сонета у нашој послератној поезији. Одбојан према традиционалној субјективној лирици, он је на другој страни показао отвореност према неким другим традиционалним вредностима: неговао је социјалну и родољубиву поезију, надахњивао се мотивима и симболима из наше народне песме.

Са Драганом М. Јеремићем оснива групу неосимболиста. По сопственом признању, покушао је да измири симболистичку и надреалистичку поетику. Његове ране песме показују утицај француских *симболиста Валерија и Малармеа*. Године 1959. са Блаженом Шћепановићем објављује књигу родољубиве поезије *Смрћу против смрти*. Најзначајнија је његова збирка *Ватра и ништа*, у чијој се основи, поред античких митова, налазе национални митови и легенде које је он уткао у сопствену поетику, посебно у циклусу *Утва златокрила*. Две збирке песама објављује већ следеће 1960. године: *Порекло наде* (у Загребу) и *Ватра и ништа* у Београду.

Често је виђан по кафанама Београда, у којем је Бранко водио боемски и безбрижан живот. Међутим услед сталног конзумирања алкохола, умео је показати и своју агресивну страну када је био у пијаном стању, због чега је стално улазио у туче, које је скоро увек губио. Овакво понашање га је често доводило у неприлике с режимом који није желео толерисати такве испаде. На срећу, имао је пуно пријатеља, писаца, који су у то време били веома блиски режиму и који су га избављали из разних неприлика. Као резултат оваквог понашања и неприлика у које би

упадао, 1958. године куне се, да више никад неће пити. Те исте године Жан-Паул Сартре посећује Београд као гост Српске академије наука и уметности. Миљковић прима посебно признање од француског филозофа, и њих двојица су се након посете убрзо спријатељили.

Песме Бранка Миљковића размакле су многе оквире и устаљености у послератној српској лирици. Он је у њу унео поезију јаких, али суспрегнутих емоција, лирику згуснутих смислова и значења песму доследно метафоричну, искристалисану, глатку, дограђену, у којој има више сублимације, симбола и метафизичких спознаја него непосредности, страсти и прозачности. Његове песме беспрекорне форме и брилијантне версификације засеђују својим изгладаним рухом, отменом красноречитошћу, одмереном фразом и позом, песник лепе културе и несумњивог талента. Његово невелико али значајно песничко дело сведочи о зрелости и целовитости једног од најталентованијих послератних песника нашег језика. Његово певање трајало је само седам година – из живота је отишао у двадесет седмој години. Помало боем, немиран, несталан и преосетљив, Миљковић се у тренутку растројства убио у Загребу. У ноћи између 11. и 12. фебруара 1961. године нађен је обешен у шуми на загребачкој периферији.

Нека спољна обележја у Бранковој поезији наводе на овлашан закључак да је она сачињена од бројних и разноликих садржајних интенција, од обимне и слојевите мотивске грађе. Заиста, за седам година певања куда све нашег песника није вукла експанзивна снага наслућивања и спекулативна окретност; чему га све није привлачио заводљиви изазов песме.

СТИГАО ЈЕ ДА ИСПАШТА МЕЂУ ФИКЦИЈАМА ОРФИЧКЕ НИГДИНЕ, ДА ИСПОВЕДИ СУБЈЕКТИВНИ ТРАГИЗАМ КОЈИ КАО ДА ЈЕ НА САМОМ СРПУ СМРТИ НАСТАЈАО; СТИГАО ЈЕ ДА ПОСТАВИ ОКВИР ЗА

објективну поезију, у којој се интимно биће песниково привидно повлачи са сцене намењене драми живота; да извуче прегршт мотива из националне митологије и да их приволи свом односу према *битностима*; стигао је да створи песму која је расправа о поетици и песму која служи као *онтолошки доказ* песми самој; затим песму која проклиње слабост песме и њену конвулзивну немоћ да буде замена за живот; стигао је да орфејској табlici свога завештања дода и *поезију луцидности*, гномску, сентенциозну, стиховану паролу есејисте и рационалног мислиоца; најзад, да песмом одреди „праву природу” својих омиљених симбола.

Читав распон од немирних визија у једном натчулном свету, који се отвара видовитима, до критике структуре песме и бића, коју врше *хиперсвесни*, он као да је лакомо хтео да преброди на таласу свог маладичког ентузијазма, не бојећи се препрека, не признајући противречности. Стих слободан и стих везан, различити начини версификације, као да је формалном плану требало да покажу универзалност једне песничке моћи која се не држи свог устаљеног садржаја и не ствара свој чврсто фиксирани облик, јер су јој све могућности отворене, а заједничка општа добра – њена сопствена.

ПОЕЗИЈУ ЋЕ СВИ ПИСАТИ

*Сан је давна и заборављена истина
коју више нико не уме да провери
сада туђина пева ко море и забринутост
исток је западно од запада лажно кретање је најбрже
сада певају мудрост и птице моје запуштене болести
цвет између пепела и мириса
они који одбијају да преживе љубав*

*и љубавници који враћају време уназад
врт чије мирисе земља не препознаје
и земља која остаје верна смрти
јер свет овај сунцу није једина брига
али једнога дана
тамо где је било срце стајаће сунце
и неће бити у људском говору таквих речи
којих ће се песма одрећи
поезију ће сви писати
истина ће присуствовати у свим речима
на местима где је песма најлепша
онај који је први запевао повући ће се
препуштајући песму другима
ја прихватам велику мисао будућих поетика:
један несрећан човек не може бити песник
ја прмам на себе осуду пропевале гомиле:
Ко не уме да слуша песму слушаће олују
али:
Хоће ли слобода умети да пева
Као сто су сужњи певали о њој?*

Но привид вара; у свакој Бранковој теми налази се тема свих његових тема, непоткупљива својина песника. Суштински једнолична материја емотивних и мисаоних преокупација једва се прикрива танком кором спољних обележја и података позајмљених од *видљиве* реалности.

На апстрактном попришту Бранковог предела битности има места за једну, јединствену драму. Кроз ватру и цвет, камен и ваздух, воду и мирис, птицу и празнину, земљу и шуму, ветар и звезду, уз стално и магично присуство Неукротивих речи, одвија се спор биће и небића, обликује се проблематика огољене егзистенције чије су одреднице: празнина, нада, ништавност, али и припадност општем жи-

вотном процесу; та егзистенција дели судбину елемената од којих је и сам свет сачињен. Све је у сталној сенци смрти и све је у напору да се та сенка учини признатим делом живота. Да ли ће се песник користити легендом о ватри или фениксу, националном митологијом, ариљским анђелом или поуком биља и цвета, постаје одједном споредно: песма вуче на исте изворе. Матичној емоцији враћа се суштински све што јој се детаљем и декором отима. А готово у свакој од тих песама, као део истог процеса и као органски део њих самих, врши се испитивање *бити певања*, природе и моћи песме; песник отвара и сјајна врата и безвредне вратнице што воде у злато и бласто Речи.

СЕДАМ МРТВИХ ПЕСНИКА

БРАНКО

*Ноћ испод земље развеселим
Израсте ветар у нежну биљку
из тог подземља где светиљку
и птицу никад да доселим*

*Непронађене пропланке крви
и пешчано подне сам одболово
ал топли хлеб твог имена још мртвим
птицо међу пределима, Стражилово
земљо преко мога заспалог ума
док лист по лист умире шума
Дете сакривено у једном пољупцу пати*

*сутра рођено. О нек се ветар с биљкама измотава
Нека се камење пред невидљивим раскрићем
успава
Само да л ће на скелету осмех мој препознати?*

ГРОБ НА ЛОВЋЕНУ

*Али не, то још увек није време
То је једно место
које препознајем у простору
Мртве су горе одакле та реч дође
Свинго с птицом лажљивом уместо лица које
Свилада
тајна иза слепе маске. Рођење је једина нада.
Видим смеле мостове преко којих нема ко да
прође.*

*Спавај ти и твоја судбина претворена у брдо,
крута
где провејава смрт и љубав не спасава.
Дан и ноћ си помирио у својој смрти што нас
обасјава.
Тај сан је у ноћи продужетак дана и пута.*

*Шта си птица или глас који луга
под дивљим небом где те песма оставила самог
на врху Ловћена с челом пуним сунца, тамо
где не постоји време, где једна светлост жута
негде у висини чува отисак твога лица.
Човече тајно феникс је једина истинска птица.*

ЛАЗА КОСТИЋ

*Опрости, мајко света, опрости,
што наших гора пожалих бор.
Да ли ћемо је наћи у повратку ноћи
у повратку цвета у повратку сна и гора
на збуњеном хоризонту у горком кристалу
немоћи
од наше жеђи и мрвог анђела где се скаменила
мора*

*Лице свих доба у очекивању ватре да л ће моћи
да сачува успомену на њу од заборава и простора
Нека Велико Сазвежђе у смрти твојој заноћи
О пусти жали и жалосна мора
Који су предели у твојем срцу сада?
Мртва је а негде још траје дан, о ласте
Сви мртви су заједно био си пун мрачних нада*

*У пустињи си што у празној светлости расте
док у двострукој тишини слепе је очи слуте
Санта Марија делла Салуте*

ДИС

*О моје сунчано порекло та потонула крв
Нека се заборави пријатељство дрвећа и птица
Нека се земља развенча са сунцем Жица
од воде проденута кроз уши боља је него црв
Отишао Изашао на врата којих нема
У свим водама зелени пси ме траже
Овде нико не долази одавде нико не одлази,*

*топле лажи
пољубаца закона у песак ова пустиња где се
спрема
крвожедна тишина коју својом љубављу хранити
треба
у овом изобличеном простору чија смо
поломљена ребра
из чијег камена чудовишне птице вуре
Руко испружена према другој обали клони
Ако смо пали били смо паду склони
Овде је ноћ што се животу опире*

ТИН

*С друге стране гроба жива звезда куца
И запаљени ветар на почетку дана снови
Ноћ у моме гласу више не дозива
просторе изгубљене које поседују сунца*

*Крв моја заспала под каменом не бунца
због пакла из земље ископаног ко жива
Овде камење пева и птица се скамени сива
Овде су сви први пут мртви иза последњег сунца*

*О зашто смо тако сами и слаби и крти
Док се земља окреће око своје смрти
негде испод земље зри тишина зла*

*Најзад сам довољно мртав ништа ме не боли
Дрво се нагиње над заборавом нема шта да се воли
Нека ниче цвеће из проклетог тла*

МОМЧИЛО НАСТАСИЈЕВИЋ

*Уместо звезде славуј из неког зида
што се од ње разликује тек обликом и маштом.
Предео коме сам се приволео, плаштом
чува своју провидност за оне који виде.*

*Нека музика чудна нечујна изнад горја
размешта предмете у простору и стаје
кад заплусне тајна мраморја сред морја:
дозивано недозвано шта је?*

*О нежна магло која ме издвајаш,
ево враћам се чист на своје првобитно место.
Тишино у светој сенци што сневе моје вајаш*

*хоћеш ли примити то тело уклето,
које настањујем последњи и први
заточеник одбегле тајне и своје крви.*

ГОРАН

*Ноћ сувише велика за моје звездано чело
у неким шумама црним непознатим
И дрво је рекло немој. Јутро моје бело
име ти своје остављам кад не могу да се вратим
Пчеле слећу на леш кога нема
Звона одлазе у простор црним степеништем
Мој је завршен дан. Ал се на починак не спрема
сан мој иза брда где мртав себе иштем.*

*Овде доле свако своју таму има
Мој мрак је сенка птице. О не има
пута којим би до мене могли доћи*

*Ко пролеће које заборави да цвета
сад лежим мртав на северу света
Смрти љубоморна највећа моја ноћи!*

Бранко је долазио до песме и кроз слутњу и кроз интелект. Његова песма била је, да се послужимо мишљу Пјера Реверија, и *узаврели додир духа са реалношћу*, и храбро мешање стварности и мисли, као што је, често, носила обележје *сувише свесног ствараоца* – једну од уочљивих одлика симболистичке поезије. Када је налазио срећну средину између различитих склоности, деловао је, чини ми се, песнички најпотпуније, снагом која је хармонизовала интуицију и расуђивање. Поменућу циклусе *Седам мртвих песника*, *Утва златокрила*, фрагменте из *Трагичних сонета* и *Ариљског анђела*, дубином што је нашла песнички облик издвајају се песме: *Триптихон за Еуридуку*, *Море пре него усним*, *Балада*, *Бол и сунце*, *Лауда*.

Поета насцитур – рођени песник, Бранко Миљковић је то свакако био. Он је у нашим околностима заиста јединствена песничка фигура и тако га треба посматрати. Толика преданост поезији по цену да се иде и преко крајњих граница је незабележена у нас. Цену да иде до краја платио је ничим другим него својим животом. Он је буквално живео своју поезију и застрашујуће се посветио својој уметности. Свака Бранкова песма је као исклесана, он је истински чаробњак речи. Погледајте само почетне стихове свих његових песама, како одмах обузимају својом снагом. Нема песника који се толико даје и толико открива сваким стихом.

На Миљковића су утицали многи: Валери и Маларме, и Хераклитова филозофија, поред њих на њега су утицали и Рембо, Бодлер... али је највећи утицај извршио Алан Боске. Велики француски књижевник Алан Боске је свој роман *Потреба за несрећом* посветио Бранку Миљковићу. Бранко Миљковић је песник који је себе тражио читав свој песнички век, нажалост болно кратак, свега седам година. Већина његових песама је његово властито тражење и сумњање у себе. Написао је десетак антологијских песама и то ће се памтити заувек.

О каквој се осећајној особи радило најбоље се може видети из његовог писма пријатељу које је послао из Загреба:

„Драги пријатељу,

Не знам зашто, али желим да ти објасним суштину свог пораза од кога се никада више нећу опоравити. Пре свега мораш знати да моја несрећа није пуки љубавни јад. Или, тачније речено, јесте то, ако се моја љубав схвати као ерос у спинозистичком смислу. Та жена није била тек моја љубавница. Она је била прва и основна потреба мога духа. Она је била и моја духовна заштита и заклон. Она је била за мене заштитни омотач од метафизичке студени. Без Ње сам потпуно и директно изложен космичкој бесмислици и ноћи. Моја усамљеност је сада апсолутна. За мене не постоји више област чистог важења и певања. Сада моје песме траже моју главу. Више нема ко да ме са њима помири. То је само Она знала. А није знала да зна. Поред Ње најопасније мисли претварале су се у дивне и безазлене метафоре. Сада је све то подивљало и бесомучно кидише на мене. Када бих само могао побећи од онога што сам рекао! Живим у ужасном страху. Бојим се да говорим, да пишем. Свака ме реч може убити. Ја сам највећи део својих песама написао пре него сам Њу заволео, али тек са Њом ја сам

постао песник, тј. онај који није угрожен оним о чему пева, који има један повлашћен положај у односу на оно што казује. Сада моја поезија губи сваку вредност и извргава се у мог најжешћег непријатеља. Можда бих ја постао прави песник да је та дивна жена остала крај мене. Овако ја сам онај што се играо ватром и изгорео. Пораз не може бити победа ма колико велики био. Изгубивши Њу ја сам изгубио и своју снагу, и свој дар. Ја више не умем да пишем. Остала је само несрећа од које се ништа друго не може направити осим нове несреће. Сећаш ли се, драги пријатељу, да сам ја написао стих: *Један несрећан човек не може бити песник*. Тек сада видим колико је то тачно. Ја ћу покушати да живим и даље, мада сам више мртав од свих мртваца заједно. Али ова ужасна патња је последњи остаток онога што је у мени људско. Ако њу надживим, не очекујте од мене ништа добро. Али ја не верујем да ћу је надживети.

Жели ти све најбоље твој Бранко

П.С.

Ако желиш да ми пишеш, пиши ми о Њој. Било шта. Не у вези са мном: шта једе, како спава, да ли има назеб итд.; ти све то можеш знати. Свака ситница која се на Њу односи за мене је од непроцењиве вредности. Ако престанем да мислим о Њој, почећу да мислим о смрти.

Поноћ је. Довиђења. Бранко.“

Милован Данојлић

КУДА ИДУ КОРЊАЧЕ

Питам се, куд иду све те корњаче
Што се по земаљској кугли повлаче?

Шта то, кроз траву милећи, вуше?
Траже ли, можда, сродне душе?

Сваки жив створ данас хоће
Да се излечи од отуђености и самоће,

Па су се и оне, не баш чиле,
У светску трку укључиле...

Док друмом јуре аутомобили,
Корњача кроз Камено доба мили,

И вући ће се преко земне груде
Док времена и док простора буде.

О ЧЕМУ МИСЛЕ БЕБЕ

Ниједно створење на свету није
Од бебе замишљеније и озбиљније:

Та чела, намрштена и мисаона
Висока су и умна, ко у Платона;

Кад мислећи на препреку ударе јачу
Бебе одједном почну да плачу:

Нерешиво питање почетка и краја
Просто их доводи до очаја;

Што дуже мисле, то им је теже
Да се из запетљане извуку мреже;

Не знају мајке, не знају оци
Да су бебе дубоки мислиоци

Који никоме, ни по цену присиле,
Неће поверити оно што су смислиле.

СУСПРЕТ

Марио дел Монако
У животу својем,
Срете се, некако,
С дели-Радивојем.

"Мој наклон дебели,
Незнана делијо!
Ко вам је то дели
Доделио?"

Радивоје, мрк,
И тог јутра љут,
Диже леви брк
Па настави пут.

А и дел-Монако
Удаљи се, полако.

Milovan Danolić
21, rue Georges Cothon
86000 POITIERS, France
☎ 05 49 38 12 95

Preradovićeva 7/1
11000 BEOGRAD
SERBIE
☎ 2 753 953

Поатје, 31.12.10

Драги Ристићу,

Данас се завршава година, а Ваше име ми још стоји на списку датих обећања. У Требињу Вам обећах да ћу послати прилог за часопис, и ево, шаљем једино што имам готово, три дечје (необјављене) песмице. Друго ми је све у кршу и у скицама. Бранко Миљковић је волео моје дечје песме, надам се да би му се и ове три свиделе...

Ако Вам се не уклапају у часопис, да знате, немате никаквих обавеза, као да их нисте ни примили.

Желећи Вам срећу у животу и на послу у новој години, као и благородно Христово рођење, уз срдачан поздрав,

Milovan Danolić

Живорад НЕДЕЉКОВИЋ

НАДМОЋ МЕТАФОРЕ

1.

Изучавалац птица и заљубљеник
У њих и њихов стил којим су издвојене,
Даје у књизи Птице божја створења
Опис готово нестварног сусрета јастреба
Који беше слетео на туђе и нејаког црвендаћа
Који је бранио своје: породицу, простор, суштину.
Та храброст мале птице и ревност у одбрани,
У одагнавању господара шуме и туробног дела неба,
Збунила је и помела убицу: одлетео је јастреб,
Повукао се у пометњи, да разбистри хладни ум.

Чаробан овај опис, и црвендаћ о коме ништа не знам,
Не остављају ме данима мирног.
Зграбио сам плен и не испуштам га,
Или је он мене пресрео и, уместо да черупа слојеве,
Он наслаге чисте пене, прозирност неку непознату,
Умеће тамо где с муком се кроз себе пробијах
Да доспео бих до зрачка, и грудвице озарења.

Али, у тој слици не замишљам црвендаћа
Него шеву, птичицу коју исто тако нисам
Видео никада, ни чуо.
О њој знам оно што знају песници,

То да шева није земаљски створ,
Она је једина небеска птица
Чије певање до нас допире.
На невидљивог духа
Који би хтео да утешу земљу
Личи њена лака, неуморна песма
И ништа не кошта.

Иако носи оскудни сиви капут,
Шева је облак ватре и даје крила плавој дубини.
Она је оштра стрела која јури сребрном сфером
И изазов је свим метафорама облика и боја.
А опет, ми не знамо шта је она,
Какве су радости силне у њено срце стале.
Земаљске песме такав божански занос
Не познају,
Тај занос који буди оно најчистије у нама.

2.

Да сам је чуо, и ја бих као Шели уздрхтао
И хитнуо жељу ка њој:
Кад би ме научила половини радости
    Коју твој мозак мора да познаје
Тако луд склад потекао би
    Са мојих усана
Да би свет слушао, док сам ја само
    Биће што слуша.

Ја сам и биће које чита, додао бих,
И брани свој посед од те тако заводљиве
Прозирности неба; моја душа

Радости земаљске упознаје и присваја,
Да би с њима лакше прхнула.

Ја знам да свет, крилима и моћима
Јастреба опремљен, откуцаје
Мога срца слуша.
И знам да га збунити не могу
Оскудним оделом, недаћом својом,
Ни тужбалицом, нити срцбом.

Ни надом, ни вером.

Али стварам и наду, и веру
Да могу изаћи на крај с напасником
И отерати га лако, без туге,
У дирљивом призору чији ће сваки детаљ
Упијати и памтити, сакривен у паперју,
Посвећени изучавалац и заљубљеник.

И да ћу заједно с њим у том часу
Опет осетити силну надмоћ
Која ме повремено обузме и снажи,
Иако доказа нема.

ЗЕМЉА И НЕБО

Налик су оловкама
Уздигнутим на радном столу
Висока, зашиљена стабла
У шумици наслоњеној
На фабричку ограду и мир.

Њихови су врхови отежали
Од гнезда гладних птица.
Осим покојег лета,
Као да се и румено мастило
Излива из најдужих грана,
И снег као да је
Отуда разливен:
Тако су моћна та стабла.

Од њих настану тела оловака,
Њиховом је топлином
Заштићено и само срце.
Усудио би се да опишеш
Или да нацрташ ту моћ.

Али знаш да моћ имају
Само земља и небо.
И ти, док их спајаш.

ДИРКА

Увек кад усправиш поглед,
Видиш да неба
Има још више него пре.

Кад смотриш облаке,
Њихове пољупце, и сенке
На обронцима пуним боја,
Помислиш да неко управо
Додирује те дирке
Начињене од светлости,
Небеског руна
И плодова на тлу.

Зачувши музику,
Осетиш и озарење онога
Чијом су вољом
Прсти свирача покренути.

Твоје то јагодице
Клизе преко светлости
И стапају је
Са даљином куд сеже поглед;

Тамо,
Где оно што га твори
Трепери као дирка.

У ИСТОМ ХТЕЊУ

Идући кроз поље
Можеш видети безброј граница,
Линија које деле нешто од нечег.
Или бар замислити можеш
Мноштво истовремених надирања,
А видиш тек вагоне теретне,
Пругу, у трави,
Чисту издужену мисао
Што служи као проводник
И граница непорецива.

Над њом, у истом хтењу записан,
Лет авиона и млечни траг,
Задуго утиснут у дубини.
Као да стопљене су
Две праве линије
Све док се горња не распрши
У околном плаветнилу.

Мора бити да и потом траје
Као што и свака мисао
О плаветнилу траје,
Сједињена свака с њим.

Ти то знаш.
А лења вода припијена уз колосек
Не зна да је река.

Пруга ништа о себи не зна,
Ни траг млечни ништа.

Како је лепо
И недостижно то незнање.

КОШТИЦА

У радосном лету,
Који постоји тек за тебе,
Из крошње узлетела птица
Испушта коштицу.

У ваздух ће из случајне куглице
Ускоро кренути стабаоце.
Дароваће хлад и окрепу,
Дочекивати нова јата,
Можда и ону исту птицу
И исте прсте.

Однета у вољци,
Осмелиће се и његова семенка
Да никне између две стене,
Или међу булкама.

На младе гране спуштаће се
Сваке године нова и стара јата.
Испратићеш и њихово славље
Једног пролећа
Кад у предвечерје клизну
Из зеленила.

И тонућеш у сјај
Препознајући крила
И сећања на њима
Сигуран да негде
Шума већ израста.

НАДМЕТАЊЕ

Ове су разнобојне куће
Крвна зрнца тла.
Простор између њих –
Ливаде, шуме, језера, реке,
Друмови и писте –
Кожа је истог издашног тла.

Мада ојачана ваздухом,
И кожа стари,
Набира се и перута.
И увек се обнавља.

Кад крв кола,
А крв се стално креће,
Куће су ношене матицом,
Само што ми не уочавамо ток,
Или нећемо да га видимо,

Иако прелазимо из једне у другу,
Из собе у собу,
Задржавајући дах;

Да бисмо осетили сопствену крв
И њен млаз
Кад притиска зидове.

(Као да тражи надметање.)

СРЦЕ

1.

Срце колибрија
Запрема петину тела
Те најмање птице на свету.

Такво, огромно срце
Перју које га штити
Даје велике моћи.

Несхватљиве, као снага
Светлећег неба
Да свако срце уздигне
Бар на час
И остави га да лебди
Наспрам другог срца
Или да трепери у њему.

2.

А човек да има срце
Које би заузело

Претежни део
Тог складно уређеног
Простора под ребрима,
Толико да има срце,
Да ли би човек
Лебдео и усисавао
Златни прах
Из латица звезда
Чије срце недирнуто трепери,

Или би кидисао у таму
Да мрак учини још већим?

СЕН

Тик испред стакла,
Пренута садржајем јутарњих шапата,
Птица пролеће.
Аутомобил очас присвоји
Њено плаветнило, лепет крила,
Њихов смели траг.

Надиру пахуље, лако, лаке. Падну.
Оне и треба да падну,
Да успоре барем мисао.

Стижемо на места
Где су брундале друге машине,
Сад добрано одмакле,
Затим точак поништи
Стопе унезвереног пешака.

Освајам простор лако, опрезно,
И кад сам ушушкан
Топлим звуком мотора –
Дамарањем радозналог срца –
И кад нисам.

Не срљајући као пахуља,
Заузима место
Кад је упражњено; тискам се
Са сопственим обрисима
Кад није,

До часа кад пред телом,
У простору коме и јесам и нисам
Припадао,
Не искрсне анђео.
Да присвоји моју сен,
А заузврат дарује
Траг крила.

СПАЈАЊЕ

Опијене обиљем,
Пчеле каткад застану у цветовима
Младих крошњи.
Латице и неуморна крилица
Постану једно.

Поглед зна за варку.
И не застане
Него иде даље,
Додајући слој по слој.
Спушта плодове у корпу

И у цику, соковима дражи непца,
Нитима меда топлу кришку.

Може он да се придружи
Крилима,
И за извесно време
Продужи живот нежних латица
Које ће вихор очас развејати.

Може, али то не чини.

Спокојна и уморна,
Крила би нарасла
И уздигла га високо,
Ка другим мирисима.

Тамо,
Одакле не би знао
Да се врати.

ЗНАЊЕ

Кад се, склоњен од света
Који тутњи, нађем уз море,
Знам да тај камен
По коме ходам
Исто је што и ја.
Научио сам то.

И кад огрћем се снежним руном,
Затечен на голети
Између стења и предања,
Слутећи да вук неће

На моја врата,
Знам да је моје тело
Истог састава као околне громаде.

И у другим приликама,
Сазнајем да оно што знам
Не знам увек.

То је зато што сам,
За разлику од камена,
Жив.
Исти су састојци у нама,
Само су другачије повезани,
У различитим односима.

А камен траје.
И кад га лава милује
Радозналим прстима,
И кад га студ стеже.
И вода кад приања уз њега,
Дивље, као усна уз усну,
Он се не пита
Шта га чини
И да ли ће издржати.

Он увек зна.

Дејан АЛЕКСИЋ

DE PROFUNDIS

Треба писати ретко и нерадо,
Са загрцнутим смислом што тиња
Налик страху, древном а увек младом,
У срцима малих животиња.

Трошење белине под кукицама слова
Слично је трошењу живота, тог трена
Обешеног у нетрајању, као са зидова
Мемљиви предели што висе. Из катрена

Провеје зев преосталог обиља за које
Верујеш да препуштање је, фуснотска туга.
Брзи су дани, брза рачуница под знојем
Описа док речи не изгна нека друга

Епидемија слутње, видљива кроз оспе,
Ломаче и амнезију - што у величанству збира
Чини нам блиском тежњу да се доспе
Иза оног што осека говора спира.

То је као смирај у напетом пејзажу,
Мук што долази за звуком ловачког рога,
Одсутни лавез и пуцњи што се слажу
У седименте смисла, у редослеђа строга,

Док ситно зверје у папратном рају дрхти.
Другим речима, потеря је добит са оба краја.
Између је трошење и белина и крхки
Нагони дати нам зарад домашаја

Смисла што је у нама горко призван,
Налик на јефтину, у гвашу заробљену драму,
На охлађеном зиду, за коју је оно изван
Само душа прашине смирена на раму.

ОДЛАЗАК ПО НОВИНЕ У ВЕТРОВИТО ЈУТРО

У божанске изуме убрајам крагне.
Чине од тела стилску фигуру
Кад се под ветром повије, скоро сагне,
Журећи кроз одломке повода и мотива.
И псећи цвилеж што кроз температуру
Наглашава њен праведни минус, само је жива

Светковина слуха, тријумф чула
Гордих и спокојних иза штита.
То је та нада испод бедема и кула,
Вера у изабраном поретку и суду,
Налик на слућена исходишта мита
Где улоге задате су тек да буду

Помаци смисла који их не тражи.
И јутрос свет има тачку нулту.
Уредно сложени су високи тиражи
С насловима између дојки и премијера,
И крви Блиског истока, скупа на пулту
Трафике, ту где почиње дневна вера.

Јер, заборав је најбољи ако почне рано,
Проткан мирисом пецива на хладноћи.
Убога гледишта пред оним што је знано
Само сланијом чине земаљску со и, стога,
Зевају тирану негде на другом крају ноћи
И шуште сатени, трну свеће и моћ се многа

Претапа у начине да смисао увек вара,
Премда ту је, из нечег се неважног јави,
Налик капуту што виси у утроби плакара
По повратку из куповине. Како се чини,
Свет је изнова почео и празни рукави,
Као цеви оргуља, побожно дубе у тмини.

ОПШТА МЕСТА

Свет траје јер значи.

Иван В. Лалић

Дан је почео борбом врабаца око мрве.
Откриваш древност истог, али не пре
но што у бираном забораву сретнеш себе.
Као лишај цреп, накисао и црвен,
веру ти обрастају значења, попут лепре.

Биће то исти смер и корак и длан што зебе.
И мисао о томе биће, од ломљивога рода,
јер лепо је у привиду мирити чврстине.
Као кад се једноставно крај пекаре мине,
кроз мирис хлебова што у сигурност хода

уцртава границе за речи дивље и шупље.
Откриваш да су слутње пролошке,
а стварност загубљива лако, попут трошке
на мети тескобе и кљуна. Убого скупљен,
тамо где цвиле промајна ребра смисла,

оплакује те сопствени говор. А миришу теста
и обноћ улица је под јавним небом кисла.

И мисао о томе, кроз приштеве лексичког сплета,
уводи у ћутњу благослов општих места,
као лепет крила у хлебни део света.

У ПРЕДГРАЂИМА

У предграђима, зидови су мудри
Монаси сете. Ту – и да те нема –
Увек би било нечег што ти нуди
Посну идилу раја који касни.

Док сито зева контејнерска неман
Под таблом са именом нобеловца,
У двориштима повици су гласни:
Као километарска тужна овца

Кумулонимбус обешен над крајем.
Киша ће. Мера честитого вишка
На свест о људском као утег стаје.
Међ зидовима још безглаво висе

Кошуље влажне, круте као књишка
Шетња кроз проклете авлије света.
И да те нема – овде, чини ти се,
Увек си одјек жеђи усред суше.

Старица брижна, попут катихета
Спремног за истине трајније и дубље,
Са конопаца бере свето рубље
Што обдан њише своје мокре душе.

Верослав СТЕФАНОВИЋ

ПОСЕД

Препознајем себе у сваком кораку,
У пределу сваком
Налазим знане жеђи,
Научене путоказе.
Место ми је на крају имања.

Разумем, дакле, правац кретања,
Али не и деловање подземних вода.
Вољан сам да окопавам цвеклу
Из које отичем ка себи.

Истина у коју само ја верујем,
Једини је мој посед;
Или је то заблуда у пределу
Над којим птице пролећу
И нестају у чистој крви неба.

ЧИТАЊЕ

Лоша навика:
Ловити речи по страницама
У глуво доба
Или
Спустити поглед, заспати
На обронцима кратке приче.

Треба штедети вид -
Приснива ми се мајчин глас.
Са њеног длана заискри свитац
Ка прозору.
Беше то последњи лет
По ивици ноћне студени.

Даље: притајеност на страницама,
Задржан дах, као у заседи.
Будућа ловина
Гласи се у поспаности чела.
Сам између тачака.
У сопственом телу свитац.

УСПАВАНКА

Треба да спаваш,
Да сањаш овдашње снове.
Покрићу те шарама
Које миришу на друго време,
Оно о којем сањам.

Чекам да неки јунак
Из твојих сликовница
Покуца на прозор,
Да ти буде лакше, са њим.

Чекам да ти причам
Још неиспричане бајке
У којима те има.

Ти си принцеза
И мој ће завичај, далек ти и тајанствен,
Једном постати твоје краљевство.

А где је мој свет, знам ли,
У овом сну у ком си анђео,
И чуваш ме,
Не будиш.

ФУРУНА

Потребно је, рече мајстор, 153 цигле
Да се презида фуруна.

Замишљам мирис хлеба под сачем,
Врелину што улази у трепет
Поподнева. Замишљам,
Загледан у земљу која јесам.

Замишљам госте који стижу у колибу.
Долазе кроз траву и трње,
Одмере корак под оскорушом
И ниским облацима, газећи
По земљи која јесу.

Доносе дарове - осмехе и загрљаје
Заточене у сопственој глини.

Зидамо комадићима туге,
Здравицама и напетим сећањем,
Надом зажареном изнутра,
Јестивом као хлебови што расту
У свим будућим пећима

Милош МИЛИШИЋ

УЛАЗАК У ЈЕРУСАЛИМ

Пред оштећеном фреском у Студеници

Господ је закорачио.
Благим покретом руке
Показује нешто у даљини,
Али баш ту, на том делу зида,
Пред њим се испречила белина.

Влага је избледела боју
Вечног живота
Испод које
Зјапи беличасти малтер.

Христос је заобишао амбис,
Можда га је и прелетео,
И дошао на страдални брег.

Белина на зиду је остала,
Као живо блато у
Нашим душама.

Да њоме меримо пуноћу.

ВЕЛИКО ТРНОВО

Ако нису у Великом Трнову,
Где су кости
Од којих су разроки правили свеће
Да осветле пут из гробног мрака.
Светли град на реци,
Светли, а нигде
Сунчева зрака.

Да је у њој рођен,
Како би се звала
Земља у којој се старац, тек, успав'о:

Бугарска или Свети Саво.

ТРАГ

Препознаће песак трагове,
Кад плима промени
Утвару обалу.

Дубљи су отисци
Оних што ћуте.

Зна песак тежину бремена
Неизговорених речи.

У ПОКОЈНИКОВИМ ПАПУЧАМА

Крепале птице
Кликћу ми у крви.

У очима далек пут.

Ноге на једну,
Срце и глава
На другу страну
Одоше.

Куда ћу ја?

У покојниковим папучама,
Као на трулој кобили.

МОЛИТВА

Спаси Боже
Спаси свети

Од аждаја
И бескраја
Од клетава
И од ножа
Од верига
И од дима
Спаси оца
Спаси сина

Од тамјана
И душмана
Од чизама
Воде дроња
Од волова
И од коња

Од Милана
И Душана
Црних ноћи
Лоших дана

Вреба песма
Рђав глас
Спаси Боже
Нас
Од нас

Овај број БДЕЊА угостио је чланове уредништва часописа ПОВЕЉА, који излази у Краљеву. Избор прилога сачинили су сами аутори.

УРЕДНИШТВО

Анђелко АНУШИЋ

ВЕПАР У НАРОДНОЈ НОШЊИ

Вепар је бануо на чистину, из шуме која је зарасла у честар и непроход, право у срце ловчеве чеке догегао се. Неплашљиво и некако пркосно, главе подигнуте као да ће рапортирати своје крмећем генералсимусу о томе како је овај сеоски простор, коначно, испражњен од људских гласова. Ни паса више нема. И они су одшепусали за онима који су морали да оду. Сад је он господар, и његова силна фамилија слободно сад гуњиче и папкари, храбро каска и рије пустим двориштима и воћњацима, окућницама и потоцима. Реметиоци крмећег мира, слободе и благостања отишли су неповратно, одневши на својој обући мало августовске прашине и старог, заборављеног сеобничког блата.

Али, је ли то вепар или нешто друго? На глави му је мален, црни шешир, придржавају га уши оштро начуљене у правцу истока и југа; на ногама опанци, а трбух препокривају некаква бела ношња и црни прслук преко ње, налик народном облачилу какво се види у фолклорним групама. Усправљен, хода на задњим ногама, и иде право на чеку.

Чељаде ли је или шумски дивјак, Боже? Пуцајте, шта је да је! Шта чекате? Ту смо да их истријемо! Вице, командантско-заповеднички као некада, али нико не пуца. Карабинкама и сачамрицама, избаждареним и науље-

ним, као да је храна наједном стала у грлу, а они око њега не слушају његову наредбу.

Не трошите стреливо у празно, мулци једни! Отперјали су. Људским гласом проговара онај вепар у народној ношњи.

Буди се и нагло усправља у кревету, батеријском лампом фиксира казаљке ручног сата које показују да је пола три ујутро, баш као и претходне ноћи. Сан се понавља, у разним својим варијацијама, са вепром у главној улози, већ месец дана, из ноћи у ноћ, готово узастопце, никако да га се ратосиља. Све је покушао, али узаман. Ишао лекару који је казао да је посреди, вероватно, постратна траума. Послао га је неуропсихијатру, а овај му прописао некакве омамљујуће таблете које је пио увече, пола часа пре легања у кревет, али ништа није помогло. Онда се обрео код биоенергетичара, неке Рускиње која је дошла из Москве, са тамошње гласовите Академије за народну и алтернативну медицину. Осим ручним мантрама, то јест неком чудном топлином њених дланова од које се, без додира и на даљину, знао болно повијати као кажњеник под шибом, лечила га је и кристалима и ласером. Стајао је у некаквим светлећим круговима, најпре малим, па све већим, зурio у блештаве кугле, сунчао главу невидљивом светлошћу некакве лампе, али ништа није користило. Посетио је и најпознатију траварку у региону. Ова му је справила горки чај од трава што расту на Велебиту, Папуку, Вележу и Шамарици, лек који помаже и падавичарима, месечарима и онима којима је сан трајно затворио своја одморишна врата. Али њему није помогао. Бивало му је и горе, снови су се обрушили у кошмар, онај вепар је мењао лик, и час постојао свињче са главом пса, мачке, петла, час коња, краве, овце. Човека. Потражио је спас и у алкохолу са којим се у младости лепо дружио, и једва га се курталисао. Било је зап-

ретило избацивањем из војне службе и немогућношћу напредовања. Сад би се, навече, знао опити шљивовицом, нашао ју је у подруму куће бившег домаћина, скривену у буренцету, запечаћеним воском и затрпаним сламом. Чувана је, вероватно, за женидбу сина, такав је био обичај у овим крајевима. Овом мелемницом, жућаном као банијски кајмак, као лички кисели купус, знао би се натопити као спужва, пре спавања. Али није било заклона од оне дивље немани. Вепар је излазио из шуме, сада неустрашивије и грозоморнијег изгледа, и право улазио у његов сан. Гнездио се у његовом логу, супружнички комотно и лагодно, имао је понекад осећај – кад би, наглим усправљањем у постељи, испловљавао из сновне буре – да ће га напипати руком на оној страни где му супруга лежи, тамо код његове куће. Јер ова у којој је сад, са својом ловачком дружином, већ неколко месеци, без господара је. Избегао је овај негде, ваљда у Србију, где би другде, и име му је Слободан. Два-три пута се појавио, бојажљиво, неједнак својој двометрашкој људској прилици, имену и завичајном заметку; нешто крчио у дворишту и воћњаку, и тада су се нагостили да им кућу изнајми за ситну накнаду, а за њихове ловачке потребе. Обавезали су се да ће је, уједно, и чувати, јер су након обнове, два пута крадени са ње столарија и цреп. Довршили су крчење, подигли нову ограду од бодљикаве жице, и скоро се задомалили. Размишљају да је претворе у праву ловачку кућу, и с временом откупе за мале паре, јер су куће овде ионако у бесцењу. Нико их неће, премда их бивши власници молећиво нуткају – готово цабе. Инат неки стоји у ваздуху да се њихове куће не купују ни по коју цену.

А како је он, Златко Ветровец, постао ловац, и обрео се међу овом дружином? Да му не би зарђао јуначки кажипрст и омлитавило стрељачко око, око јастребово из-

вежбано на ловини у рату, његови саборци, стари ловци, намолили су га да им се придружи, да дође овде у ово село које је баш он ослобађао. Рекли су да су на то били подстакнути са највишег места.

Иза оних који су однели своје блато на обући, остала су крда стокe и свиња, на хиљаде. А они други који су, после, камионима нахрупили у село, нису стигли све да покупе. Један број свиња одметнуо се у шуму, укрстио са својом дивљом сабраћом, и пореметио природну равнотежу. Свиње су преправиле сеоску пустош, било их је сада више него негдашњих свињара. Преоравале су обудовеле њиве и дворишта, претварајући их у блаштишта. Стампедо је запретио да нахрупи и у недалеки градић, родно место једног од Хитлерових словенских савезника из црквених кругова. Домовина је на време уочила ову опасност, и ето, опет га позвала у помоћ. Бацио се на посао, развио праву ратну стратегију, разапео широку мрежу замки, и отпочео одстрел. Убијани су капиталци, али и прасад, није било милости и селекције. Природна вага је вукла на једну страну, у прилог дивљем накоту зрелом за сачму, секиру и маљ, и тасове је ваљало поравнати. Било је бојазни како ће на ову кампању названу „Равнотежа“ реаговати бројна друштва за заштиту природе и животиња, поготово што се не поштеђује ни крмећи подмладак. Али, како се и очекивало, заштитарска друштва су и овога пута имала разумевања за државне интересе. У овој кампањи своју корист нашли су и приватни месари. Колоне хладњача свакодневно су одвозиле свеже полутке шумске дивљачи. Са малим количинама меса домаће свиње, која је готово изумрла одласком оних који су били врсни сточари, мешана је вепровина и прављена кобасица названа *укриштуља* која је брендирана, и постала надалеко позната и у свету. Извожена је у Немачку, Аустрију, Италију, Француску и Аме-

рику. Нарочито повољне оцене добила је од америчке војске која је укрштуљу уврстила у свој јеловник као специјални стимулатив у специјалним мисијама. На Технолошком факулету у Масачусетсу открили су да се у овој месној прерађевини налазе састојци који утичу на подизање борбеног морала до размера фанатичне неустрашивости. После овог налаза, за укрштуљу су се заинтересовале и специјалне јединице унутрашњих послова неких земаља Европске уније.

И све је добро текло док Златка Врбовеца, главнокомандујућег у операцији „Равнотежа“, нису стигли ови кошмарни снови. Пребирући једном, ни сам не зна зашто, у очају и изнурености несаницом, по старим стварима у кући, у дрвеном сандуку кога су одавно начели мишеви, нашао је мушку народну ношњу, сличну или исту као ону из снова коју је видео на вепру. Црни шешир, беле, широке панталоне са ресама, украшене у дну ногавица мишијом зуборезом; бела кошуља широких рукава; црни кожни ремен и плетена торбица са дугим, црним ресама на којима је ситни глодар, стари народни везац, утиснуо и своје минијатурице. Кад је пажљивије стао да разгледа кошуљу, уочио је испод малог, округлог колијера ситним, латиничним словима, плавим концем извежено, у једном реду: *Todor Tatić KUD «Vasilj Gaćeša» Vačuga, Banija*. Запрепастио се, и ништа му није било јасно. Какве везе има ве пар са овом ношњом? Шта се то догађа?

Својима из дружине рекао је једном да има, понекад, кошмарне снове, али им није говорио о детаљима. Сада се одлучио да им каже све, опише до танчина шта му се дешава, па и то да је безуспешно тражио помоћ од лекара и травара, али да ништа није помогло. Једни су ово схватили озбиљно и предлагали су му да се одмори, па, можда, и напусти ловачку мисију, док је другима било смешно и спр-

дали су се на рачун тога. А Халил Кадрићи Сулема звани Суле, ратни добровољац, његов саборац који се истицао у јединци којом је Ветровец заповедао, саветовао му је да оде код најпознатије гатаре Ханке у Г. код Т. Он је лично познаје, препоручиће га и одвести.

Она ти, болан, лијечи што ниједан хећим не може. Одстрањује и оно што се ножу отима, јер улази тамо гдје сјечиво не може. Ко шејтан, мимо врата, улази. Нема за њу препрека, ни тајни, јаране. Скида чини и црну магију, чисти инсана изнутра и споља, испере мозак и душу чоекку да се послјије пита да се није у матер вратио!... Ханка ти веже и дријешии, спарује и разваљује. Политичари к њој тајно одлазе, камуфлирани у просјаке и фукару. Е, који све главоња њој није одријешио језик и рачуне положио!...

И ко зна докле би Суле хвалио Ханку, да га Златко не прекиде и не рече:

Хајде, да и то чудо пробам! Немам шта да изгубим, горе ми не може бити!

Теби крмак, шејтани с њим, што се врго у инсана, у сан долази и не да мира, рече гатара пре него што је ловац на вепрове стигао да изусту иједну реч. То га изненади и уплаши. Откуда зна? Да није сулудости Суле?...

Не, нико ми ништа није рекао. Видим то јасно, као да је прочитала његову мисао. Онда је у неку посуду полумесечастог облика, никада такву није видео, а свашта је у својим ратним походима видео и многе куће лично претресао, усула воду и бацила четири жара из фуруне. Вода је зацврчала, а њему се учинило да је запиштала као птиче, стубићи паре сунули су из оне посуде, а врачарица је, нанесена над испарењима, нешто шапутала, чудно кривећи уста и прелазећи преко лица длановима као да се умива. С времена на време погледала би у Врбовца који је седео укочен и празан. Ни негдашња близина неприја-

тељских положаја није га тако паралисала. Из платнене вреће што јој је чучала уз ногу, истресла је гомилу рогова разног порекла и величине, било их је овнујских, јарећих, крављих, воловских, а и оних налик слоновској сурли. Изабрала је један, кратак а широк, можда је био биковски, и прелила у њ ону воду.

Чуј ме што ћу ти рећи: овом ћеш се водом умивати прије спавања, седам дана. Скваси дланове, и четири пута лице сплахни, ко да паучину скидаш. Али, то неће бити довољно да се муке курталишеш. Крмак је, шејтани с њим, у оној њиховој ношњи, а ношња ти је земаљски елемент, и тешка као цијели дуњалук. Него ће требати да оног шумског баксуза живог ухватиш, усред дана, обучеш у народну ношњу коју си у сновима видио, набијеш га на колац пободен у земљу као дирек, и тако усправљеног спалиш. Гледајте да за ту радњу изаберете неко наузвијешеније мјесто наспред села, гдје сунце најприје гране и мјесечина кане. То мјесто оградите плетером. Кољци нека буду од липовог дрвета, плетер од дреновине. Док га будете потпаљивали, угурсуз још мора бити на овом свијету, не смије крепати. Ако крепа прије него што слама се ужга и пламен га захвати, посао ти не ваља. Биће ти још горе. Зато пази шта радиш. А твоји јарани који у томе часу буду ту, морају стати уокруг горевине на коцу, испружених руку с длановима окренутим према себи подигнутих изнад глава, и непрестано говорити, све док оно шејтанче не изгори: Алаху екбер! Ја сам свевишњем Алаху послала молитву да вашу тога часа прими, и погледа на све вас. А он хоће, јер је један и свемогући.

Врбовец се вратио збуњен и снужен, забринутости и очајнији него што је отишао. Ханкин ритуал, осим што му се учинио бесмислен, био је и компликован, немогућ. Ко ће, и како, његову дружину наговорити на ону молитву.

Другом богу да испруже руке! Можда би они за њега то и учинили, али нешто у њему има што се љуто буни и противи туђебогству. Ни своме није привржен, до очинског припадања и у синовљења које се тражи. Не гори у мисној буктињи као други, већ дими и цврчи, колеба се и отима као сирово дрво у пећи са мало жара. Цурци зноја теку низа њ, а не милине и сласти.

И можда би од свега био одустао, напустио ловачко друштво и вратио се кући, да опет није навалио онај Суле. Иде му на нерве, није га подносио ни у рату, био је против тога да се у војску примају иноплемени добровољци, поготово из комшијског окружења. Али, ништа није могао да измени, јер нико га ништа није питао. Намучили су се док су вепра ухватили живог, тек из трећег покушаја то им је пошло за руком, и то кад су га успавали мецима за омаљивање, што је обавио запосленик из золошког врта. Ништа лакше није било ни облачење свињчета у народну ношњу, шешир су му завезали за уши, опанке за ноге. Вепар је изгледао као препариран. Отимали би се за њ, једнако, и Етнографски музеј и Музеј природе, кад би такав постојао. Кад је животиња почела да се враћа у будно стање, лично ју је пробуразио багремовим колцем намашћеним прегорелим моторним уљем, Халил Кадрићи Сулема. Обавио је то брзо и спретно, скоро безболно. Ни друштва за заштиту животиња не би се много бунила.

Као некад стари наши, што су чинили, рекао је.

Тога априлског дана благо и сунчано јутро обећавало је и лепу обданицу. Али негде око поднева кад су Ветровчеви момци ужурбано пословали око ражња са вепровом надевином, дуну снажан, прохладан ветар, небо пресвуче своју ведрину на поставу, и поче да сипи густа кишица. Никаква потпала није могла да заватри и опламени гомилу дрва испод ражња. Стављали су хрпе новина и сламе,

залевали бензином, дували из све снаге, сви изреда, у туберкулозну огњицу. Али све беше узаман. У надмудривању са ватром, нису ни приметили да је оно живинче одавно престало да се трза и пригушено сквичи. Уочио је то Златко Врбовац, одмахнуо руком и сам кренуо пут куће у којој су га морили кошмарни снови.

Сат времена касније, а можда и мање, негде у даљини одјекнуо је пуцањ. Тешко је било оценити одакле је дошао, пошто место где су га чули они што су морали чути, беше извишено. Звало се Мачково брдо. Село је лежало у благој котлини, и звук се разлегао у концентричним круговима.

Онај пуцањ убрзо је сменило завијање кола хитне помоћи.

Душко М. ПЕТРОВИЋ

ПОЕТАР И ДРУГЕ ПЕСМЕ

МОСТ ПРЕКО МИЛЕШЕВКЕ

Песници који сваке године

истог дана и у исти сат

на дан Светог Терапонта,
великог светитеља и чудотворца,
оног што је у трећем веку,
у време цара Валеријана,
многе Јелине у веру Христову обратио
и који је због тога љуто мучен
од незнабожаца
и најзад као јагње заклан,
а у сат седми,

долазе у манастир Светог Вазнесења

Милешево код Пријепоља,

у који је краљ Владислав,
почетком тринаестог века,
пренео из Трнова тело Светог Саве
и у којем је у миру лежало
све док паша београдски Синан
није наредио да се откопа
и спали на Врачару,
тамо где данас храм Светог Саве подижемо,

причају да су гледали

како је мостарски мост

онај што се у шеснаестом веку
родио у најлепшем граду на Херцеговини
и по којем се тај град и памтио и казивао

као Мостар
све док га нису,
седам година пре краја двадесетог века,
безбожници у ваздух дигли ,
па је камење, дрво и гвожђе пало у Неретву,
а мост се на небо узнео
на крилима наше љубави и вере,
слетео
и спојио обале Милешевке
свете реке.

Милешево, 10. јуна 1999.

СВАТОВИ

Што су стали сватови
пред најлепшом кућом код Добре воде
као што су стали Срби
и сви остали Словени
шесто четрнаесте
кад су до Јадрана дојахали,
до Солина,
није никакво знамење
или нека коб, далеко било,
јер на дан Светог Арсенија
Сремца,
кога је Свети Саво одабрао,
да настави његово свето дело
и који је тридесет година мудро
управљао Црквом
на престолу архиепископа српског ,
нема нити може бити ичег злог.

То су кићени сватови
у добри час сјахали
    као што је и Милош Војиновић
    у сватов'ма цара честитога
    сјахао и шапнуо:
    „Чекај мене у седло, кулашу“
па ће тек на повратку,
кад младу у радост поведу -
вране коње разиграти.

Превија, 10. новембра 1999.

ПОЕТАР

Рођен на Петровдан
у селу под гором,
где су сто три врела ледена,
    у дан кад се славе
    два од дванаест
    апостола Христових:
    Петар, који беше прости
    галилејски рибар, човек
    велике вере,
    и Павле из Тарса, који је прво
    хришћане гонио,
    а потом велики проповедник
    и сведок Христов био,
дечак је с крштења у цркви рибничкој
понео име Петар
и тако су га звали све до седме
године кад се описменио
и сео, 16/29. јануара,

у дан кад се Часне вериге
апостола Петра славе,
вериге којима је свети био окован
у време цара Ирода,
па му се јавио анђео и вериге
спале, вериге које су хришћани
сачували да се болесни,
само додирнувши их, излече -
као што се излечи свако ко убрус
апостола Павла додирне,
вериге које је царица Евдокија
преполовила
и пола у Цариграду оставила,
а пола у Рим послала,
да мисли своје и осећања
у прву песму сложи,
ономе који је по реч дошао
казао се као - Поетар.

Од њега смо
сви ми Поетровићи.

Београд, Врачар, 26. септембра 2002.

КУЋА

Окрилатила кућа
мога брата по одзиву
Господу нашем
Исусу Христу,
мога брата Стојана,
па лебди над њим

као што је
мали дрвени храм
Вазнесења Христовог
чудесно прелетео
из Малбоча у Трубајиће

код Хан-Кола
на Змијању
за турског вакта и суда.
Лебди кућа Стојанова
над главом му
и душом уморном,
неће да слети,
неће земљи ни до грања
највишег, најзеленијег,
као да је гледала
како у цркву брвнару,
Спасовданску,
кабадахни Турци
коње и пашчад уводе
кад их невреме затекне
у сечи дрва по Мањачи
хиљаду седамсто двадесете
или прве потом.

Неће, не слеће
кућа Стојанова, нова,
и од најтишег ветра зазире
у невреме историје;
па се смирити може -
као онај велики храст што је,
иза леђа аге подмитљивог,
баш дубоко издубљен,
постао шљеме
прелетом спасеној

цркви Вазнесења Христовог
и до дана данашњег,
без иједног клина ил' ексера,
одолева најстуденијем
и најбеснијем ветру
на врлетну Змијању -
тек кад, на шкргутни зов,
на плећи Стојанове,
ко шљеме за раме,
слети.

Београд, Врачар, 5. јануара 2008.

ЈУТАРЊА КАФА

Шта је вриједно?! Пази сада, рећи ћу ти врло јасно шта је заиста вриједно, али бојим се да те одговор неће задовољити. Заправо сам сигуран да ћеш бити разочаран. У почетку, док не схватиш о чему ти говорим. Јер, људи се држе својих заблуда као пијан плота и као што се дављеник хвата за сламку, а тешко се одричу својих заблуда, посебно када виде да је истина сасвим другачија или чак – супротна! Дакле, вриједно је оно што имаш. Најбољи тест да дознаш шта је вриједно, сасвим је једноставан: види шта имаш! Ако га имаш, то је оно што је не само вриједно, него највриједније. Шта год ти иначе мислио да је вриједно, ако је то нешто што немаш, знај да си у заблуди и да то што мислиш да је вриједно, заправо не вриједи ни по луле духана! Ево ти примјер: јутарња кафа! Ко још тај мали ритуал сматра збиља вриједним? Ко у њему види нешто важно, ко ту открива неку крупну привилегију, благослов чак? Или разлог за радост, готово ванземаљску смиреност – за нирвану и истинску атараксију?! Хајде, погледајмо заједно, шта је све потребно да бисмо попили своју јутарњу кафу, па још са неким ко нам је близак, драг, кога чак и волимо?! Запрепастићеш се колико је космичког напора потребно да би то рутинско, свакодневно задовољство, толико ситно да га више нико не сматра ни спомена вриједним, уопште било могуће!

Најприје, треба да је, у најмању руку, сав наш Сунчани систем у савршеном реду. Сунце мора бити на свом мјесту и гријати једнако као што је гријало и јуче. Ни један огромни метеорит не смије бити ни близу нашег гравитацијског

поља. Земља се мора кретати до у секунду истом брзином и по својој орбити око Сунца, и вртјети се у милисекунду прецизно око своје осе, по апсолутно истој трајекторији којом је путовала и јуче. Не смије бити ни земљотреса, ни цунамија, (сјети се Хаитија од јуче и Сјеверне Суматре од прекјуче)! Ни неког пожара у близини, ни рушења зграде, ни државног удара не смије бити; ни убиства или смртног случаја код комшија, да не говоримо о блиским. Не смијеш бити болестан, ни очекивати хапшење, ни стријепити од вијести коју очекујеш; ни имати проблема са дјецом, ни бити завађен са неким ко ти је драг или кога волиш...

Да не дужим: тек тада, кад је све то испуњено, јутарња кафа постаје могућа! Све оно што немаш а за чим жудиш и због чега си несрећан или незадовољан, све оно што мислиш да врјиједи, одједном постаје ништавно. Новац, ауто, положај, нове патике, хаљина, унапређење, шта год да је и чега се год можеш сјетити, све су то трице и кучине у поређењу са оним што већ имаш а што не цијениш: ту своју јутарњу кафу! У том чину, ритуалу, рутини, коју добијаш не примјећујући је, стекло се све оно што ни ти, ни било ко други, ни цијело човјечанство, не могу да ти омогуће, а ти опет уздишеш и јецаш за нечим што је пуко клопарање захрђалог плеха на вјетру! Све што је за новац, јефтино је. Све што зависи од неког другог, неважно је. Не моли ни једног човјека, јер оно што је врјиједно, нико ти не може дати.

Кант је, у свом космичком моделу, одбио причу о телеологији, да би је замијенио тезом о иманентној повезаности свега са свиме. Ослоњен на метафору А. Поупа о „ланцу бивства“, коју мијења синтагмом о „ланцу природе“ (Kette der Natur), он сматра да су људи алке тог ланца. Тврдњу да је „Универзум створен због нас“, Кант сматра колико претјераном толико и провинцијалном: гњида која

сматра да су глава и коса у којој борави, створени за њену радост. Сви смо једнаки пред природом – а њен циљ је просто – живот! Какав живот?! У крајњој линији, интелегентан живот, сматра Кант. Могуће је и чак, веома вјероватно, да постоји интелегентан екстратерестријални живот. Ништа не потврђује да је човјек круна стварања. Вјероватније је да смо ми на средини љествице стварања, можда једнако тако бескрајно удаљени од њеног врха, колико смо се одмакли од њеног дна. Ми смо прилично неизвјесна инстанца „на по пута између мудрости и неразумности“ (Gefährliche Mittelstrasse); тако рећи, космички медиокритети!

Вратимо се, уз осјећај бескрајне среће, својој јутарњој кафи, том истинском чуду и благослову, удаљимо се од космичког медиокритетства и примакнимо се макар за корак мудрости. Мало шта вриједи толико, а заиста, ништа не вриједи више!

ИСУСОВЕ ОЧИ, САН

Пред зградом Великог дворишта тог пролећа се о вечери није чула омамљујућа граја мојих другара гим-назијалаца, а и они ретки пролазници, са рукама дубоко увученим у џепове, гурали су врат у рамена. И природа беше утихнула. Пупуљци на раним воћкама бејаху кренули, па застали, као кад птица, спремна на лупинг, на трену-так застане у лету. По први пут те године нисам волео град К. Пре тридесет и седам дана, на оном другом крају Србије, где су чешће сахране од свадби, у селу Н сахранисмо мајку. У очи ми се још увек улива немушта повор-ка знаних и незнаних, а у ушима непрекидно одзвања: „Ко-ју боју очију има Исис, сине?“ – последње мајчино питање, на које не знадох и не дадох одговор.

За дан-два ваља путовати за Н на гробље, такав је обичај. Хоћу ли до онда сазнати какве је очи имао Исус? Никога не питам, литературу не консултујем, а обноћ у сновима, призивам све Исусове ђаке, јасно свима, осим Јуди, видим боју очију, преклињем их да ми кажу оно о Исусу, а чим неко од њих заусте да ми каже, будим се обливен знојем.

И овај дан, испразан као и живот, мину. На очи налегао мрак, а ноћ се утростручила, проширила, проду-била. Будан мишљу и телом опет и дуго призивам сан, док се коначно не примирих. Сањам: У селу Н сам, у дворишту свог детињства. Клизећи низ кровове Сунце већ дотакло Мали врх, који га непрекидно и неопозиво штрпка. Одсут-но разгледам јесенас засађене младице јабука и шљива, једнако гладећи дедин штап, који ми се однекуд нашао у

рукама. Пред сам смирај дана, крај оградe примећујем остарелог комшију Мору: „Он засигурно зна, он све зна“ – кажем себи присећајући се да у дневној соби, изнад камина, држи икону Деве Марије са Исусом у наручју.

– Коју боју очију има Исус, комшија? – питам без икаквог увода.

– Откад то вас школарце и штафеташе занима Исус? – по први пут откако га знам подиже тон стари комшија.

– Реци ми, молим те, комшија, коју боју очију је имао Исус? – настављам упорно.

– Не скрнави име Господње, безбожнице! – одбруси ми старац.

И онда се догоди оно чега у тренутку нисам ни био свестан. Дедина кукача се подиже пут неба и свом силином се спусти на комшијину главу. Па још једном, и још једном. Мора се без речи сруши иза оградe, а мени се чинило да сам негде далеко, на сасвим другом крају света, на ивици некакве мрачне провалије. Да ли из страха да се не стровалим или из осећања кривице због пређашњег чина ја се пробудих. До зоре ми сан никако није одлазио на очи. А требало је путовати. За доручком испричах сестри сан.

Пут од стопедесетак километара превалисмо готово без речи. Приближавајући се родитељској кући примећујемо да се у суседном дворишту нешто чудно догађа. Убрзо сазнајемо да је ноћас умро комшија Мора. Поменух сестри свој ноћашњи сан. „Само глупа случајност.“ – промрмља она. Више о томе и није било речи. Остатак дана прошао је у припреми за сутрашњи одлазак на гробље, на четрдесетодневни помен.

Према гробљу се успиње шарена колона. Између сестре и мене корача Морина и наша комшиница, жена којој су године, многе туге и бољке повиле рамена. „То ми је само од мисли глава отежала“ – уобичавала је да каже. Све

време старица покушава да нас утеши: „Ех, децо моја, живот вам стварно није ништа. Никад не знаш када ће да букне, а кад да се угаси. Сви одлазе без повратка, сви до једног. Једина коначна истина је, изгледа, смрт. Ето, ноћас оде и Мора, Бог да му душу прости. Напречац, зачас. И ништа не рече својој жени, ништа јој не остави у аманет. Каже ми Живана, жена му, да је пре него што се упокојио у Господу изустио само ово: „Комшија ме удара, млади комшија ме удара. Зашто ме удара?“

У моменту осетих готово физички бол. Сестра, коју сам у магновењу погледао, беше оборила главу. Осећао сам како ми трнци улазе у косу и како се свака влас подиже. Ничега се више до повратка кући не сећам. Свест о томе да смо опет кући, да треба послужити приспеле, врати ме у стварност. Како ли изгледам, морам се упристојити, не смем показати да се са мном нешто догађа. Стадох пред огледало и занемех: „То је, дакле то! Сад знам! То је та боја! То су те очи! То је... Да ли је могуће?! Да ли сам ја“... А из огледала ме је још дуго, нетремице посматрао зачуђени Исус.

Русомир Д. АРСИЋ

ПЕСНИК НАД ПЕСМОМ

Инспирација је чудна река која се улива и куља у главама писаца, наносећи огромну количину речи – реченица – стихова..., запљускујући сваки делић тела му, а зарад рађања новог слова, речи, стиха, песме...

Понекад је довољно ишчитавање једне песме, па да настане песма и још много, много песама.

Мени се то често дешава и ево песме – песама у прози на песме драгих ми песника.

ПЕСНИКОВ ОДЛАЗАК У ПОВРАТАК

Над песмом Недељка Богдановића
Ватра (Б. Миљковићу)

*Ватра не постаје. / Ватра не престаје... И шта даље?! Даље је опет ватра. Недељко нам је развиделио до ВАТРЕ. Подао јој се до мајусне искрице од које се види свет и још неколико светова. Претоварених и окићених ватром изван њих – дубоко у њима. Сваки стих о ватри је дефиниција коју је Недељко обликовао до најсавршеније питкости и претметну у мелем за душу, којој је ватра преко потребна, јер: *Ватра је / сазревање неспокоја...**

Са задовољством ураћам у речи Недељкове ватре БРАНКОВСКИ ЗАВАТРЕНЕ, померама пламичке лево, десно, навигације, надоле..., грлим се са искрицама заваљен у сопствени занос видела од радости и радовања.

Ватра је кључ воде / у врелу сна... Подврискује Недељко оденут буктињом са ликом Миљковићевих узлета што пламене и полазе пут птица и звезда просутих наоколо у част рађања нових ватри и птица пламених јер: Ватра је крилонига / и немирна...

Ни случајно не покушавам да се удаљим од себе за роњеног међу слова која ме осветљавају да боље и још боље доживим ново верање већ наредним замахом пером до новог реда запаљеног вољом да сам увек у ватри са Бранком и Бранком.

Ватра је реч / коју је један песник / много волео / све док га / свом снагом своје љубави / није претворио у пламен / у чисту светлост....

И заиста је тако. Иза песника је заватрило до свих даљина и висина и јасно види се СВЕ, па чак и песников одлазак у повратак који га је чекао ватре ради и светлости после толиких ватри изван ватре, за коју Недељко тврди да *Има ветра брата / он је њен / лукави осмех...*

Тако је и било. Ветар је растеривао ватру од себе и успео је – Ватра се не гаси, већ напротив, гори и пламени далеко јаче од ватре којој је непрестано тежила, као и писац ВАТРЕ, виђењу виђеног.

СВИТАЊА РЕЧИ ИЗ ЊЕГА У ЊЕМУ

Над песмом Милена Миливојевића *Распеће*

Чудо, а можда и није. Можда и није, али је баш тако. *Све се укрстило...* Перо је Милен укрстио са собом самим и ево се помаља пут и још путева за птице, гуштере, змије, шуме... Да, шуме, а зашто да не, зар шуме не путују?! Милену се пошумило и он се непрестано помаља врх

хрстова, борова, багремова... Бежи од себе и себе, само да би га било и СВЕГА да је, јер: *Пути нигде*, сем у себи самом на који се Милен навикава као на СВИТАЊА РЕЧИ ИЗ ЊЕГА У ЊЕМУ.

Након претераног лутања и повратка на почетак, Милену се указује јасно и још јасније да *Одавде / може само да се побегне*, а одакле не може и зашто не побећи?! У бежању је смисао враћања. И треба га искористити, у противном догодиће се нешто, можда и ништа, а то је већ НЕШТОНИШТА, што се коси са песниковом нежељом, а он тежи и тежи одласку... Људски, него шта! А где бисмо другде но *Према небу / распуклом*.

Ако се не би и није распукло, пући ће као и увек када му до тога није, јер му је до тога и још чешће, најалост на радост и нас и песника предивне песме РАСПУЋЕ.

ДАЛЕКО ОД СЕБЕ И НИЧЕГА

Над песмом Стојана Богдановића *Одлазим а остаје нејасно*

Није поштено да вам сада кажем да сам / спавао са Платоном још као дечак и није / он једина курва са којом сам спавао... Спавање није тако страшно колико је ДОБРО СТРАШНО. Стојан је прихватио само ону добру страну спавања – неспавање, или боље и прецизније речено БУДНО СПАВАЊЕ. То је поприлично слично корачању собом иза и испред себе, ДАЛЕКО ОД СЕБЕ И НИЧЕГА.

У градској библиотеци / изналазим старе и нове курве / бришем прашину / разазнајем им лице... А како би другачије скинуо прашину и како би другачије уочио лице курви. Оно има и других метода, али то је нешто ДРУГО и то није ни делић писца ових стихова, а још мање делић

крупних речи о истини спавања и осмишљавању спавања неспавања ради, што је и циљ Богдановићевог певања о свему, па и о уласку у живот на овакав начин. То је можда лепо, али нека му буде, кад од већ тако неће.

Одлазим а остаје нејасно / да ли ћемо до краја месеца морати / да опонашам Диогена... Одласком Стојан улази на широм отворена врата у свет иза. И јасан му је сваки пут до наредног ноћења. Измислиће Богдановић и нешто друго, сто педесет и друго..., само да би остао на првом. Што даље од себе у себи одлазећем. Тако му и тако нам треба, КАД ЈЕ ВЕЋ СВЕ ДРУГАЧИЈЕ, А ИСТО.

БРАВО ЗА ПОБЕДУ ПЕСМЕ

Читајући песму Зорана Вучића *Гост*

Која срећа, лепота, узвишени и свети осећај Вучића да угости себе и све нас Пастернаком. Позвао га умилним словом на партију суживота, непролаза ради. Непролаза што се непрестано премета у реч и нову и још нових песама, пламенећи бескрајна задовољства. Браво за победу песме.

Шета Пастернак од светла до светла што куља узбурканим стиховима Вучићевих песама. Уводи нас у свет и свест узлазних емоција, које се преливају из сваке строфе песникове крилајући сванућа, што нас штите од нестанка насталог, а настало је НЕШТО што је претило да се задржи на ненаписано виђење онога што се више него види, видела ради, које се пројектује у ГОСТА, предрагог госта. Излазимо из себе заједно са песником и гомиламо се у себи зарад свега што нам се догађа, док се халапљиво гостимо

госту да је све потаман. И успевамо. Успевамо да нам гост не буде по страни. Сит да је као и ми, и Вучић са њим.

Благо нама са оваквим гостима, оваквим певањем, оваквом гозбом. Срећа се, заиста, зове ПЕСМА О ГОСТУ. Ја сам у гозби уживао, сигуран сам и ви.

СВЕТЛОСТИ И СВЕТОСТИ РАДИ

Над *Унутрашњом литургијом* Саше Хаџи Танчића

Доброта је као и благодат дубоко у нама, у срцима нашим. Многи потроше неколико живота и нестану не пронашавши ни трунчицу доброте и благодати. Саша је још од првог искорака песмом у свет знао да се далеко иде само добротом. Искрио је он и врхунио само искреношћу и светим корачањем, пре свега собом, па тек онда пространствима од сванућа за друге изнад свега.

ПРВОМ МОЛИТВОМ Саша отвара МАЛЕНА огромна врата свемира, која су ништа друго до песма за јасна рађања свега и свих судбина сатканих од изума, ЛЕПОТА ДОБРОТЕ што се зове. Врхуни Саша душом својом и моли се песмом за СВЕ, па и за оне који су на погрешном путу, само да се и они пронађу и схвате ПРВУ МОЛИТВУ.

ВЕРУЈУЋОМ ЗВЕЗДОМ Хаџи Танчић од срца откида искрице слова и обасјава сва лица заклоњена собом, само да се окрену спокоју и новом дотоку ка извору од мајчине ДУШИЦЕ уроњене у звезде припремљене само за нас. Поново је за песника благодат и доброта изнад свега.

ЈЕДНА ЈЕ НОЋ Саше Хаџи Танчића и заиста једна у једној ноћи *у којој је све затворено и њоме сједињено*. А Саша је успео да сједини доброту и благодат и да их сачува за СВЕ којима је у души УНУТРАШЊА ЛИТУРГИЈА.

Ја сам пресрећан што сам део светлости која врца из САШИНОГ ПЕВАЊА, са жељом да нас још дуго, дуго радује дахом исконских поимања пролазности непролаза, СВЕТЛОСТИ И СВЕТОСТИ РАДИ.

ВРЕМЕ ДИВЉИХ КРУШАКА

Читајући песму Слободана Стојадиновића *Дивља крушка*

Покушавам да будем крушкина боја. Цвет њен. Реч што лети у небо. Покушаји ме баш хоће и ево се веселим разбашкарен крушком дивљакушом, никад питомији у шетњи по дну чаше крушкиног крушковца.

Грлим се са словима, речима, стиховима што ме крилају небом крушкиним по коме се гомилам као по слици од крушкиних боја, које и нису друго до небо у мени за неба изван, у још много мене.

Када сам застао десило ми се нешто што није могло да се зове помирење са застајкивањем. Напротив, одједном сам се праметнуо у светлост што се зове светлост крушкиних појава, појава ради и свега онога што се тек наговештава.

Писцу је велика брига, у ствари ПОЧАСТ што слика неће бити само његова. Ја се успињем до сваке њене боје, неба њеног, усклика да је успела да ме поистовети са сваким њеним делићем и делићима што следе након гутања песме у сликама, слике у песмама од које ми је све јасније ВРЕМЕ ДИВЉИХ КРУШАКА. И лепота Стојадиновићевог певања о крушци и КРУШКАМА.

ЗА ОНЕ КОЈИ ДОЛАЗЕ

Након читања песме Радослава Вучковића *Бунар*

Није њему да у двору стоји..., а стоји, постоји, траје, изворећи светла сванућа и заласка живота. Прстен је над прстеновима претоварен златом што гаси жеђ свима, којима је више него СВЕ.

Измислити нешто више и узвишеније нема смисла, можда и има, али нема оно што се зове смисао. Вучковић је ушао у суштину, бит, која се зове стварност и успео да је приближи и обелодани до најтананијих словца од прошлости за сутра. Има ту и нечега узвишенијег, што ће тек да се догоди, врати и врати нас у светлу прошлост будућности. Некима се то чини немогућим, бесмисленим... Али таквих је мало. Нема их, они само постоје. Песникова намера је да бунара има и има речи од светла и светла што извори дубину и дубине ЗА ОНЕ КОЈИ ДОЛАЗЕ.

Ја сам са ужитком сладио душу пробраним речима које су више него мелем на све животне и духовне жеђи. И ево ми је баш онако када ми је све потаман, што и вама желим. Уживајте у Вучковићевом *Бунару*, коме је место у нашим срцима и душама.

БИЋЕ ДА ЈЕ ТАКО, ЈЕР ЈЕ БАШ ТАКО

Над песмом Љубинка Велојића *Камен*

Камен... *Ветар га је ронио због света...* светла да је и камена још. Никоме није да камен не грли и трн испод, над собом букнулим за навек. И још тога камен смрћу може, јер је тако и Велојић хтео. Сплео је Велојић и више

од ТОГА, па се види камену до светла, а светла је много и превише, јер: *Од свега је најјачи зачетак*. Слажете се, зар не?!

Камен... *Лепотом чобанке надрастао себе...* И песника што му срце даде, срце за светове испред. Даном новим, изван зида старог, песник гради пастирици кулу и у кули речи изван што су. Благо свима и онима што ће кулом да се светлости лате, баш као што се је и Велојић латио светле речи за просторе у којима *Нарастају груди страсне пастирице*. И нека је тако. И нека их је и песник ТАКО.

Камен... *Нестанком се увек нешто рађа...* И ево се НЕШТО као река искри крилајући небесима свуда. Показује Сунцу своја сунца од почетка и иметка гласа, навикнутог на спокој од немира јачег, иако Велојић и даље тврди да *Од свега је најјачи зачетак*. БИЋЕ ДА ЈЕ ТАКО, ЈЕР ЈЕ БАШ ТАКО.

ТОНОВИ ПОВРАТКА ЗА ПРОШЛОСТ

Уживајући у песми Злате Коцић *Релјеф*

Из кристалне мисли Злате изворе мисли, теку пут рељефних неба осунчаних речи што букте као Златина светлост. Њена доброта од доброте. У мислима њеним снови се роје видајући изгреве завичаја за којим Злата жуди као за животом, па и више од тога. А то је благодат тренутка у камену, гранчици, звону...

НЕСТАЛО би Злата да постане СВЕ, светлост што СВЕМУ непрестано долази носећи пределе завичајних сванућа. Са задовољством песникиња меша боје и мисли само да јој лик се помоли из рељефа од душе коју разас-тире преко ораница, ливада, цвећа, змија, пчела... Како је

лепо гледати надошлу слику из Златиних сванућа за све којима је до певања изнад свега и од рељефа из кога израња пламен под именом СЛИКА ЗА СУТРА.

ПУТНИЧКА ПЕСМА гомила просторе нове непрегледним видицима којима таласи музике музику проносе као сламчице, па се јасно чују ТОНОВИ ПОВРАТКА ЗА ПРОШЛОСТ. Чекамо те Злато, само ти настави са цртањем рељефа у нашим срцима у срцу твом, што нам се указује као нада и још много нада. Добро је да је бар тако, кад тако мора.

БИЋЕ ДА ЈЕ САМО ТАКО ИЛИ САМО ТАКО

Над песмом Обрена Ристића *Трен подвигу вичан*

Цаба, а можда и није Обреново певање о стварности с планина и још много планина сличних нестајању и настајању им. СВЕТЛИ КАМЕН и светлих каменова је на сваком кораку и раскораку. Успињу се и показују залуталим очима, хоће нешто, хоће, хоће..., а НЕЋЕ.

На зуб бабин биље трње и урвине... Прелепо рекли бисмо. Прелепо и јесте, али за кога и коме. За нас који смо затурили себе изван свих пупољака, трнових цветића, љубичастих изазова иза и испод слогова и трња. БИЋЕ ДА ЈЕ САМО ТАКО ИЛИ САМО ТАКО.

Обрену се реч задржава на вапај вранца што газу лепотом без лепота. Далеко је снаша, која му се привиђа и губи заједно са жељом му да је има и усрећи као никада пре и после појаве самоће однеговане за НАДУ, снаша што се зове. Али биће да је другачије. Биће, али неће. Е баш ХОЋЕНЕЋЕ.

*Невесту тражи дозива из мрклине... И сви смо у ишчекивању као и песник, да се догоди немогуће. Догодиће се верујемо, будућност је у нама, у стварности, у жаркој жељи Обрена да нас буде и да буде оно што је у срцу и срцима планина и вранаца у њима. Биће нас и биће њих, без обзира на песникову тврдњу да *Никог да види нико да га види А снаше / које га познаше родне им године беху*. И биће још родних и још роднијих година.*

УСПЕЛО НАМ ЈЕ

Једно размишљање о песми Зорана Пешића Сигме
Фотографија: Венеција

Каква смела Пешићева одлука. Улази у крај необичне најобичније ТАЧКЕ ФОТОГРАФИЈЕ. Узима делић по делић себе и показује се читаоцима клијајући из речи и словца обојених путима и путевима, што нас чине пресећеним, јер смо део Пешићеве фотографије сакривене у нама, у неким другим заборављеним световима од УЖАСНЕ СУДБИНЕ ЗАРОБЉЕНОГ СУНЦА.

Урања Пешић у наредну тачку и тумара њеним тамним просторима. Отвара очи, душу, срце... Али бадава, свуда су само сенке са јасно исцртаним стазама што га одводе у НИГДЕ и у СВЕ што га је снашло. И што нас, ево, непрестано сналази. Прича Пешић са ћерком у тишини, а у њему одзвања: – Зар је могуће да је све тако нестварно стварно, да нема смисла ПРИЧА СА ГОНДОЛИЈЕРОМ... – А много и још више је Пешић очекивао од сусрета са сликом из Венеције.

Није прошао ни делић минута, а Пешић је обишао и задњи предео тачкетине и решио да од толико невида ос-

мисли вид над виделима, којим се ја ево подајем, шетам од реда до реда, водим коло наоколо и прелепо ми је, као и вама док ишчитавате Пешићево шетање поменутом тачком, то јест тачкетином. Само да бисмо слику, о којој је реч, доживели као сан БЕЗ УЗРОКА И ПОСЛЕДИЦА. УСПЕЛО НАМ ЈЕ, браво за Зорана Пешића Сигму.

Љубинко ВЕЛОЈИЋ

НА ТОМ ИСТОМ МЕСТУ

НА ЛИВАДИ

Златокљун петао
своју песму пева,
док се небу диже
распевана шева.

Зорорујно лице,
лепе девојчице,
пробудио песму
пољске певачице.

НА БРЕГУ

Застало је време
и камена стада,
а некад су преци
причали о нама.

Руменило с лица
наследиле булке.
Застала је песма
у грлу пастирке.

ПРАГ

У дубини душе
налази се место
где се љубав гаји,
топлија од лета.

На том истом месту
говори се често:
праг је кућни увек
граница два света.

У ЗОРУ

Плаво небо
буди горску птицу,
два извора
и осмех на лицу.

Из два бића
тече рујна зора.
Жеђ се гаси
водом са извора.

ВЕРОВАЊЕ

Ништа није наше,
а све нам се даје.
Вредности у нама
искра препознаје.

Ритам срећно прати
свитање и тмину.
Страх и дрхтај
рађа месечину.

МИРИС КЊИГЕ

Корчајући крупним корацима по калдрми Иво К. је бојажљиво вребао муње. Хитао је слућен жељом да обрадује сестру поклоном. Није то обичан дар, то је књига за петнаести рођендан. Грчевито стисну песнице на грудима када се зачу први удар грома. Срце му снажно залупа тако да му застаде дах.

– Не бојим се, не бојим се! – шишти кроз зубе, тискајући се уз зидове кућа не би ли га заштитили од црног облака и крвавих трагова на небу, које муња повремено претвара у распуклину.

– Звук иде са светлошћу, три стотине и тридесет три метара у секунди... и бројим један, два, три, четири, пет... – објашњава као какав врсни физичар. Ни до десет није избројао, а гром се већ проломио над градом. Чинило му се да читава улица подрхтава под његовим ногама. Киша је започињала игру са ветром несташно добујући по прозорима кућа, стапала се са крововима правећи измаглицу, а затим се пљуштећи сјурила на тротоар. Кроз мокру косу вода му се сливала на лице и то му је уносило немир.

– Ни киша више не уноси свежину. Све базди на устајалу воду и мирис угинуле рибе! Бррр! – гунђао је прскачући блатњаве баре.

Мокра улица рађала му је жељу за топлим, скровитим кутком. Згурен и згрожен од влаге Иво К. уочи светлост излога тек отворене књижаре. Попут омамљеног ноћног лептира залепрша, пролете кроз врата кажипрстом окрзнувши влажну и ледену кваку. Погледом радозналост фотографа усликава сигурност кутка окруженог полицама тек

поређаних књига. О, како му је само потребно да угреје смрзнуте прсте, нос, уши... Сада је ту, ушушкан и миран. Прстима опипава дугмад на рукаву. Открива њихов савршени облик и то га смирује. Милује надлактицу и затвара очи. Баш му је то било потребно: мирис књига, скровиште у углу и топлота.

Осећа како влага испарава из његових рукава и први пут у животу шири око себе тако јак, опори људски мирис. Желео је да се претвори у биљку, да побегне од себе, од људи који су били у његовој близини и љубазно комуницирали са насмејаном продавачицом. Ни уплашена корњача не би том брзином увукла главу у оклоп као он у оковратник, не би ли се сакрио од њихових подругљивих погледа. Мислио је да заудара толико да сви осећају његов смрад и гнушају се. Не желе ни да га виде, а камоли да прођу поред њега и да га дотакну.

– Да изађем напоље?! – помисли. Не, не, сачекаће да киша престане. Не мора сунце да гране. Не жели да му се влага опет увлачи у кожу, у мантил. Лежи се од саме помисли на воду. Жеђ му никада неће раздирати груди.

Тресак врата натера га да подскочи као опарен. Окрену се ка вратима. Две насмејане жене бурно гестикულიрајући крећу ка њему. Дах му застаде, срце лудо закуца. Једна од њих се зауставља крај полице, узима књигу цветних корица, коју је вероватно ту оставила претходног дана. Вади новчаник из огромне платнене торбе, гласно се кикоће, вуче пријатељицу за рукав и одлази до продавачице.

Одвраћа поглед од њих. Не жели да слуша њихово чаврљање пуно подругљивих тонова, мрска су му њихова весела лица. Окреће се ка полици и чита назив књиге: *Парфем*. Име аутора је Патрик Зискинд. Осим назива на насловној страни стоји и додаток наслову: *хронологија једног злочина*. Погледом као црним маркером, замишљеном цртом двапут подвлачи *злочин*. И он би могао бити виновник

једног таквог дела. Да побије све ове људе и остане сам међу књигама уштогљено сложеним на полице. Могао би и да разбаца књиге по поду: *књиге помешане са жртвама убиства*. Црвене мрље биле би натачкане свуда по њима, чак би разбијале монотонију зидног белила. Ширио би се лепљив и топао мирис крви помешан са мирисом неотвараних, нових публикација. Шкиљио је очима у поређане књиге и тешко дисао као риба на сувом. Помислио је да су му гриње прекриле плућа. Безобзирно и лудачки је желео да убије стид који се рађао од његовог тешког људског задаха. Само да га људи не гледају, не гуркају се пролазећи крај њега, да га не заобилазе као да је губав.

Ах, да, није му пало на памет да може самоубиство да изврши. Чиме? Чиме у књижари може да се убије? Да отвори књигу, не гледајући пагинацију странице и пререже гркљан оштрицом листа? Ако не успе? Још горе! Смејаће му се. Ознојиће се од страха. Ухватиће га паника од смрада, укочиће се и остати да чучи у кутку као смрдљиви леш. До пре пет минута тај ушушкани кутак чинио му се спасоносним. Боље да није ни пожелео да се утопли. Да је на хладном, смрад би се замрзао. Поново је погледао црвенобеле корице књиге и опет прочитао: *Парфем*. Да се прави да је заборавио сестрину рођенданску жељу, и да јој купи парфем. Али који? То су женска посла. Не, не, разочараће је баш на петнаести рођендан. Толико пута му је у излогу показивала омиљену књигу.

Окреће се ка излогу и погледом тражи књигу о којој му је сестра говорила. Не дише и не осећа никакав мирис. Враћа поглед ка полици и чита: *Само слушај*. То је књига коју мора да купи. Аутор: Сара Десен. Американци су је окарактерисали као најбољи роман за младе. Доделили су му награду Америчког удружења библиотекара. И наслов је едукативан, носи поруку. Узима је у руке, радознало опипава насловну страну. Рељефно исписан наслов милује

му јагодице. Задовољно помера прсте, окреће насловну страну, уноси лице у листове књиге. Миришу лепак, боја и папир. Затвара очи, пушта да му мирис тек отворене књиге лагано клизи у ноздрве. Подсећа на омађијаног занесећака.

– Какав мирис новине! – излете му се из грла. Задрхта од усхићења. Није могао да му умакне. Кроз ноздрве му се увукао у срце! Купиће ову књигу, сигурно. Прво ће он да је прочита, да не изветри. И Бог је прво себи створио браду. Док буде читао, увалиће нос у књигу. Шуњајући мисли од једног до другог лика, детективски пратећи радњу романа, ослушкиваће себе. Знаће шта да ради са собом, куда да крене.

Љубазно се осмехну продавачици и затражи рачун. Киша је престала. Плаветнило се наднело над градом. Улица је оживела вревом пролазника. Био је неописиво срећан. У једној руци стискао је књигу, прстима друге руке чврсто је обујмио кваку и широм отворио врата књижаре. Лаганим кораком клизнуо је међу људе и нестао у гомили. Лакоћом маслачка лепршао је улицом и допустио да га ветар носи од једне стране улице до друге. Осмех му није силазио са лица и сви који су га сретали љубоморно су штрпкали његов оптимизам хранећи своје умртвљене душе.

Књигу је брзо прочитао. Меморисао је све појмове којима би могао да заокружи свој унутрашњи спекулативни мозаик. Вештином читања зауставио је мирис свежине на страницама, али је зато свуда по телу књиге оставио отиске. Касније је уредно запаковао у златноцрвени папир и кренуо на славље. Сигурно је стигао на време. Неки пролазници су га приметили како са поклоном у руци, корача ногу пред ногу још влажним тротоаром. Кретао се гордо као господар простора који је давно припитомио време.

Славољуб ОБРАДОВИЋ

ТРИ ПЕСМЕ

КОНЦЕРТ

Гуши ме прејака количина фортисима
дувача и мушких хорова
појачава грчеве у утроби
и напросто ме изнервира
та неуротична инфекција
која се заглави у јабучицу грла

чему тај аплауз
овлажених руку
сензибилних слушалаца
зар не схватају да концерт траје
а мени је потребно свежег ваздуха
да се не угушим

извлачим марамицу из грла
и бежим из концерте дворане
препуне латентних неуротичара
исплажена језика
придружујем се чопору паса
и лајем дуго
не знам колико дуго
усред подозривог чопора
који се љуто вара
да иза свега стоји
сексуална позадина

опет ће ме грдити
мој неурастенични двојник
јер њему је свеједно
што сам заборавио чарапе
и не схвата суштину
делимичне интелигенције

ЧЕКАЊЕ

Баналан разлог за пијанчење
након растанка
једноставно
спакујем све подивљале нежности
у папир од свилених нити
и пошаљем брзим колима луде поште
нежним ирвасима

задржим једино чашу
и у њој узалудан зов глади
подивљалог песника
чије тетиве ричу
испод истетовиране коже

у једној шаци смех
у другој мирис твога тела
под пазухом све бесмислене речи
испод језика јед
у очима крила лептира

извиждао сам у ветар
све твоје кикоте
и сада нестрпљиво чекам

да из трудноће твог деколтеа
искоче лаки као лептири
уплакани младунци
аквамарински хладни
да се сити испричамо

ЕГОИЗАМ

Заљубљени у свој профил
непрекидно убијају славује у мени
безуспешни тумачи будућности мртвог Нарциса
изникли из тмине властитих крвотока
спремни на све клиничке
и хируршке интервенције
трговци туђим и сопственим
органима и резервним деловима
добављачи свежег меса
пријатељи фалусоидног мишљења
с метком у душнику

време је да почнем да пишем
сензитивни некролог свима
који су пре времена одбацили
питку воду и ваздух
и кренули за туђим женама
гладни једино својих снова
импотентни разблудни синови
који насељавају моје и туђе одаје
и трују фетусе без кајања

толико сам срећан
што не схватају метаморфозе

светлости у мени
у јутрима која сведоче о будућности

кликћу у мени удружени крагуји
расплићу клупко бола мог аскетизма
док они славе Јуду у пустињи
вербалним слаповима ерекција
одбачени и сенилни пре времена

НАЈОЧИГЛЕДНИЈИ ДОКАЗ

Милан се пробудио у тренутку када је дан готово био на измаку. Петак, скоро па седамнаест сати. Напољу је све било мирно, људи су се понашали уобичајно понављајући своје мале ритуале и Милану као да би криво што је пропустио прилику да тог дана у њима учествује јер је све време – док је у пиџами стајао на тераси – имао неки неуобичајни, тужни израз лица. Уосталом, њему је ово био један од ретких проспаваних дана. Наравно, није никаква мудрост закључити да је узрок таквог траћења времена била једна бурна непроспавана ноћ. Једноставно, због нерадног дана факултета (највероватније неки празник!) дао је себи мало одушка па је са пријатељима готово целу ноћ провео у једном џез клубу са живом свирком. Тенор саксофониста је својим импровизацијама правио врхунску атмосферу и, искрено речено, Милан је био задовољан. И сада, док стоји на тераси, њему кроз главу пролази нека синоћна мелодија, потпуно сакривена, неприметна.

Када је допушио цигарету, вратио се у стан, испљускао се хладном водом а затим се обукао и у ходу размишљао о стварима које би евентуално могао да заврши до краја дана. Човече – допре му нешто до свести одједном – па мени сутра долази сестра. И, увидевши значај те мисли, Милан узме да сређује стан. Радио је ту и усисивач, и крпе су биле активне, сунђер – *прљави тањира су једноставно ишчезавали* (није ли ова реченица добра за некакву досадну рекламу?!), прашина је такође нестајала и, после непупу-

ног сата, стан је изгледао потпуно другачије, озбиљније и... то је права реч – нормално!

Хм – промрља он себи у браду – зашто стан увек не би изгледао овако...

* * *

Када је Милан стигао на главну аутобуску станицу, угледао је свега неколико заузетих перона и, с обзиром да је суботом станица углавном била крцата аутобусима и људима, Милана ова чињеница изненади. Готово се ништа није догађало. Само је један старац некако неспретно пао и том приликом испустио торбу са кромпиром па су два момка брже боље устала са клупе суседног перона да му помогну. Један је подигао штап а затим је покушавао да са старцем учини то исто, а други је сакупљао разбацани кромпир и журно га враћао у торбу. Ипак, све то није трајало дуже од неколико секунди (можда десет)... Дакле, станица је тог дана – с обзиром на Миланову већ формирану слику – била изузетно досадна.

Када је погледао на сат, било је десет минута до дванаест. Аутобус је требало да стигне свакога часа. Како би прекратио време, купио је лименку пива, сео на клупу и запалио цигарету. Глупост – помислио је, тек онако, неодређено...

Неки Циганин је ишао околу и просио. Тражио му је неки динар за храну. Рекао је „куме, дај неки динар за лебац“. Милан му је дао цигарету. Циганин се захвалио и отишао. Аутобус се још није појављивао. Милан је чекао. Циганин је са запаљеном цигаретом наставио да проси. Милан то није примећивао. Циганин се беше баш доста удаљио. Неки су аутобуси напуштали пероне. Милан је...

Аутобус је каснио више од пола сата, а када је стигао Ленка једноставно није могла да се уздржи па је, чим је изашла из аутобуса, одмах скочила у братовљево наручје. Само је неким пуким чудом успела да задржи сузе. Нису се видели више од три месеца, јер је Милан због обавеза на факултету веома ретко ишао кући! И он је био пресрећан! Коначно, сестра је ту, а с обзиром да нема обавезе, моћи ће да јој покаже град онако како је то већ дуго било планирано.

И одмах су започели разговор. Разговарали су о мами и тати, о њеним оценама, о њиховом заједничком граду и о овом, за њу новом као и о неким споредним стварима. Нпр. она је њега питала „бато, који је ово ауто“, а он би јој одговарао „то је Хјундаи геџ“, и томе слично.

Када су коначно дошли у стан, нешто после 13 сати, Милан је одмах изнео на пулт сав потребан материјал како би спремио ручак. Сестра му је, наравно, помагала (а у неким је тренуцима чак водила и „главну реч“!). Док се кромпир кувао она је сецкала лук, а на другој је рингли погледом пратила супу. Он је тада отишао до продавнице по алеву паприку и вегету. Након свега тога, пропржили су лук и које парче меса и сели да једу. Трпеза је, признаћете, била прилично богата – хлеб, љуте папричице, кисео купус, супа, месо и рестован кромпир. Милина!

По завршетку, мало су се одморили, затим су опрали судове и поново сели.

Ух, ала сам се најела – рекла је она. Аха – додавао је на то Милан – и ја сам. Можда смо мало претерали али добро, нисмо претерали са кромпиром. Све у свему, уживали смо, зар не? – питао је он.

И те како бато – одговорила је Ленка. Баш...

Ленка, сестра, била је млађа од Милана готово пуних девет година. Он је завршавао факултет, а она је била негде на средини гимназије. Ипак, они су се веома добро слагали. Неки мисле да би било другачије да су у питању два брата. Можда. Ко зна...

У једном тренутку схватили су да је све бесмисленије и досадније седети код куће и Милан је, као што је био обећао, одвео сестру у музеј воштаних фигура. Наполеон, Оноре де Балзак, Чаплин, Присли, Сократ... Ленка је остала без текста! На њу је, ипак, највећи утисак оставила фигура Достојевског јер је под братовљевим утицајем доста читала (заиста, када бисте је у пола ноћи пробудили и питали у ком се роману Достојевског помињу, рецимо, Ставрогин или Покровски, она би вам одговорила као из топа!).

Коначно, након што су обишли све фигуре, изашли су и упутили се ка једном сјајном месту, надомак реке, да попију сок. Све је врело од шетача. Људи су шетали сами, у друштву или са псом. Било је предивно. Ленка није могла да одлучи шта јој се више свиђа – време, град или брат кога је обожавала!

На градском сату је откуцавало осамнаест сати. Дакле, имали су још времена те су, без журбе, обишли још неке „знаменитости“ тог прелепог града.

Када су се вратили кући, негде око двадесет и два часа, били су исцрпљени. Стигли су само на брзину нешто да поједу и да среде кревете а затим су, преморени, утонули у сан...

Она је сањала море!

У Недељу, негде у поподневним часовима, неких сат времена пре него што ће Ленкин аутобус загрејати моторе за њен повратак кући брат и сестра седели су пред улазом једне зграде чекајући његову другарицу која је била изразила жељу да упозна Ленку.

У једном тренутку – док су тако чекајући разговарали – из зграде изађе једна жена са неким кесама у руци у некаквом старом, отрцаном оделу и они је највероватније не би ни приметили да се она није укопала у месту, ту, иза њих. Када су се окренули она рече – ту сте, децо?! Они су ћутали. Она настави – идете мало на село? – питала је, највероватније зато што су између њих стајале Ленкине две торбе. Да – одговорио је Милан грубо, само зато да би окончао разговор. Ако – настављала је међутим она. Сутра је Митровдан па идете мало – затим је застала... ако... – рекла је опет а поглед јој је био уперен негде далеко кроз њих... Па да, идемо мало – одговорио је Милан. Ако децо – опет је додавала она. Ако... Идете мало на село? – питала је. Милан се већ био изнервирао па ништа није одговорио. Треба – опет је додавала она, себи у браду. Ако децо – треба – настављала је. Идете мало на село... ако... Сутра је Митровдан... Мало на село... ако... треба... Још неколико пута је поновила то исто а затим се полако окренула и упутила ка улици, тресући главу, изгледа због живаца... *треба* – промљала је још пар пута... Таман када је нестала са видика појавила се Милица, Миланова другарица, и сви заједно кренули су ка аутобуској станици.

Ленка се нешто касније сместила у аутобус и он се убрзо изгубио у даљини...

Милан и Милица су , док су се враћали, нешто необавезно чаврљали...

* * *

Неколико недеља касније, Милан је почео интензивно да чита немачке романтичаре како би што боље спремио испит и, прочитавши Шилерову реченицу „невезани разговори, случајни сусрети претварају се у очима човека који има маште а у срцу мало жара у најочигледније доказе“ нешто као да га је погодило! О боже – помислио је – па она жена је сама на свету! Она нема никога! Она проси... и бог зна где све спава и колико дуго вуче оне кесе? Како ли је то страшно? То је страшно! Немаш никога... *Никога* – помислио је. И та га мисао беше потпуно обузела!

Ипак, ускоро се све то заборавило! Ствари једноставно иду својим током и свако брине само своју бригу! А ко зна колико има таквих жена? Ко зна колико има људи који немају кору хлеба, који немају дом нити здравља и који, да несрећа буде већа, немају никога свог!

Па шта?

Их, кад би ми још и о томе бринули.

Стојан БОГДАНОВИЋ

ДРАГОСЛАВ ЖИВКОВИЋ У ШЕСТ СЛИКА

ИСТА УЛИЦА

За време отварања изложбе питам га: „Ком сликарском правцу припадаш“? Он каже: „Ниједном“! Затим, пита мене: „А ком правцу припадају ваше песме“? Ја одговарам: „Авангарди“. Он се смеши и додаје, па онда, ја на неки начин припадам Медијали. Ја коментаришем слике: „Доста су мрачне“? Он каже: „Јесу“. Додајем: „Зато смо и радили заједно оне две књиге“. „Да, да“. Потврђује он. Има нешто заједничко између његових слика и мојих песама. Као да су из исте улице!

ДА ВАС ИСПРАТИМ

Једном приликом замолио ме мој братанац Небојша да одведем једног галеристу (трговац сликама) да погледа Драгослављеве слике. Звао сам Драгослава. Све је уговорено: дан и час посете, итд. Гледајући слике трговац је једног тренутка упитао Драгослава: „Колико пара да Вам дам за ову слику“. Показујућу прстом на једну. Драгослав каже: „Не продајем слике“. Наставља да нам показује своја дела. Трговац обнавља понуду, у сада нешто измењеном издању: „Да Вам дам двадесет хиљада марака за ову слику“. Тајак. Небојша и ја ишчекујемо шта ће се догодити. Драгослав ми скида камен са срца. Каже трговцу: „Ако

нећете да гледате слике, да Вас испратим“. Трговац нешто промрља себи у браду. Не дуго, затим кренули смо пут Ниша.

КУЧЕ

У оквиру културне сарадње Србије и Француске Министарство за културу, у време министра К., је позвало пет српских сликара да учествују својим делима на једној изложби слика у Паризу. Међу изабраним сликарима био је и наш Драгослав Живковић. Требало је, са делегацијом Министарства, на отварање изложбе за Париз да крену и сликари. Но. Видедвши да је све било алкаво. Да је Министарство то организовало првенствено због туризма и још које чега. Драгослав је одлучио да не иде у Париз. Господин из министарства који је био задужен за организацију путовања звао је телефоном Драгослава. Објашњавао му је надугачко и нашироко да ће они, тј. држава, покрити све трошкове боравка и пута итд. Драгослав се снебивао, знојио се, потом је тихо, готово шапатам, промрсио: „Нема ко да ми чува куче“.

О ИМЕНУ МОЈЕМ И ЊЕГОВОМ

Драги Књажевчани и ви њихови гости. Знате да је срећа важнија од богатства. Они на *Титанику* су углавном били богати али нису имали среће. Ја имам срећу, и ето допадо вас, да отварам ову божанствену изложбу нашег Драгослава. Ето, ви сте срећни људи, јер у својој средини имате Драгослава Живковића, светског уметника. Можете да га видите, можете да га пипнете, можете да причате са њим, и

да причате пријатељима и потомцима да сте га видели. Можете да причате да сте присуствовали 2010. године отварању његове изложбе у вашој вароши. Ако вам којим разлогом, а не верујем да такав разлог постоји! није мрско, спомените и моје име. Ја сам своје име намерно везао за Драгослављево. Зато што је Драгослав велики сликар, славан сликар. Те ће се уз његово име понекад спомињати и моје.

ПА ШТО ВАС МИ ВОДИМО

Драгослав Живковић је припремао своју другу изложбу на познатом Коларчевом универзитету, за коју је добио и награду 1991. године. Ја сам у то време живео у Нишу. Био сам у сталном контакту са Драгославом и са, незаобилазном, директорком књажевачког музеја, сада помоћником министра за културно наслеђе, врлом госпођом Душицом Живковић и са Душком Милошевићем, тадашњим председником ИССО Књажевац. Интересовао сам се да ме повезу на изложбу. Госпођа Живковић ми је више пута телефонирали и чврсто обећала да ће ме повести у Београд на изложбу. „Свратићемо ми по Вас“, говорила је она. Заиста, дошао је и тај дан. Они су дошли по мене. Успут смо разговарали о свему и свачему. Једног момента ја сам упитао: „Ко ће отворити изложбу, ко ће говорити“? Госпођа Живковић је одговорила као из топа: „Па што вас ми водимо“! У Београд смо стигли, као сви провинцијалци, неколико сати пре заказаног отварања изложбе. Ја сам се чудио шта да радим. Нисам спремио причу за отварање изложбе. Сапутницима сам рекао да бих волео да купим нови шешир. Они су се здушно нудили да ми праве друштво приликом трагања за шеширом. Ја, међутим, нисам хтео шешир! Хтео сам да се решим њих, како бих негде смис-

лио причу за отварање изложбе. Уз велике муке и доста убеђивања успео сам да се осамим. Отишао сам у чувену мераклијску кафану „Комуналац“, испод Студентског трга, и уз литар црног вина скројио причу.

НЕПОЗНАТИ

Када сам нашег Драгослава предложио за мајску награду града Књажевца. Тадашњи председник општине ми је рекао: „Па, професоре, овде га нико не познаје“! Ја сам му одговорио: „Шта, да ли треба да убије председника општине да би у Књажевцу био познат“. Драгослав је добио мајску награду.

Јурата БОГНА СЕРАФИНСКА

ИЗМЕЂУ ЈАВЕ И СНА

Између јаве и сна
Простор је боје свитања
Испуњен лазурноружичастим сенкама.

Између ноћи и дана –
Сећање на старе занесења...
Чезња, више није сан.

Између јаве и сна
Постоји место где муза плаче,
То је њен хир, маниризам...

Ко сам и шта желим?
Нема потребе да се очајава...
Седим поред свога рачунара.

БЕХЕМОТ

После олуја, шта ће се десити? Епилог?
Снови, чињенице, погрешни путеви?
Мирази или филмови, фантоми?
Неко нам даје тајне знакове?

Дакле, стављам на страну невоље
Тражим сан, вешти рад
Већ видим – из даљине искрице
Бехемот међу сребрним зрацима!

ПИТАЊА

У зазору љубичастог зрачења
У блиставим капљама успомена
Купа се муза ујутро.

Да ли жели нешто да промени?
И пошаље инспирацију мени?
Питања – увек иста.

ВЕЧНОСТ ЛЕПТИРА

Ми вичемо – тренутку заувек трај! –
Када осећамо у срцу мај...

А сад је већ септембар,
Шта нам тај тренутак треба?

И овде долази децембар...
Сада знамо – да је било и прошло чудо!

И све то у једном тренутку,
Који вечношћу лептира је,

И све то у трептају ока,
Када сунце тоне у сенци...

БОЖАНСКИ АНЂЕЛИ

(Инспирисани сликарским радовима Дороте Казимјерчук-Валашек)

Божански Анђели
Са белим крилима
У златним хаљинама

То су музе удахнуле живот
У старе даске од липе.

Уметност и сакрум
чистоћа и бесмртност
Божански анђели.

Превод са пољског
Олга Лалић-Кровицка

Белешка о аутору

Јурата Богна Серафинска – члан Удружења књижевника Пољске и Друштва пољских аутора. Уредница је часписа, „Przegląd Australijski“ и заменик главног уредника веб-сервиса „Wolność bez granic”. Објављује у многим часописима. Пише песме, приче, романе, есеје, приказе, фељтоне и бајке за децу, интервјуише познате уметнике и учествује у жирирању на разним књижевним конкурсима. До сада је објавила осам књига, као и неколико предговора у књигама других аутора. Живи у Варшави.

Олга ЛАЛИЋ-КРОВИЦКА

РЕКВИЈЕМ

„Даће Бог, лепи моји момци, и вас ће ваши
једног дана пронаћи, кад заврши ови јебени рат,
па у родну црницу однети. Ја би вас, синови моји,
очињега ми вида, све пренео сам,
једног по једног би носио, на леђа, ако треба,
када би знаоди сте и одакле сте,
таки млади и мртви.
Али не знам – рече, и ту стаде ридати ”.

*Слободан Селенић:
„Убиство с предумишљајем”*

ТЕОДОРА

Теодора сан мора,
анђео у кутијици,
срце у руци,
мисао у оквирчићу...
Теодора гледа вијести.
Броји на екрану ѓртве.
Заклане, искривљене, пострелане.
Теодора још увијек мала,
али напамет зна
масакрирана тијела.

РАДЕ

Раде је волио мармеладу,
чипи-чипс и ракију.
Раде је био друкчији...
у души мало сив.
Волио је гледати ратне филмове,
мога дједу и жене мало старије.
Шаптао ми је: *бићеш моја жена,*
кад будеш имала осеманест.
Његово лијепо – гротескно лице
ме је страшило понекад уносило.
Појела сам сав његов чипи-чипс,
бачила сам мармеладу у ватру,
окуплала сам се у ракији.
Раде сад сања.
Понекад долази
по своју мармеладу
и одбројава мирне дане.

ЈЕЛЕНА

Јелена је вољела сир са хлебом
од моје баке.
Јелена је имала златни зуб
од своје баке.
Често је спомиње.
Тако краво плеше као вила,
очекујући учитељицу
у униформи пионира.

ДРАГАН

Драган се волио играти рата.
Једном ме је упуцао,
кад сам му носила лутку,
са искривљеном главом без ока.
Такву као наша будућност.
Маштала сам раније о његовим прстима.
Предосјећала сам да ће отећи,
Драган је волио мир,
савладан је волио мене,
моју лутку без косе.
Ти си Драгане понекад друкчији.
Моји снови те гледају друкчије.
Имају о теби друкчије мишљење.
Ти никад ниси пуцао.
Ти си тих. Амин.

БИЉАНА

Биљана је имала сан.
Сан је имао Биљану.
Тако тиха, тако успавана,
Биљана рачуна на нашу посијету
за њен рођендан.
Можда за неких 50 – 60 година.
Можда раније.

МАРКО

Појео си моју главу Марко...
Марко, утопљен
у сан војних касарни.
Твоја коврцава коса
обрасла је цијели град.
У њему се ништа не дешава,
осим трагичних годишњица.
Имала сам те у крсту.
Ти си шушћурен пукао на дан прославе.
То није наш дан.
Ти си у њему непријатељ.
Знаш Марко, људи умиру у успоменама.
Срце ми је задрхтало кад си у униформи
трчао према испаљеним сузама.
Био си велик, зеленоок, лијеп...
Имала сам твоје мисли у себи.
Гутала сам их као снове,
трчећи према твојој гробу...
Марко са пострељеним анђеоским дланом...
Освит обраста твојом косом младо дрвеће...

БОЈАН

Нисам вјеровала Бојану,
да ће придобити властити портрет из сна.
Бојан је вјеровао мени
и тако се десило...
Бојан бојећи портрет црнила
често ме посјећује...

Белешка о аутору

Олга Лалић-Кровицка рођена је у Шибенику 1980. године. Апсолвент је славистике на Универзитету у Кракову. Објављује у многим пољским, хрватским, словеначким, македонским и српским часописима. Пише песме, кратке приче и драме. Превођена је на енглески, бугарски, литвански, македонски, словеначки и шпански језик. Добитник је многих књижевних признања. Превела је двадесетак књига поезије и прозе аутора из Пољске, Србије, Хрватске и Словеније. Објавила је шест књига поезије. Превела је и уредила антологију за словенске уметности „Између Охрида и Буга“. Живи и ствара у Дукли (Пољска).

Милан Р. СИМИЋ

ИЗ ДНЕВНИКА ПОСРНУЛИХ АНЂЕЛА

У антологији прозе са мотивом самоубиства „Грамматика смрти“ (Проза – *Idem*, туђоземци), заступљени су, кратким причама или одломцима из романа, најистакнутији светски писци. Антологију отварају одломци из Историје (Херодат Халикаршанин, око 484 – 424. пре н.е), а последњи заступљен аутор у њој је Алберто Фугет (1964, Чиле) одломком „Трачајући Росо“. Душан Стојковић, чије је познавање књижевности импресивно, узео је на себе деликатан задатак и трагајући из књиге у књигу „сачинио“ је јединствен Дневник посрнутих Анђела! Јер самоубице, у нашем слободнијем тумачењу, баш то и јесу: посрнули Анђели! Наравно, што су писци маштовитији, тако су и мотиви за самоубиство њихових прозних јунака разноврснији. Нпр, замислите: самоубиство, односно смрт другог Ја, смрт двојника, самоубиство у првом покушају... Све у свему, репрезентативни представници светске књижевности нису су обрुकали ни пишући на тему највећег греха – самоубиства, ни у опису Смрти расцепљених личности, које као да нам поручују из „својих прича“ (помало апсурдно!): да би се суочио са самим собом, човек мора бити потпуно спреман! О каквом суочавању причамо, и како оно изгледа, најбоље можемо видети у причама „25. август 1983“ (стр. 489; Хорхе Луис Борхес, Аргентина); „Друго ја“ (стр.589; Марио Бенедети, Уругвај); „Моја прва смрт ме

није убила“ (стр. 732; Жозе Едуардо Агвалуза, Ангола). Ове три приче можда и јесу кулминационе тачке антологије „Граматику смрти“? Због чега? И сами слутите: дешавају се у простору дијалога са самим собом (Борхес), јесу нераскидива везаност са „другим Ја“ (Бенедети), говоре о првом покушају смрти:самоубиста (колико их само има?)!

Пођимо од распршености Борхесовог књижевног дара, причом писца који потпуно влада Тишином. Хладном тишином! Верујемо да је тако, мора да сте се и сами више пута упитали како би то било и како би се осећали када би били у прилици и срели Себе од пре десет, двадесет, тридесет година! Како би се понашали? О чему би поразговарали? О „Његовој“ првој прељуби? О његовим али и вашим неоствареним циљевима и жељама? Ко би тражио више оправдања за себе: Ви, или „ви“ из прошлих времена? Да ли би се потукли? Да ли би се заједно присетили ваших помишљања на самоубиство? Ох, да! На самоубиство! Нисте се о себе огрешили, рекли би Ви, на срећу! А Хорхе Луис Борхес? Он иде обрнутим редом, то и личи на њега! Он затиче и препознаје себе Старог и бледог у „својој“ хотелској соби где лежи „на малој гвозденој постељи!“ И пре него што је уопште дошао себи, зачуо је глас Оног који умире: – То је баш чудно... Нас је двојица, а опет смо једно. Али, у сновима нема ничег чудног. Наравно, писцу не преостаје ништа друго, и његов јунак (пренеражен) понаша се како и очекујемо: – Зар је све ово сан? Следи одговор који леди срца (то је производ оне Хладне тишине): – Свакако мој последњи сан! Наравно, немамо намеру да препричавамо Борхесову причу о размени снова млађег Борхеса и старијег Борхеса који последњи пут сања! Прича о размени снова Борхеса који ће још годинама да живи и Борхеса који умире у негдашњој соби његове

мајке, завршава се како једино и јесте могуће (цитат): „Утекох из собе. Напољу не беше ни дворишта, ни мраморног степениште, ни великог тихог хотела, ни еукалиптуса, ни кипова, ни свода, ни водоскока, ни капије летњиковца у Андрогееу. Напољу су ме чекали други снови“. Да, када уђете у хотелску собу, прво баците поглед на лежај. Можда вас на њему очекује... И, можда то и не буде сан. Можда...

Марио Бенедети (1920 – 2009), мајстор приповедања ког је изнедрила уругвајска књижевност, заступљен је прозом „Друго ја“. Прво питање за сваког од нас: колико се разликујемо од јунака Арманда, односно: имамо ли сви Друго Ја! Ако имате и Ви Друго Ја? (немогуће је не поседовати га?), није Вам на одмет да прочитате и разумете сасвим обичног младића Арманда, који је „чачкао нос“, „читао причице“, „хркао за време спавања“, и који је, такође, имао Друго Ја! И, шта се дешава када се Друго Ја убије? Ох, како изненађења од стране Смрти могу да буду сурова – помислимо када прочитамо причу... Приморани смо да направимо паузу. Склопимо антологију „Грамматика смрти“. Држимо је у крилу тако склопљену пар минута све зурећи у празно. И све то време, грле нас руке Хладне тишине! А када се тргнемо, пре него што наставимо да читамо, приставимо лонче за кафу, попушимо цигарету-две, долијемо вино. Подижемо чашу уз једно у себи изговорено: браво Бенедети, мајсторе! Нека буде тако, не дозволите Хладним рукама тишине да спусте прсте на ваш врат. Не дозволите... Молим! Ах, да! Чујем вас... Наравно, ако не пијете вино, може и ракија! Свеједно...

Трећи приповедач на чије умеће „бацамо посебно светло“ је Жозе Едуардо Агвалуза. Његова прича „Моја прва смрт ме није убила“, говори о „посрнулом Анђелу“ који се нада да све оне приче о вечитом животу, Небу,

Паклу, Ђаволу, реинкарнацији и сл. јесу тек саткана сујевеља, и који одлучује да се убије! Одлази до продавнице, купује револвер, успут: снабдева се боцом цина, и једном књигом-кримићем... А када је на плажи „довршио“ боцу цина, вратио се у хотел са јасном намером. Али, Ђаво (у чије постојање сумња), му није давао мира већ га је „приморао“ да пре самоубиства прочита књигу-кримић. Почела је да пада киша... Наш јунак је прочитао занимљиву књигу од корица до корица, угасио је светло и легао. Прислонио је пиштољ уз главу. И... Изненађење. Од стране првог покушаја Смрти-самоубиства, наравно...

Е, сад, све замишљам како Јунак приче „Моја прва смрт ме није убила“ заправо и није прочитао тамо некакву књигу-кримић, већ „Небо и Пакао“ Емануела Сведенборга! Било како било, антологија „Граматица смрти“ јесте обавијена Хладним рукама Тишине, и то се не може променити. Нема ни потребе. И зато, ипак је ово и Дневник посрнулих Анђела!

А шта ти мислиш? – последња је реченица у антологији. Одговори, то се од Тебе читаоче и очекује!

Марко РАДУЛОВИЋ

Устоличење сајберпанка - Научна фантастика и њено позиционирање у Науци о књижевности

Сањао сам да сам лептир. Сада више нисам сигуран, да ли сам човек који је сањао лептира или можда само лептир који сања да је човек.

Вилијем Гипсон, *Неуромант*, IPS, Београд, 2008

Једна од најосновнијих полемика која се сусреће у додиру са научнофантастичном литературом (енгл. science fiction) је њено дефинисање у оквиру Науке о књижевности. Основни проблем са којим се савремени читалац и књижевна критика сусреће је који део ове области укључити у књижевност, а који сврстати под хиперпродукцију поп-културе. Свакако да овај проблем не треба схватати олако, јер површне оцене могу неминовно довести до погрешног етикетирања који се сусреће у књижевнонауној критици данас.

Добро позиционирање једног научнофантастичног романа, подразумева његово сагледавање кроз синхронијску и дијахронијску линију развоја књижевности, као и кроз призму архетипских симбола које ова литература носи. Иако се, када се говори о устоличавању ове литературе, првенствено мисли на 19. и 20. век, њене корене треба тражити још у антици (Лукијан, позноантички сатиричар у 2 в.п.н.е. описије у *Истинитој историји* путовање на Месец, елемената научне фантастике има и у *Хиљаду и једној ноћи*; у 17. веку Бекон пише *Нову Атлантиду*, Бержерак *Други свет или државе и царства на Месецу*).

Модерна научна фантастика започела је делима Жила Верна и Х. Џ. Велса. Током своје развојне путање ова књижевна врста Науци о књижевности подарила је низ појмова, категорија и вредносних критеријума којима се данас књижевна критика служи у рангирању и позиционирању дела у савременој светској (као и националној) књижевности.

Роман *Неуромант* појављује се у оквиру доминантне научнофантастичне подврсте-негативне утопије. Међутим, допринос Вилијема Гипсона одлази за један корак даље. Тај корак се огледа у томе да је *Неуромант* роман који је допринео да се у оквиру негативне утопије устоличи поджанр - сајберпанк (енгл. Cyberpunk) .

Данас термин сајберпанк подразумева литературу која као своју књижевну грађу има песимистичке визије света будућности у којима су људи жртве властитог техничког и информатичког достигнућа. Књижевни карактери боре се за повратак човечанства на нормалну линију живота где је човек у складу са својом телесном, духовном и природном страном. Сајберпанк литература описује свет у коме владају машине, док је човек само еволуциона карика у развоју вештачких интелигенција, отелотворења материјалног као доминантног у поретку света.

Неуромант је подељен на двадесет и четири поглавља распоређених у четири засебне целине: *Блуз Чибаситија*, *Поход у куповину*, *Поноћ у улици Жила Верна* и *Операција Стрејлајт*. Роман доноси галерију ликова: Кејс, Линда Ли, Џулијус Дин, Моли, Армитраж, Фин, Равнолинијски, Питер Ривера, Терзибашијан, Неуромант и други. Карактери се крећу кроз сајбер простор (енгл. Cyberspace; у неким преводима киберпростор М.Р.) и доносе визију мрачног света будућности којим владају мултинационалне компаније, криминал и машине.

Главни карактер, антихерој је Кејс, преварант који повезује своју свест са софтвером у сајбер простору, тргујући важним информацијама за богате клијенте. Оног тренутка када превари погрешне људе доживљава ужасну судбину. Они му се свете на најсуровији начин уништавајући његов нервни систем. Кејс бива заробљен у свом обамрлом телу, све до оног тренутка док га не ангажују мистериозни послодавци који му нуде потпуно излечење. Једини услов је да продре у матрицу (енгл. matrix), невероватно моћну вештачку интелигенцију којом управља пословни клан Тезје-Ешпул.

Песимистични приказ света будућности коју је Гибсон донео *Неуромантом* пред читалачку публику још 1984. године, посматрана из данашње перспективе јасно показује да овај вид литературе, као и уметност уопште, носи са собом један визионарски карактер мрачне будућности, која се може схватити као опомена. Наравно да аутору ангажованост није била на првом месту при стварању овог дела, али се ни таква врста читања не сме искључити из вида. Неуромант је предвидео оно што је уследило годинама касније: интернет револуцију, процват глобалистичке привреде у виду мултинационалних компанија, генетски инжињеринг, невероватан развој информатичких технологија. Оно што је најзначајније у оквиру научнофантастичног жанра, је да је *Неуромантом* Гибсон устоличио архетипско сајберпанк дело. Због тога је и *Неуромант* и овенчан најзначајнијим наградама у жанру научне фантастике. То су награде Хуго, Небула и Филип К. Дик, као и почасним местом на листи 100 најбоље икад написаних романа на енглеском језику од 1923. године магазина *Тajм*. Такође, невероватан је лингвистички утицај који је *Неуромант* донео жанру научне фантастике, популаризујући термине као што су, сајбер спејс, вештачка

интелигенција, матрица. Термин сајбер спејс је тек употребом у роману постао релевантан за светску интернет мрежу (енгл. WWW) и за ширу употребу у оквиру самог жанра у књижевности.

„Матрица има корене у примитивним аркадним играма“, рече наснимљени глас, „у раним графичким програмима и војним опитима са кранијалним прикључцима.“ На сонију је дводимензионални рат избледео у прашуми математички сазданих напрати, показујући просторне могућности логаритамских спирала; упалио се ледено пла-ви војни филм, лабораторијске животиње укључене у пробне системе, шлемови спојени са колима за контролу паљбе и борбеним авионима. „Киберпростор. Свечулна халуцинација, свакодневно доживљена од милијарде легитимних оператера, у свакој нацији, код деце која уче математичке поставке... Графички приказ издвојених података из сваке компјутерске банке у људском систему. Незамисливо сложено. Линије светлости пружене кроз непростор ума, јата и сазвезђа података. Попут светлости града, које гасну...“ (стр.51)

Лингвистичка основа романа је изузетно занимљива зато што показује невероватан таленат успешног транспонованња субкултуралног речника и компјутерског сленга у књижевну грађу. Преко англо-саксонске литературе речник сајберпанка врши последњих година невероватан утицај на остале књижевности у свету, прелази њене оквири и залази и у друге врсте уметности, нарочито филм. Тиме је последњих година 20. века створен низ вредносних критеријума и послтулата којим ће се писати у овом жанру, а у чему је Гипсонов удео велики.

Роман *Неуромант* поред његовог несумљивога значаја у устоличавању поджанра и низа вредносних термина,

носи прегршт идеја о вечитим питањима човека. Читалац крећући се кроз роман, егзистенцијално дрхти и налази се у непрекидном стању упитаности за сврхом свог постојања и људске цивилизације. Отвореност романа оставља могућност за различите перспективе читања.

Време хиперпродукције, научну фантастику, је данас углавном претворило у вид комерцијализоване и лаке књижевности. Међутим, треба правити оштру разлику између литературе и поп-културе. Роман *Неуромант* је репрезентативни узорак те диференцијалности. Обиље иноватних идеја, огроман допринос самом жанру, устоличење новог научнофантастичног поджанра, изванредна динамичност у фабулирању, визионарски карактер дела. Све то овај роман доводи у сам врх научнофантастичне литературе и књижевности уопште.

Бојана СТОЈАНОВИЋ ПАНТОВИЋ

НАИЗМЕНИЧНОСТ ТАМЕ И СВЕТЛОСТИ

Јованка Стојчиновић-Николић: *Тамно око улице*, УКРС, Бања Лука, 2009

Дванаеста по реду збирка песама Јованке Стојчиновић-Николић укључује се и у многоне рекапитулира неке од основних поетичких, тематских и стилских исходишта које је песникиња реализовала у својим књигама, особито од средине деведесетих година до данас, али и посебно изоштрава поједине мотиве, стилске поступке и свеколике егзистенцијалне доживљаје у једном новом тренутку и животном добу. Читајући неке од претходних њених књига, стекла сам утисак да се ова песникиња у много чему разликује не само од појединих аутора са простора Републике Српске, већ и из Србије, у контексту преовлађујућих, и да тако кажем пожељних, преовлађујућих тенденција у савременом српском песништву. Извесна инерција, али и очита пристрасност која већ годинама влада на нашој песничкој сцени (систем награђивања, непрепознавање младих талената, као и запостављених песника, недовољна храброст за афирмисање иновације), у многоне последица је свесног гушења књижевне критике у већини медија и укидање бројних књижевних часописа.

Већ на први поглед запажа се да је мотив/топос светлости у најширем могућем смислу тематски и смиса-

они подстицај ове поезије, са свим оним значењима који указују на његове различите модалитете, психолошке и сликовне артикулације, односно облике, како гласи и наслов ауторкине збирке из 2006. Али то није подручје чисте, непатворене светлости која искључује мрак, таму, небиће, одсуство, или је напосто њима супротстављена. Она је увек парадоксално и каткада готово оксиморонски повезана са својим наличјем, његово друго лице и сенка, као и обратно. Било да се уз њу увек мотивски везује сунце као кључни митски соларни симбол, или сијалица, звезда, сунцокрет, злато, све оно, дакле, што у себи садржи потврду постојања, смисла, озарења, метафизичке извесности, односно бесконачне божанске љубави, као да настаје, рађа се и преображава из оне заклоњене, невидљиве тачке коју називамо тамом и мраком.

Плотиновским језиком речено, поетика Јованке Стојчиновић-Николић постулира оно мистично јединство и хармонију света: *Трчимо преко срце у мрак по сунце („Ватрена ноћ“)* или у песми „За свјетлошћу“: *Колико год да смо / У кретњи за Свјетлошћу / Толико нас омрклина ноћи / Сустиже / У бијеле нити стрепње / Упредамо Црни конач дана / Док кудјељу речи / У чврстом предиву / Не стишамо.* Овде се језик и речи такође доживљавају као део непрекинутог заноса који се јавља на граници дана и ноћи, сна и јаве, слично као код Лазе Костића. Налазимо и стихове у духу Миљковићеве гномске стилистике: *Пад је свјетлост у / Устајању скривена („До свјетлости стићи“).* Читав један циклус „По мјери свјетлости“ садржи песме са насловима у којима доминирају синтагме са овом кључном речју: *Отисак свјетлости, Мјера свјетлости, Бијела свјетлост, Раздаљина (у) свјетлости,* итд.

У том смислу, снажна визуелна и језичка имагинација песникиње увек се разлива око мотива светлости, док

се у оквиру ове митске матрице могу разазнати веома препознатљиви тематски слојеви. У првом реду породична и завичајна историја, која често добија назнаке поетске хронике, мемоара или дневника, уз наглашену осећајност реминисценције и исповести, као и дневничке забелешке или алегоријско-параболичне песме различитог значења, које можемо везати за колективну националну судбину у једном дужем временском луку, али и у актуелној ситуацији свеопште пометње, кризе морала и свести, кризе елементарне људске комуникације.

Један број песама, такође, односи се на преиспитивање песничког чина и статуса певања као таквог, како из интимне перспективе, тако и на плану друштвене верификације тога статуса. Љубавне теме, носталгија, растанци, сећања и свеопште осећање пролазности живота, младости и снаге, припадају изразито лирском регистру ове песникиње, као и песме посвете појединим уметницима, јавним личностима и блиским људима.

Коначно, у овој последњој збирци постоје песме, особито у 3. и 4. циклусу, у којима је веристички опис искуствене стварности једноставан и сведен, а песничко ја појављује се као регистратор појединих утисака који се преламају у кључним тренуцима епифаније, откровења нечег симболичког и метафизичког. Тежња ка универзалности опет се везује за исходишне архетипове светлости и таме (нпр. „Свјетлост“, поготово у циклусу „Да нико не изиђе неосвијетљен“). Уз њих се напоредо обликују и други значајни мотиви: време и простор из којег се артикулише песнички приказ или слика, и призива подсвесни или заборављени садржај; тзв. светлост рукописа, поетика писма, телесно и душевно удвајање али и стапање у љубавној поезији („Низ улицу тјела“), ка и мотиви изреченог и прећутаног у мушко-женским односима.

Самосвојне су и песме чија је тема свет предмета и предметности, свакодневних ситуација („Одзив“, „Сјећање“, „Лишће“, „Октобар“), са којима песникиња бивствује и бележи њихове сићушне покрете, изоштравајући перцепцију напуклина. А уједно евоцира одсутне, умрле, побијене, оно што је несавладано у још увек присутно у сећању, а самим тим сачувано у најновијој збирци поезије Јованке Стојчиновић-Николић.

Мирко ИКОНИЋ

ПЕСМЕ ИЗ НЕЧУЈ ЗЕМЉЕ

Радослав Вучковић: ПЕСМЕ, КЦ Сврљиг, СВРЉИГ, и КК Б.Миљковић, КЊАЖЕВАЦ, 2011

После пет самосталних збирки поезије, и четири заједничке, са завичајним песницима, Радослав Вучковић (Нишевац, 1949), је недавно објавио књигу изабраних и нових песама под насловом **Песме**. А већ по овако уопштеном наслову може се закључити да је реч о финализовању једног стваралачког концепта у смислу свођења у оне поетичке оквире у којим се најбоље уочавају естетски и стваралачки домети, несумљиви у савременој српској књижевности. Заправо, ради се о ненаметљивом и одмереном ствараоцу који је афирмацију стицао у последњих неколико деценија, не само као песник и приповедач, него и као преводилац са македонског језика и један од оснивача и уредника часописа „Бдење“ који излази у Сврљигу, где он стално живи, ствара и ради као средњошколски професор књижевности. Тако је овај део источне Србије, захваљујући понајвише њему, Зорану Вучићу и Обрену Ристићу, постао препознатљив у нашој савременој књижевности по бројним активностима: изванредном часопису „Бдење“, богатој издавачкој делатности, књижевним курсима и манифестацијама посвећеним завичајним песницима Гордани Тодоровић и Радету Томићу.

Нова Вучковићева књига је песников избор старих и нових песама, којих је укупно педесет и пет, што потврђује строге критеријуме избора у стваралачком и, нарочито, естетском смислу. Песник је заиста направио добар избор,

тако да овде нема осредњих песама, већ је све у знаку оних стваралачких прегнућа који искључују чак и осредње стихове, или непримерене лексичке одреднице. Дакако, у свему се види сигуран зналац језика и књижевне уметности, па било да је реч о песамама старалачких почетака („Бунар“, „Родна кућа“ и др.), или оним најновијим („Лапот“, „Пробудимо уснуле синове“, „Чудо“), што је и урође-ни дар, али и континуитет озбиљног хтења да се каже нешто ново, актуелно и занимљиво.

Песник подједнако успешно барата слободним и везаним стихом, као и неким класичним формама, рецимо сонетном, у којој је више од трећине песама, у овој књизи. За овог песника нарочито су карактеристични десетерци и осмерци, који, изгледа, најбоље одговарају његовој матерњој мелодији језика, али то није пука поза, а још мање знак стваралачког ограничења, већ је, изгледа, пре творачки напор да се епска традиција лирским сажимањем учини функционалном, не само у смислу значења, него и укупној еуфонији и експресији неодољивог и аутентичног лирског говора. И управо у томе је, по нашем мишљењу, вештина умећа овог песника који зна моћ језика и познаје границе до којих могу ићи личне опсервације а да се не наруши склад што га је општа традиција успоставила, а нарочито искуство потврдило.

Радослав Вучковић је песник „тавног наука“, „буни-ла“ или опште тмице која долази „по распећу“, како већ гласе наслови његових најбољих књига, а то значи понирање у дубине и беспућа сопственог бића у коме су „корени и корови“ знаци хаотичне неизвесности из које се рађа песма као универзални знак искона, који, дакле, има песимистичке предзнаке. Отуда те наглашено црне слике, *где самотне гује гмижу*, где су преци, а изгледа и потомци *мрклим мраком омркнути* у знаку црних огрлица, пом-

рачења и смакнућа, али их нипошто не треба схватити као пуки одраз депресивне стварности, већ пре као песнички доживљај који има исконске, архетипске корене. Уосталом, то је савршено јасно речено у песми „Честита браћа“ њеним завршним стиховима који гласе: *Боже, каква је то правда / кад честитој браћи / ваздан црно коло / пред кућом / и оком / игра.*

Изгледа да је **трен садашњи** изгубио значај у односу на оно прошло време које се кроз **слово подаје** као сан или сећање на **родну кућу, бунар, воденицу трештенкамен, напуштени виноград** или **орак у винограду**, па се обзнањује као аутентичан лирски говор и веза предака и потомака. Зато је тако битан општи родослов са нагласком на дедове, мајку, оца, брата и сестру – који су и клетва и заклетва, од искона до овог времена, и тавни наук из бунила, да је све сем смрти неизвесно, па макар живот и песму свели на значење и зрачење универзалних метафора. Али да би то схватио и показао, песник је морао да оде из завичаја и отаџбине, е да би га искушења туђине учврстила да је овај и овакав свет у знаку **Велике смрти** и бескрајне **Празнине**. Или како то песник лепо вели у песми „Нечуј земља“: *У свеопштој страви / и студени, / загрљени / преци и потомци. / Нечуј земљом, / невид пољем, / румени се река, / слеђује се око.* Па иако тражено није нађено, сам чин одласка и повратка је више од пуког искуства у непатвореном свету тескобе, *где се гложе презиме и име*, а песма се обзнањује болним **двопесом Јастреб пева наздравице, / отпевају црне птице** – или још прецизније *Курјак урла о невери, / прихватају многе звери.* Јасно је да то више нису рефлексивне песникове уобразиље, већ одраз једног фактичког стања у коме су речи често немоћне да артикулишу суштину, или, бар, да одвоје битно од небитног. Зато су, ваљда, неке песме дате у варијантама, а кључ

је, можда, у архитиповима какви су, рецимо, Орфеј или Прометеј.

Сведеност поезије Радослава Вучковића најбоље се уочава у сонетној форми где је све досад назначено доведено до перфекције, како у укупном значењу, тако и у погледу ритма и беспрекорне риме. То се нарочито види када су песме везане за конкретне личности (Јефимија, Свети Сава, Стефан Дечански, Симонида, или песников сабрат Зоран Вучић) у смислу снажне перцепције каква је, ваљда, само у поезији могућа. Тако је, рецимо, нарочито убедљива песникова **туга над Ловћеном због расточене вечне куће** која је требало да векује као саборник и молитвеник, али духом ништавни из својих опаких побуда хтели су да умање значај који је стваралачки геније и себе и свој народ учинио вечним.

Управо та свест и савест о великанима прошлости, на овај или онај начин се рефлектује на **страшне године** нашег времена, а фиксиране су конкретно 1991. и 1994, или **крај века** као својеврсни **епитаф** пострадалом народу у неким крајевима бивше нам отаџбине. Зато треба схватити метафору о **уснулим синовима** као удес нашег времена, и раздвојити **тавни наук** од **бунила** па макар се збило **чудо**, како је насловљена и последња песма у овој књизи чији завршни стихови то нарочито потврђују: *Када згасну ватре, утихне опело / нека чудна звер се усели у људе / те се поданичким злом удесу чуде.*

Чедомир ЉУБИЧИЋ

ОМАМНИ МИРИС ПРИПОВЕДАЊА

Срба Игњатовић: ПРОЛАЗНА КУЋА, *Бео штампа*,
Београд, 2011

Она страшна пошаст савременог човека, познатија као празнина са свим својим епифеноменима, може се избећи само ако сте окружени књигама које емитују етеричне мирисе надахнућа.

Вероватно да и сам Срба Игњатовић, када је отпочињао исписивање првих редова *Пролазне куће*, није ни био свестан да му је једну битну смерницу дошапнуо Вилхелм Хајнзе:

Нека сваки уметник ради за народ у који га је бацила судбина и са којим је провео своју младост: нека настоји да дирне њихова срца и испуни их задовољством и радошћу, да одржи, појача и оплемени њихово весеље и благостање, да им помогне плакати кад плачу.

Најновија књига Србе Игњатовића (Књажевац, 1946), песника, књижевног теоретичара и критичара, есејисте, прозног и драмског писца, управо је таква књига. Књига која чула брани од грозде свакодневља и неутешног кајања прошлости.

У циклусу који отвара ову књигу кратких прича, одмах је уочљив јасно одређен концепцијски поступак, а установљен као чврст темељ за све следеће носиоце приповедних целина. У *Судбинама* читалац ће се наћи и у једној врсти недоумице, коју, пак, може да створи само дубоко мисаона поетика. Основна нота овог циклуса озвучена је музиком коју носе древна предања, а бајковита нара-

тивна мрежа само појачава утисак о изразитој приповедачкој умешности аутора.

У овом циклусу *цар, дијак, божјак, зограф, народни мудрац, Цар Ираклије, Нерон*, свако на свој начин и сходно својој природи боре се против пролазности, малодушности, лаковерства, људске глупости, надграђују мудрости, освајају неосвојиво, а понеки умиру зачудно или очекивано.

У причи *Идеални чиновник*, цар – баћушка поставља за генералног управитеља поште, човека коме је пасија отварање туђих писама. И заиста: *Идеални високи чиновник настаје када се нађе човек чије се личне склоности потпуно поклапају са државним интересима.*

У причи *Нерон*, цар – рапсод посматра велику зелену муву како се очајнички копрца у густој пауковој мрежи сплетеној између два листа винове лозе, онако како се у доколици и са безбедне даљине посматра неки улични догађај на ивици драме, и лаконски закључује: *Како би било досадно на овоме свету да није оних који застрањују.*

У причи цар – сладокусац, један древни цар, љубитељ поезије и сладокусац који уз сваки стих светог списка поједе по зрно миришљавог грожђа, и који, на крају, скончава тако што једно зрно промаши правац и угуши га. Као да је лично тај цар у неко ноћно недоба стао испод прозора приповедача да га упита:

Можеш ли побећи од песника у себи када поједеш стих, а покушаш да изговориш зрно?

Циклус *Историје и Апокрифи* смештен је у документарно – фактографски миље у функцији ефикасне и продорне стварносне прозе која исторцизам не вулгаризује већ му се обраћа као елоквентни и образованији саговорник да би му изнео истину, а да за последицу избегне увређеност или сумњу у снагу изреченог.

У причи *Срби и дуван*, Игњатовић нам на пластичан начин доказује сваковрсни пад данашње генерације Срба, у односу на оне волшебнике, поуздане, свесне и одговорне који нису смели себи да дозволе да машине за резање дувана и мотање цигарета дочекају непријатељску армаду, већ су их на леђима волова и плећима војника пренели преко гудура Албаније.

У причи *Шпијунски апокриф*, Срба Игњатовић третира људски страх прецизно, без и једног сувишног елемента, да би успео да умири обавештајце, стратега, војнике и цивиле, па чак и једног младог Винстона Черчила и да их убеди у мудрословни закључак Иве Андрића: *Због чега се све у животу нисмо плашили, а требало је само живети.*

Али, да не би остали у заблуди да је страх нешто што се сме потценити или игнорисати, потврђује и невероватна мисао човека од кога би се она могла најмање очекивати, али и од човека који је од узносите лирске мисли изградио сопствени начин владања, а гиљотину за милионе недужно страдалих.

У причи *Стаљинова поетика*, баш тај Коба Џугашвили каже: *Љубав је пролазна а страх вечит.*

Циклусом *СЛУЧАЈЕВИ* преплићу се високопоетизована аналитичност и духовне агоније утврђене и у митолошком и у менталитетском наслеђу да би у искористљивој дози експресије ухватили најуспелије портрете непредвидљивих заплета људских карактера, слабости, оријенталне запуштености, европејских стремљења, порока, песимизма, оптимизма, носталгичности, храбрости и непресушне потребе за љубављу сваког Божијег створа, а надасве жељу за хуманизованом трасом брзопролазећег досуђеног времена за земаљске болове и радости. Јер, ма какав био, живот, самим тим што је дар, леп је.

У причи *Ретка звер*, Срба Игњатовић доноси готов зен – есеј о песницима, искуствени, до сржи проживљени, аутентичан до границе неверовања неупућених.

Игњатовић непорециво установљава да је *песник ретка зверка, орао међу кокошкама*, а да се на путевима талента до слепих улица сумњиве даровитости могу срести сви ти песници: запенушани стиховима и физичким изгледом који се креће у дијапазону од одрпаног капута до златне игле на кравати. Сви они: *грудоболни, сифилистични, унакажени од лепре, румени, забрекли, ћелави и космати, јуродиви јуришници с лудим сјајем у очима* као и ови данашњи из топлих соба, без познања патње, миришљави, препланули, прилагодљиви и послушни климоглавци или ће постати експонати у музејима заборави или незаобилазни предмети усмене књижевности. Прича *Ретка звер* као да је написана на тихој ватри генијалности Оскара Вајлда:

Највећи песници обично су неугледни људи. Истовремено, слабији песници су управо фасцинантни. Што су им стихови лошији, то им је изглед атрактивнији. Чим објаве своју књижицу другоразредних стихова одмах постају неодољиви и они живе поезију коју нису у стању да напишу. Велики песници, пак, обично пишу о ономе што се сами не усуде остварити.

Циклус *СЛИЧИЦЕ*, испотиха, ненаметљиво обрађује тему града у најбољој намери да окречене фасаде мастодонских звезда разних архитектонских стилова и још разноликијих грађанских укуса, навика и хтења, постави на највиши пиједестал лепоте да би посматрачу одмах постало јасно да суштинска доброта увек поправља расположење. На другој страни медаље града стоје зацрњене флексе оних од којих се очекивало много, оних који из унутрашњег сукоба каријеристичко – службеничког и умет-

ничког потпадају под власт демона неизбрушеног псоништва и карираних столњака у друштву кафанских анђела, оних којима не пада на памет да *Озбиљан човек данас треба мало и да заћути*, оних мрзовољних, неспремних за саосећајност, оних који се обогатише кад паметни заћуте, а глупи проговоре.

Игњатовић се са тим не мири, али и не диже револуцију већ лирски, нежно и меланхолично покушава да нас убеди како наизглед неважне ствари у себи крију клицу крупних последица и отварају суштаствена питања. Игњатовић не жури да на њих одговори, али оно на чему треба да смо му захвални, умео је да и уочи и формулише на литераран начин. А то је задатак сваког писца.

Циклус *Елементи је својеврсна оаза* за приче у којима су поступно изложене емоционалне чињенице, пре свега захваљујући томе што је писац у право време увидео да уметност, представљајући видљиве и опипљиве предмете, уједно одражава душевна стања.

Приче из овог циклуса које ће окрепити читаоце су, свакако:

Узорито уздржани Еуклид, Савршена реченица, Тајни дневник Нормана Смита, Прича коју је требао да напише Борхес, Заливање...

У циклусу *Неповрати* пред очи читаоца искрсава један од најлепших Београда, јер, веровали ви у то или не, и у самом Београду има безброј Београда. Тај некадашњи књижевни Београд био је и остао најбоља репрезентација духа који је побеђивао равноправним односом са великим књижевностима, а голове постизао релевантним делима. Сећање на то *Периклово доба* започиње грациозним корацима Данила Киша, Боре Пекића, Танасија Младеновића, Бране Петровића, Александра Тишме, непоновљивог маштара српског језика Миодрага Булатовића из својих не-

кадашњих физичких постојања ка култним местима културног спектакла.

У циклусу који затвара књигу кратких прича, из пера Србе Игњатовића сабирају се разлози за улазак у пролазне куће: амбијент који је пријатан али се у њему не задржава, патина која плени љубитеље старина, и собе и двориште у хладовини, растерећују свагдање обавезе, а доживљај је раван струјању пролећног ваздуха присутног таман толико да воља за животом добије облик закона.

Приче Срба Игњатовића испод привидне мирноће у себи крију велики унутрашњи набој. Неке од тих прича на први поглед делују као обичне констатације па траже активно учешће интелегентног и суптилног читаоца, као што рече Лихтенберг: *Писац метафори даје тело, а читалац душу.*

Због тог свог стилског мајсторства Срба Игњатовић је омиљен код својих колега како младих, тако и искусних који су још увек спремни да уче.

У књизи *Пролазна кућа* Срба Игњатовић, уметник од нерва и заната није могао, а ни хтео да се затвори у своју артистичку кулу од слоноваче него је некомформистички поделио судбину својих сународника и својим деловањем покушао да им ублажи душевне ране, поврати залутали смисао живота. Провејава *Пролазном кућом* и опорост и горчина, ублажене лепршавим и језгровитим стиллом.

Пролазне куће, засигурно постоје. Можете у њих ући или их заобићи. Али, непролазне књиге стоје постојано као одбрана од бесмисла. Као кинески зид.

Снежана МИЛОСАВЉЕВИЋ МИЛИЋ

МОЛИТВЕНА РЕЧ ПОЕЗИЈЕ

Саша Тодоровић: ОСВЕТЛИ НАМ ДОМ, Ниш,
Студентски културни центар, 2010

Најновија збирка песама Саше Тодоровића (Горњи Степош код Крушевца, 1970), састављена је из шест кратких циклуса: „Плодност“, „Молитвом кроз уроке“, „Улазак у цркву“, „Напор“, „Венац“, „Поема за почетак“. Осим унутрашње тематско-мотивске и стилске кохерентности, циклусе повезује јединствени лирски глас који се оглашава кроз молитвену, исповедну, рефлексивну и наративну, односно, беседничку реч. Уместо монолошким, лирски субјекат проговара многољудним гласом правоверника, обновљеним „језиком древних мајстора“ којим се једино могу зазивати „житијска времена“.

У првом циклусу – „Плодност“, дендромотивска симболика назначава путоказ ка коренима националног идентитета (*Ваљало би по чокоту / Препознати племе и врсту*), повезујући трагичан усуд народа кога су пратиле деобе, ратови и сеобе, са далеким траговима паганске прошлости. Смирени, повремено наративни ритам песме оживљава заборављену мудрост древних поука које чувају језик сопства као опомену, али и наду за незаборав „будућој деци“. (*И да нам уста затворе / Неме би нам речи / Глогови зуби заменили*).

Циклус „Молитвом кроз уроке“ уводи хришћанске мотиве. Апострофирајући богомајци и свецима који су у исто време и надахнуће песнику и спас невољницима, (*После уречених путовања / Пут благослова младић нађе*),

лирски субјекат, још једном из дубине народног памћења изговара истину да једино дом, крсна песма и часно дрво могу избавити човека из „тамног вилајета“ (*Крст*).

Лествицом хришћанских вредности песник се креће и у трећем („Улазак у цркву“) и четвртном циклусу („Напор“). Варирани мотиви-симболи семантички се модификују или преозначавају. Звона, јутрења и икона постају дарови „благосиља“ којима и песник, „искром из потонућа“ може бити обдарен.

*Понегде се и неки песник
Из народа пробуди
Искром из потонућа
Јутрењу дар да принесе
(Јутрења)*

Песма постаје благослов и спас од урока, а стихови нису више само опомена, већ и предсказање.

*Нек мир остане
У грудвама родним
И спокој врати оцу и мајци
Свака међа од предака
Свака стопа да се памти
И да се утрине наших бића
Истишу речима плодним
(Почасница)*

Не подлећи греху гордости и остати благословен пред сваким искушењем, постаје песников завет. Обогаћен и оснажен, он ће испевати/испричати причу о усамљеништву и духовној празнини моћника у песми *Горд* (*Горд не научи да испева*), о утварама које гоне оне што

туђи кров запоседају (*Опсене*), о „гневљивим“ људима без лица, у песми *Лице*. (*Одувек се / На два царства / Ломили гневљиви / А светлост је једна и трајна*).

Често са поентом у последњим стиховима, песме постају параболе у којима се молитвени тон стапа са патосом врлине и подвига, пркоса и отпора (циклус „Венац“). У гласу лирског субјекта сједињен је глас и песника и пророка, а чин поетског стварања се изједначава са досезањем врлине.

*Житијско ће време
Ловор песми да задене*

*Слово труда
Незнаног песника
Памтиће поезија*

*По суђеној се књизи
Чита све што ће бити
Подвиг и врлина*

*Док нам глас пева
Надајмо се добро
Добро зло натпевати мора
(Врлина)*

Известан отклон од хришћанско-религиозних и националних топоса и запитаност над сопственом судбином доноси последњи циклус песама чија је поетско-наративна интонација и жанровски одређена у наслову: „Поема за почетак“. Састављена од девет кратких записа, ова поема представља својеврсно духовно путовање песника ка истини душе и вере, али истовремено и ка тајни

и смислу поезије. Ослоњени на лирско-медитативни рефлекс Миљковићеве поезије (*Од тада стих / Угарак без ватре*), рефлексивни стихови у форми самоисповести исцртавају аутопоетички, духовни и етички портрет песника : *Неко је певао да састави круг / Неко до пола душе стигао / Неко је само враћао дуг / Неко ни почео није / А врело је окусио / Да спознам ко сам / Снио сам и бдио* (последњи, девети део поеме).

Било да се чита у светлу нове интерпретације канонизованих песничких форми, или као завештање, као молитва и опомена, или као запис о прошлости, данашњици и нама самима, збирка песама Саше Тодоровића подсећа на помало заборављену мисију песника да у лепоти речи помири дубину мисли са добротом душе.

Милица ИЛИЋ ГАЧИЋ

ПРИРОДА – КЊИГА СТАРОСТАВНА или ОРФЕЈ АПАТРИД СУНАРОДНИЦИМА

Зоран Вучић: ЗНАЦИ ИЗ ТЕСКОБЕ, Књижевни клуб
„Бранко Миљковић“ Књажевац, 2010

Поетски запис као траг контемплације, исповести или тенденције самоостварења чини, зависно од субјекта, ствараоца, на дугој стази општеименованог као песника, током дугогодишњег рада на грађењу наведеног атрибута, односно његовог самопотврђивања, један продукт процеса филтрације од стварности објекта или садејства са објектом или појавом кроз намере или опсервације ствараоца дефинитивно остварен у личности реципијента. Ствараоци то најбоље знају („Кад ти читам песме, ја их заправо пишем“ – Данилов) те **приступ** делу данас има значај за самог аутора можда већи него икада, јер од тога зависи даља судбина дела и његова трајност у времену и простору.

Песник Зоран Вучић (1947) има до сада, између осталог, осамнаест књига поезије. Књига стихова ЗНАЦИ ИЗ ТЕСКОБЕ дотиче ону страну човековог лика који опредељује судбину народа, свог народа распрострау у вековима. „Жудња за висином“ – шумски амбијент зазива узвишеност мисли и духа. Непрестани однос „висина – дубина“ апострофира тежњу ка дотицању најудаљеније коте људског поимања стварности и надстварности. Хладовитост и прочишћеност шумског зрака, тишина и оделитост од дневних звукова и кретњи неминовно враћа на исконску помисао каква израња у тамним дубинама светилишта. „У високим шумама дубока су и небеса, / тај бунар из кога тијеш мисао Свевшињега.“

Вучићева песма „О јави и јасноћи“ осликава једно гледиште, наизглед парадоксално, где дати феномени, пожељно и потребно, рекло би се битно, треба да буду расветљени и несумњиви, међутим... Јава је само привидна јасноћа јер свет „се у *тами скрива да би постојао*“ и зато никада неће, не сме и не може бити потпуна и стварна. Зарад опстанка понекад је потребан лажни утисак о срећи.

Пословичан израз у складу је са стиховима делимично ритмизираним те тако омогућује слободнији приступ ткиву ове поезије, ненаметљиве у свом оглашавању, песмама налик одама неименованом сапатништву песника са оним што остаде у прошлости велико, у сликама садашњости „страшни век“ како и стоји у наслову једног циклуса у овој књизи. Триптихон сонета о Светлости која је **Велика тајна, Знак, Сазнање**, дакле градативно произилажење, указује на пут којим се иде ка коначном спознању Истине. Док мрклина влада, Светлост се оглашава као тајна, што и треба да буде јер то је једини начин који води њеном спознању, нашем сазнању – избављењу.

Песник се дотакао тзв. великих тема, а такве понајчешће отежавају стилске, композиционе и друге елементе да буду креиране у складу са задатом тематиком. Тим пре остварење овако структурирано пружа могућност за „домишљање“, перцепирање које захтева активност читаатељства, јер поседује, као што је рецензент Душан Стојковић навео, „лирске (тескобне) мудрости на малом простору.“ А то је и сврха поетског израза.

Орфеј апатрид на свој начин одговара интенцијама, (можда интуицијама) сународника. Ући ће у храм, налик јерусалимском, подобно Исусу, али не на магарцу јашући, већ у тенку. Није ли то средство којим се у расположивом времену једино може остварити, доказати и показати истина и правда! Црни анђели над градом, а доле богови са људским стражњицама дају представе епохе безумља. Ту је и песма „Метафизичке магле“, ванредно изнесена у

једном даху, налик уздаху, што бих песнику за истим столом преко пута могла рећи: пуним, набреклим пером исписана. Слободни стих о двојницима, једном на небу, другом на земљи, стих, поетска слика заклоњени маглом, сведено, стилизовано. Простор за неисказано постоји, обриси из магле су последица нечега што је претходило. А потом други уздах, слабијег интензитета, израз закључења, мирења: *Бол је једина тачка / у којој се светови / укрштају.*

Дисова Тамница и Вишњићеве гусле мотив су инспирације за сонете из циклуса **Страшан век**. Тмина или слепило, можда и једно и друго, у сваком случају безизлазност, где само дубина неба било да је у виду плавети или светлости представља излаз. Мотив „плавети“ присутан је као и у стиховима Стевана Раичковића, као неограничен простор ширином и дубином, празан простор у коме треба нешто згрудвати, саздати, збити, материјализовати, отелотворити мисао. Песник Вучић радо залази у тај простор, омиљен, заправо егзистенцијалан за сваког уметника, удаљујући се од свакодневних тривијалности, али и приближавајући нам их истовремено другим именом назване, ишчупане са кореном, дародавством обогачене. Међутим, при поновном сусрету са стварног света одјецима и поредећи их са ехом сопственог пева, наизглед посустаје, да би запевао гласније:

*У овој пустоши књигописац бити,
бунцати о правди, духу и љубави,
значи крв пљувати или је пролити
и храна бити оној нежној трави.*

Силазећи у дубине ткива ове поезије, дотичемо на одређен начин степен узвишености, управо онако као што и сам песник говори: *Духу је широко, док стрмећи уз дебла / силази у висине.*

Душан МИЈАЈЛОВИЋ АДСКИ

СВАКОДНЕВНИ КОВАЧИ СВОЈЕ И ТУЂЕ (НЕ)СРЕЋЕ

Драган Ј. Ристић: КОВАЧИ СВОЈЕ СРЕЋЕ, НКЦ, Ниш, 2010

У првом пасусу белешке о аутору збирке кратких прича *Ковачи своје среће* пише: „Драган Ј. Ристић, Ниш, професор немачког језика, књижевни преводилац и књижевник. Главни уредник *Хаику новина*. До сада објавио више књига превода са немачког и на немачки, приредио антологију *Најкраће немачке приче (Орбис, Београд 1993)*. Пише кратке приче, поезију, хаику поезију и афоризме.“ Ристић је, дакле, максимално проширио поље свог интересовања. Лична запажања бележи на особен начин. Признати мајстор кратке форме и овог пута није изневерио своје опредељење, и наравно, очекивања потоњих читалаца, а који га годинама препознају по истрајности у свом науму. Било да је у питању хаику поезија, хаибун, зен анегдота, афоризам или кратка и кратко кратка прича, Драган Ј. Ристић тежи максималној презентацији, и у томе успева. Његова најновија збирка 90 кратких прича *Ковачи своје среће* то и потврђује. Да би негирао оспоравања да је краткој форми место на маргини књижевног стваралаштва, он и овог пута доказује како и кратка прозна дела могу да садрже све оно што се од било које прозне форме, па и романа, тражи. Ма колико на први поглед то зазвучало немогуће и недоследно тврдње, свака Ристићева збирка кратких прича то и потврђује.

Ковачи своје среће заправо су ковачи своје и туђе (не)среће, што је аутор успешно и презентовао. Живот се у Ристићевим причама доказује у свим својим варијантама.

Све је и те како битно, и све је, није у питању апсурд већ чињеница, на крају крајева, небитно. Само је делић тренутка садашњост, та садашњост прелази у прошлост, у нешто непоновљиво у сваком погледу. Будућност је по неписаном правилу, нешто неизвесно, а што наша заборављена кованица и те како потврђује – акобогда?!

Примарни мотив ове збирке је наша стварност, а тај и такав примарни мотив подржава секундарни мотив благе ироничности и бритке запитаности, где и како потрошисмо дан, сат, минут? Карактеристика ове збирке је и у томе што њен аутор у најкраћим причама, често од две три реченице, највише тога каже. Кад прочитамо такве приче, њихов ехо траје, траје... и хтели ми то или не, преиспитујемо поруку аутора, и свој лични став у вези презентованог догађаја, доживљаја, осећања, монолога или дијалога. Такве су приче: *Смешак*, *У ресторану*, *Важан разговор*, *Јутро*, *Све се зна*, *Бања*, *Сан*, *Прича без наслова и без текста*, *Пљунуто*, *Закаснала мисао*, итд. Наведено не значи да су остале приче мање вредне. Напротив, подједнако су успешне приче које заузимају пола, целу или пак страницу и по.. Слободно се може рећи да је из ове збирке кратких прича лако издвојити више прича за неку будућу антологију најкраћих прича.

Стиче се утисак да Ристић не трага за догађајем, да се они сами намећу. Одиста је сваки догађај прича за себе. Човек је у причама Драгана Ј. Ристића и лукаво и наивно биће, а најчешће, нешто између.

Ако пажљиво пратимо Ристићево успешно поентирање, јасно нам бива да је живот заиста круг, да се и ми, са мајчицом земљом, вртимо у круг. Очигледно да је увек неко на почетку, а неко на крају, златна средина се подразумева. То се односи, како на животну доб тако и на егзистенцију, моралност или пак љубав. Све је на земљи променљиво, смењиво, ми смо, (не)знајући то, подједнако

сви на почетку, средини и крају, најчешће, независно од својих хтења.

Аутор нам својим умећем нуди једностраничну причу као веома захвално штиво које се може читати кад јесмо, а и кад нисмо расположени за читање. Његове приче омогућавају читаоцу да пронађе себе у шареној свагданици, да наслути шта то аутора инспирише да истрајава баш у овој форми која не доноси славу попут приповедака и романа.

Да је сам живот неисцрпна прича и најбогатија ризница за ствараоце, доказује нам и ова Ристићева збирка кратких прича. У њој нема измишљених слика и декора, сцена је увек жива, ликови су то што јесу, радња се догађа једном у току дана, сата, минута, и ма колико једноставна била, непоновљива је... Збирку оплемењује и очигледна стваралачка импулсивност аутора која елиминише декоративни карактер штива. Он мајсторски хвата животне флуиде. Отуда сваку његову причу читамо са поверењем да је баш све тако.

Све приче повезује једна основна нит, а то је нит збиље па и онда кад је сам догађај обојен иронијом или благим хумором. Слободно се може рећи да Ристић кроз своје кратке приче одсликава људску мисао, мисао која је тренутно изнедрена, још тачније, спонтано изнедрена у датом тренутку и времену.

Збирка кратких прича *Ковачи своје среће* могла је понети и наслов, Ковачи своје (не)среће. У животу одвајкада тако и бива – понекад помислимо како себи чинимо добро, или неком другом, а ми заправо чинимо нешто на своју, или штету оног другог.

Ристићеве приче нам разоткривају чему људска тежња ка писању. Писац је као стваралац окренут подједнако према својим жељама и жељама потоњих читалаца.

Стиче се утисак како је Драган Ј. Ристић на путу до савршеног мозаика кратких и краткократких прича. Одабир његових животних коцкица и те како оправдава ову тврдњу, његов је напор очигледан и онима којима оваква форма није прирасла за срце. Можда је његов сан мозаик од 999 коцкица или пак 1001 коцкице. Аутор ових редова у тако нешто најискреније верује.

Кратку причу, а посебно и кратко кратку причу, боје и чине речи. Отуда изазов више за ауторе који негују ову кратку прозну форму, изазов да укомпонује речи које ће, ма колико их мало било, обухватити људски живот у сну и на јави, најчешће, оно између, недефинисано, непризнато, а што живот чини више од самог постојања. Непоновљивост покрета, гримасе, монолога, дијалога, уопште реченог, (не)учињеног, све је то за Драгана Ј. Ристића као писца драгоцено, било да су кратке приче у питању или хаику поезија. Прихватимо ли чињенично стање да је све трен, и то непоновљиви, онда се оправдано можемо запитати да ли смо ми у слатком привиду да све траја, траје... или обрнуто, све одиста траје, али ми нисмо ти који су једино битни за свет који постоји. Ова друга спознаја, на искрен начин прихваћена, много би тога променила у нашим животима. Ристићеви јунаци су у журби, грчу, разјашњавању, појашњавању. У љутњи, љубави, одрицању, свега су свесни, осим чињенице да оно што је урађено не може бити неурађено и да је већ после неколико трептаја све прошлост.

Битност ове збирке кратких прича и јесте у томе да нас опомене, упуте, изазове на размишљање, да нас прозове да се запитамо, или једноставно примора да кажемо: да, то је, то!

Гордана ВЛАХОВИЋ

ОВЛАДАВАЊЕ РЕЧИ

Дејан Богојевић: ПРЕЛИВИ, ОТИСЦИ..., Књижевни клуб
Бранко Миљковић, Књажевац, 2009

За књигу песама „Преливи, отисци...“, Дејан Богојевић, веома продуктиван аутор књига песама, кратких прича, приређивач, уредник часописа, ликовни стваралац, награђен је 2009. године у Књажевцу, те постао носилац књижевне награде „Раде Томић“. Један од рецензената књиге, Срба Игњатовић, назива Богојевића неоавангардистом.

Уводна песма књиге носи назив „Нема песама немих“. Чулни утисци су доминантни (светлост, затегнута кожа ноге, мириси). Чула служе као начин да се искажу унутрашња стања (зрнаста и влажна бездан). Лирски субјект упућује на корелацију материјалног и нематеријалног. Колико год да нема експлицитне теме нити поруке песма нешто јест, иза ње или у њој нешто стоји. Затим се из уводне, која колико год била загонетна, није *нема*, улази у пет поетских циклуса: *Реч и клопка*, *Чаробни стећак*, *Реликвија сна*, *Име, слика...*, *Плаве насеобине*.

Први циклус сачињен је од четири песме. Песник, или како књижевни теоретичари и неки критичари воле да кажу, лирски субјект је у власти речи, од фуге реске до псета на уму. Код Богојевића, fuga је мање бекство, а више трк за новом, неисказаном речју; да ухвати, да је преобликује, утисне, у надметању вишегласја (реч као лик, као златаста огртач ноћи, кључ равнотеже). А све то је комплексна разрада великог мотива овладавања речи, те онда преливом у други циклус – у Чаробни стећак.

Дакако, чаробни (скован од назнака и асоцијација),

но и трајни, чврсти споменик од речи; речи – градитељке слика. Сlike изазивају асоцијације и повезују их. Речи су шкрте, отргнуте однекуд, утиснуте у слику, једна другој опонирају, једна се са другом инате, те се примире, ускладе, прелију, стопе. Сlike се смењују као калеидоскоп. Надгорњавају се светлост и тмина. И мада има и бодљи, пипака невоље, и очајних двери, ипак надјачавају слапови светлости у финим варијантним облицима: изроњен облутак, лице као зора корала, светли пљусак, небо на присојној страни. Тријумф светлости кроз вињагу и пупак – средиште света (свега животног: и нагона, и мириса, и рађања, и певања). Иако се каткад учини да зелена боја није Лоркина вољено зелена, него је пре бодлеровска зелена жуч: „Злосутна папрат зелени се у мом врту“, читалац не може да не издвоји један од најсветлоснијих мотива, налажење загубљеног сећања на оно место које је „осветљавало велико сунце“, на детињство. Мрка вода нанос је година којим се дете у песнику потиснуло у дубину, на дно. Уз овај мотив, као далеко сјајно сновиђење, прадеда Раша. Нека драга бића сачувамо само у „ведрим огледалима“.

Трећи циклус евокативно и асоцијативно повезан је са уметницима. Богојевић евоцира сећање на доживљај Далијеве слике „Девојка крај прозора“. Уз тзв. далијевски „фотографски реализам“ детаљи су стварни а целина пуна произвољности. Слика песме прати портрет. Ван Гогова слика „Житно поље са гаврановима“, распламсалих боја и небом тамнине, инспирација је за истоимену песму. Испод наслова цитат Ван Гогових речи појачава значење слике и слике у песми: „Доживљавам тренутке застрашујуће јасноће када је природа тако величанствена. Нисам више сигуран у себе, а слике су као у сну.“

Бош је још један уметник пред чијим платном Дејан Богојевић није равнодушан. Песма „Увек Бош“ визија је Бошове слике „Врт уживања“. Разлика постоји. У Бошо-

вима актовима нема сензуалности. Актови су витки, насликани увек истом бојом, контуре су истањене, оштрих углова. Богојевић уноси у песничку слику црту сензуалности. Даје телима обрине, те и заматак похоте. Мада код песника нема кристалне кугле, са тек што нису љубавницима, нити рибњака, врт уживања јесте у песничком огледалу и ослкава „све човекове лудости“.

Утешно место наших бекстава коме се не може одолети јесте већ поменуто детињство. Песник признаје: по ко зна који пут. Омиљени лик јесте деда и његова њива, и разуђене обале, светови искричавих боја. Проток времена брзином непрепознавања, те искуства етеричних сокова детаљима дарују озарену лиричност.

Песниково конципирање циклуса доживљава се као градацијски ход. „Плаве насобине“, на крају песничке књиге, кратка су поетска проза префињеног лирског исказа. Присутно је преобликовање обичности о коју се спотичемо, путем језика, у поетичке живе слике које чак надрастају снове, и постају треперави обриси планина осцилирајућих боја. Боје дана и ноћи, камена и стена, планине у обзорју не зависе од унапред знаног и задатог искуства. Боју одређују очи које гледају, из позиције са које се перцепција прима. (Све може бити црно, те исто то и љубичасто).

Са пријатељима се оживљавају писмом и гласовима зидови, колажи, књиге. Свако према својој моћи и умећу. И нек не буде досегнуто до жељеног матићевског исказа, јер „шал лепрша над нашим мислима које не успевамо да саберемо“.

Понекад је за спокој сна довољно само сунце, дете и чудесна песма птица. И налажење и освајање пролаза речју у преливе и отиске. Шта је песнику више потребно!

Милица ЖИВАНОВИЋ

ПРИЛОГ КУЛТУРНОЈ И ДУХОВНОЈ ИСТОРИЈИ СВРЉИГА

Н. Богдановић, М. Ђорђевић, А. Богдановић:
БИБЛИОТЕКА ХРАМА ПРЕПОДОБНЕ МАТЕРЕ
ПАРАСКЕВЕ, *Центар за научна истраживања САНУ,
Универзитет у Нишу и Културни центар Сврљиг*, Ниш –
Сврљиг 2010

Крајем 2010. године пред стручном, научном и читалачком публиком Сврљига, Ниша и шире нашла се књига групе аутора (проф. др Недељко Богдановић, Милан Ђорђевић и Ана Богдановић) *Библиотека храма преподобне матере Параскеве Извор код Сврљига*. Ово је у многама ретка и необична књига, која осим очигледног настојања да се истражи и сачува библиографско богатство поменуте цркве, представља и историјски и културни осврт овог дела Србије.

Већ у *Уводу* аутори су указали на значај питања којим се баве. Истакавши да поменута црква није једина која у сврљишком крају завређује пажњу истраживача, одлука да се баш њоме позабаве и њену библиотеку истраже била је мотивисана сазнањем да је баш у овој цркви пронађен најстарији сачувани писани документ овог дела Србије из 1279. године (*Сврљишки одломци јеванђеља*), а посебно због тога што се 2009. године навршио велики јубилеј 730 година од њиховог проналаска. Подршку у истраживању аутори су добили и од црквених великодостојника, тадашњег владике нишког господина Иринеја и овдашњег намесника протојереја Драгише Јовановића,

пароха Зорана Судимца, као и од Центра за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу.

Најобимнији и најзначајнији део књиге јесте *Попис библиотеке*, који садржи 31 библиографску јединицу и налази се на 73 стране. Ово представља саму срж и суштину дела. Ту налазимо детаљан опис 31 књиге: од наслова књиге, године и места издања, обима, димензија, повеза, података о набавци, стања у коме се тренутно налази до забелешки са маргина, тзв. маргиналија. Већину књига које се налазе у овој библиотеци набавио је свештеник Филип Недељковић, који је и најзаслужнији за њено оснивање. Како је и очекивано, све пронађене књиге су богослужбене, користе се на богослужењима у цркви (Минеј, Псалтир, Часловац, Каноник, Србљак, Пентокостар, Триод, Апостол, Ирмологија, Службеник, Служба Светом Сави, Јеванђеље и Велики зборник). Места издавања књига су тадашњи престижни културни центри у Србији и Русији: Москва, Санкт-Петербург, Београд, Нови Сад и Сремски Карловци. Године издања књига крећу се у распону од 1836. до 1935. године, дакле скоро читав један век. Најстарија књига је из 1836. године и претпоставља се према посвети да се ради о *Октоиху* (јер не постоје корице), а најмлађа је *Служба Светом Сави*. 1876. је најчешћа година издања.

Професор Недељко Богдановић у делу *О цркви изворској – На Врелу* писао је о самој цркви у којој се налази спомињана библиотека. Црква је од села удаљена око два километра, а подигнута је, на месту старије цркве, почетком друге половине 19. века 1866. године, када је сврљишки крај улазио у састав Србије. Црква поседује архитектонске карактеристике обновљеног 'српског' стила, мада има елемената и западне архитектуре. Стога је 1986. године стављена под заштиту закона.

У делу о *Маргиналијама* Милан Ђорђевић запажа да су књиге делиле судбину народа с којим су живеле, да су страдале као и сам народ. Он истиче важност података које можемо наћи на маргинама, јер су оне коришћене да се ту прибележи нека чињеница из историје народа или живота самог места. Велики је значај ових записа и у проучавању историје српског језика, с обзиром на то да осликавају стање језика и писмености појединца који је писао у то време, али и традиције коју је чувао. Подаци које најчешће налазимо на маргинама тичу се набавке књига: ко је књигу поклонио или купио и за колико новца. За историју цркве и сврљишког краја уопште од значаја су подаци кад је који свештеник дошао на службу у Извор, када је рукоположен, када је храм посетио неко из црквене и световне власти, као и о разарању храма од стране Турака. Има доста интересантних података који се тичу појединаца, њихових венчања и крштења итд.

Због великог значаја за настанак и очување ове библиотеке, аутори су посветили више пажње личности свештеника Филипа Недељковића у поглављу под називом *Заслужни парох Филип Недељковић*. Ту Ана Богдановић пише о томе како је овај свештеник, имавши свест о значају самог дела, 1866. године предао *Одломке сврљишког јеванђеља* Милану Милићевићу на његовом истраживачком путовању по овом делу Србије. Поред других заслуга, спомиње се и његов учитељски рад у суседном селу.

Књига се завршава поглављима *Пренумеранти* (списак претплатника за књигу) и *Искусство с пренумерантима*, у коме професор Богдановић објашњава како се дошло на идеју да се нађу претплатници за књигу. Подстрек за то био је податак да је и сам свештеник Филип Недељковић некада био пренумерант за Вуков *Правитељствујушчи совјет*. Највеће ангажовање у прикупљању

пренумераната испољио је наставник историје Дракче Стојиљковић. Тако списак пренумераната броји чак 163 имена, а свако од њих добио је дуго чекану прилику да у неколико реченица изнесе своје мотиве за претплату, да јавно саопшти другима свој непребол везан за судбину својих ближњих, неку дуго чувану и скривану чежњу, захвалност или лепо сећање.

Дело је обогаћено мноштвом слика самих књига, цркве (ентеријера и екстеријера), као и њене околине.

На крају, ову књигу препоручујем филолозима, историчарима, етнологима, историчарима уметности, али и свима које интересује какви су почеци писмености и духовности били у Сврљигу и околини, па и у целој југоисточној Србији. Уверена сам да ће ова књига наићи на добар пријем не само у научној, него и у широј стручној и другој заинтересованој публици.

Бојана ИЛИЈИЋ

ИСТОРИЈАТ АРХЕОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА УТВРЂЕЊА *TIMACUM MINUS* КОД КЊАЖЕВЦА

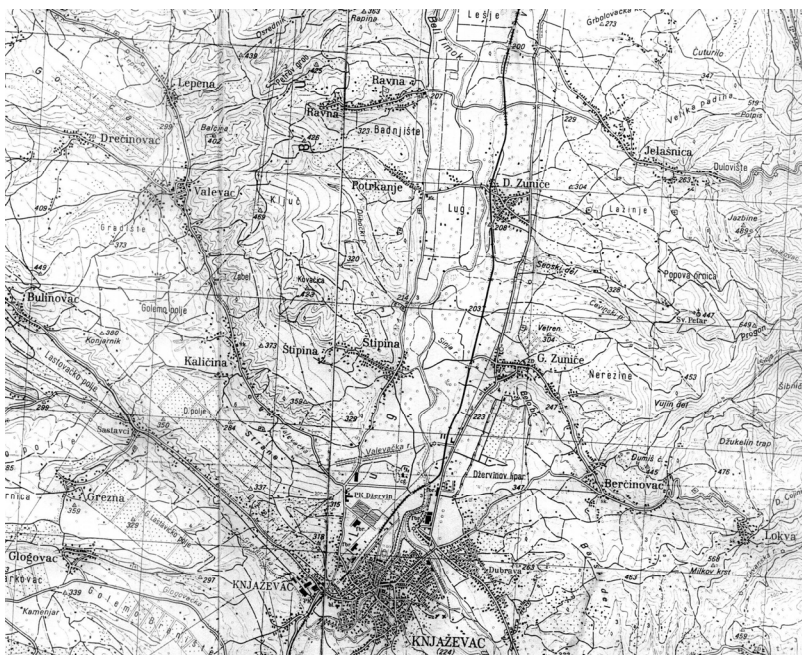
(Поводом 35 година археолошких истраживања)

Апстракт: На локалитету *Timacum Minus*, код села Равна, удаљеном око 8 km северно од Књажевца, врше се систематска археолошка истраживања од 1975. године. Ова истраживања су покренута на иницијативу др Петра Петровића, дугогодишњег руководиоца археолошких ископавања на Равни. Ископавања су вршена од стране Археолошког института из Београда и Завичајног музеја из Књажевца. Теренска ископавања предводио је археолог Завичајног музеја у Књажевцу Светозар Јовановић. Истражена архитектура утврђења, покретан археолошки материјал као и резултати са истражене римске и средњовековне некрополе допринели су употпуњавању слике овог археолошког налазишта.

Кључне речи: Књажевац, Равна, *Timacum Minus*, археолошка истраживања, конзерваторски радови

Најстарије војно утврђење у тимочкој области *Timacum Minus* подигнуто је у долини Белог Тимока, код села Равна, недалеко од Књажевца. Средином I века н. е. Саграђено је прво земљано утврђење од стране војника I кохорте Трачана из Сирије. Утврђење је правоугаоне основе, димензија 144 x 112 m. Ово војно утврђење је страдало,

највероватније, у хунској најезди на територију Царства 441. године. Раванско насеље живи и у средњем веку, налази са некрополе Слог сведоче о насељу из периода IX и XI века. Најмлађи слој утврђења везује се за насеље XII и XIII века.

Положај римског утврђења Timacum Minus – Равна

Римско утврђење *Timacum Minus*, код села Равна, побудило је интересовање истраживача још у XIX веку. Физикус књажевачког округа др Стеван Мачај остаће упамћен као велики љубитељ и познавалац старина краја у коме је живео од 1859. године. Поред изучавања природе књажевачког краја др Мачај прави осврт и на старине у Равни. Пријатељ др Стевана Мачаја био је чувени путописац Филип Феликс Каниц који је 1864. године посетио

Књажевац. Том приликом Каниц је, у друштву др Мачаја, обишао и римски каструм код Равне на Тимоку. Податке о раванском утврђењу пружили су, током XIX века, генерал Јован Мишковић и Антоније Богићевић, командант тимочке дивизијске команде у Књажевцу. Информације о епиграфским натписима са споменика у Равни оставили су за собом Алфред фон Домашевски, уредник берлинског „Корпуса латинских натписа“ (*Corpus inscriptionum latinarum*) и Иван Санториус из Земаљског музеја у Сарајеву.

Римско утврђење Тимасит Минус – Равна

Почетком XX века велики допринос истраживању Тимочке Крајине пружио је Маринко Станојевић. У оквиру свог свестраног рада Станојевић је обухватио и старине са територије Тимока међу којима помиње град Равну.

Кључни период за почетак археолошких истраживања утврђења код Равне је сам крај XIX и почетак XX века. Антун фон Премерштајн из Аустријског археолошког института и Никола Вулић професор Београдског универ-

зитета истраживали су локалитет Кулине код села Равна између 1899. и 1902. године. Све до почетка другог светског рата у Равни су вршена археолошка истраживања под руководством Н. Вулића. Велику подршку проф. Вулић имао је од стране директора Нишког музеја Александра Ненадовића.

У другој половини XX века, 1975. године започета су прва систематска археолошка истраживања Равне. Иницијатор и руководилац пројекта „Равна код Књажевца“ био је др Петар Петровић са Археолошког института у Београду. Његов најближи сарадник на овом пројекту био је кустос археолог Завичајног музеја у Књажевцу Светозар Јовановић.

Истраживања у 1975. години обављена су у периоду од 1. до 22. септембра под руководством Петра Петровића, поред њега у саставу стручне екипе био је и виши кустос музеја у Зајечару Анка Лаловић. У ископавањима је учествовао и Светозар Јовановић, тада још увек студент археологије. Томислав Јанаћковић, управник Музејске збирке у Књажевцу пружио је велику подршку целом подухвату.

Археолошки радови били су фокусирани на ископавање североисточне и северозападне куле утврђења. Том приликом истраживан је и кружни објекат који се налази у унутрашњости утврђења, а ослања се на североисточну кулу. У овој кампањи постављена је прва сонда унутар самог утврђења. Резултати кампање из 1975. дали су подстрека за даља истраживања.

У 1976. години настављени су започети радови на сектору северозападне и североисточне куле утврђења. Исте године започет је рад на тзв. сектору III који је обухватао подручје северне капије утврђења. У овој кампањи постављене су прве сонде ван бедема утврђења у циљу

дефинисања граница простирања раванског налазишта.¹ Откривен покретни археолошки материјал похрањен је у депоу Музејске збирке Књажевца. Ископани надгробни римски споменици пренети су у двориште сеоске школе у Равни.

Радови у 1977. години обављени су у периоду од 30. августа до 30. септембра. Стручну екипу су сачињавали Петар Петровић, Светозар Јовановић и Милица Дапчевић. Започета су ископавања терми (римско купатило) које се налазе североисточно од утврђења, на самој обали Белог Тимока. Настављени су радови на северозападној кули, западном и северном бедуу утврђења као и сондажна истраживања ван бедема. По први пут регистровани су, крај Ропинског потока, скелетни гробови који су потврдили постојање некрополе на Равни. Током новембра и децембра, обављени су конзерваторски радови од стране Завода за заштиту споменика културе из Ниша.

Археолошка истраживања обављена су и 1978. године у периоду од 4. до 30. септембра.² Настављено је истраживање терми на обали Белог Тимока. Започета су

---

¹ Радови су обављени у периоду од 7. септембра до 2. октобра. У саставу стручне екипе били су Петар Петровић и Ана Премк из Археолошког института у Београду, Светозар Јовановић, археолог књажевачке Музејске збирке. Архитектонска снимања ивршили су С. Гушић и Н. Кузмановић. Истраживањима су присуствовала и два студента археологије Јасмина Милојковић и Милица Дапчевић.

² У радовима су узели учешћа Петар Петровић, виши научни сарадник Археолошког института у Београду, Сима Гушић, конзерватор Завода за заштиту споменика из Ниша, Васил Тодоров, конзерватор Музејске збирке у Књажевцу, Александар Стојковић, конзерватор Народног музеја у Београду, Слободан Дрча, кустос археолог Музеја у Нишу, Ана Премк, документатор Археолошког института, Цакић Бранислав и Нада Проева, археолози из Београда, Бора Првуловић, геометар из Књажевца и Милица Дапчевић, студент археологије. Радови су реализовани уз подршку г-дина Томислава Јанаћковића, директора Музејске збирке у Књажевцу.

ископавања грађевине са хипокаустом која се налази југозападно од утврђења као и истраживање објекта у унутрашњости утврђења интерпретираног као *horreum* (житница). Кампања из 1978. године значајна је и по откривеним гробовима унутар самог утврђења. Истражено је девет скелетних гробова опредељених у период средњег века. Конзерваторски радови су настављени на западном бедему утврђења.

Године 1979. у периоду од 5. до 29. септембра се радило на истраживању терми, грађевине са хипокаустом и грађевине у центру утврђења. Започета су ископавања на источном бедему утврђења.

Наредне 1980. године истраживања су концентрисана на простор терми крај Тимока, згради у централном делу утврђења, северној капији и североисточној кули утврђења. Кампања из ове године остаће упамћена и по првим аеро снимцима раванског утврђења. Захваљујући личном залагању тадашњег директора музеја Томислава Јанаћковића направљена је серија фотографија утврђења из ваздуха. Прикупљен богат археолошки материјал, током истраживања, изискивао је свој изложбени простор. Из тог разлога уређен је изложбени простор у оквиру формираног Архео–етно парка у Равни. У просторијама старе сеоске школе изложен је репрезентативан археолошки материјал са *Timacum Minus*-а. У дворишту школе употпуњена је изложба римских надгробних споменика прикупљених са утврђења.

Археолошка истраживања у 1981. години обављена су у августу на сектору западног бедема утврђења. Истраживања су реализована захваљујући стручњацима Археолошког института у Београду (др П. Петровић, А. Премк и Љ. Продановић) и Завичајног музеја у Књажевцу (археолог С. Јовановић и конзерватор В. Тодоров). Техничка снимања вршио је, тада још студент архитектуре, Т. Живковић (данас конзерватор Завичајног музеја у Књажевцу), а

фотографска снимања обавио је Т. Чершков, студент археологије (данас археолог Завода за заштиту споменика културе у Нишу). Материјал су обрадили мр Н. Проева, археолог С. Дрча и Д. Јанковић-Михалцић, кустоси Народног музеја у Нишу. Конзервацију откривених објеката осмислио је и реализовао арх. С. Гушић из Завода за заштиту споменика културе из Ниша.

Кампања из 1982. године започета је 2. септембра а трајала је до краја октобра.³ Настављено је археолошко истраживање западног бедема и капије а по први пут су започети радови на југозападној кули утврђења. Конзерваторско-рестаураторски радови били су концентрисани на подручје северног (средња и североисточна кула) и западног бедема.

У 1983. години радови су трајали од 1. августа до 10. септембра. Радило се на два сектора – сектору западне капије и сектору централне грађевине у унутрашњости утврђења. Приликом ископавања централне грађевине регистрована су средњовековена станишта са карактеристичним керамичким материјалом. Континуитет истраживања условио је и прву публикацију везану за раванско налазиште. Завичајни музеј Књажевац је у мају 1983. године објавио прво издање Водича кроз Равну.⁴

У кампањи 1984. године истраживања су обављена у два наврата, крајем маја на сектору западне капије и током августа, септембра и октобра на истом сектору, као и на сектору централне грађевине у унутрашњости утврђе-

---

³ Састав стручне екипе остао је исти као и у претходној кампањи.

⁴ Одговорни уредник издања био је г-дин Томислав Јанаћковић, текст Водича су приредили Петар Петровић, Сима Гушић, Душица Николић и Светозар Јовановић. Планове и цртеже обезбедили су Сима Гушић и Томислав Живковић, за фотографије су били одговорни Јован Шурдиловић, Небојша Борић и Саша Милутиновић. Технички уредник издања био је сарадник Музеја г-дин Зоран Живковић.

ња.⁵ Поред богатог материјала из централног објекта – керамичке и стаклене посуде, оруђе, новац, откривен је и фрагмент иконе са представом Трачког коњаника, данас саставни део сталне археолошке поставке Завичајног музеја.

Археолошка истраживања настављена су 1985. године на сектору западног бедема утврђења (бедем и југозападна угаона кула), у овој кампањи по први пут је започето истраживање јужног бедема утврђења. Заокруживање археолошких истраживања западног бедема отворило је пут његовој детаљној конзервацији. Циљ ископавања јужног бедема је било позиционирање јужне капије утврђења (*porta praetoria*). Радови су започети 24. јула, а завршени 25. августа.

Године 1986. на археолошким ископавањима раванског утврђења радило се од 19. јула до 10. августа. Настављено је истраживање јужног бедема (сектор куле S1) а радило се и на сектору централне грађевине у унутрашњости утврђења. У току 1987. године археолошка истраживања *Timacum Minus*-а нису вршена, радило се на уређењу и презентацији локалитета. У згради старе сеоске школе, у оквиру Архео–етно парка, отворена је изложба „Археологија књажевачког краја од праисторије до средњег века“ која и данас једним својим делом употпуњује овај простор. Аутор изложбе је Светозар Јовановић, кустос археолог Завичајног музеја Књажевац.

---

⁵ У кампањи 1984. године учествовали су Александар Стојковић, виши конзерватор Народног музеја у Београду, Светозар Јовановић, кустос археолог Завичајног музеја у Књажевцу, Јаворка Бућић, кустос Народног музеја у Титовом Ужицу, мр Ана Премк, виши стручни сарадник Археолошког института у Београду и Томислав Живковић, студент архитектуре. Покретни археолошки материјал конзервирао је Васил Тодоров, конзерватор Завичајног музеја Књажевац. Археолошким радовима руководио је др Петар Петровић а конзерваторским Сима Гушић из Завода за заштиту споменика културе из Ниша.

Фрагмент иконе Трачког коњаника, централна грађевина утврђења, 1984. г.

Финансијска средства 1988. године ограничила су обим истраживања на 15 дана. Екипа је радила на делу сектора Терме II (грађевина са хипокаустом, југозападно од утврђења). Грађевина је већег обима тако да није истражена у целости. На овом простору регистровани су остаци словенског насеља. Истраживања 1989. године започета су 17. септембра, а завршена су 2. октобра. Радило се на сектору централне грађевине унутар утврђења.

Почетком деведесетих истраживања су вршена у августу и септембру 1990. а 1991. године обављена су прва геомагнетска снимања утврђења од стране Одељења за археологију Филозофског факултета Љубљане и Археолошког института из Београда. На челу екипе која је извршила геофизичку проспекцију био је доц. др Божидар Слапшак. У овом периоду одобрен је међународни научно-

истраживачки YU-USA пројекат „Metallurgy and military organization at Roman Ravna” („Металургија и војна организација на римској Равни“). Потписници Пројекта су Археолошки институт из Београда и стручњаци са Универзитета из Мичигена и Олбанија. Нажалост, већ идуће године Пројекат је суспендован услед уведеног ембарга UN-а.

Археолошка истраживања током септембра и октобра 1992. године одвијала су се на југоисточном углу утврђења (југоисточна кула) и на делу јужног бедема (кула јужне капије). Наредне године настављено је истраживање јужне капије утврђења. Том приликом откривени су остаци источне куле јужне капије која је изграђена од великих квадера пешчара. Уочен је слој гаражи који указује да је капија страдала у великом пожару.

Јужна капија утврђења

У периоду од 1994. до 1996. године извршена су заштитна ископавања од стране Археолошког института из

Београда и књажевачког музеја приликом реконструкције локалног пута Равна – Дебелица. На оближњем брегу Слог, западно од утврђења, откривене су позноримска и средњо-вековна некропола.⁶ Августа 1994. године Завичајни музеј Књажевац обавио је сондажна истраживања, том приликом регистровани су први гробови. На некрополи Слог истражено је укупно 140 гробова, 75 гробова из римског периода (из периода раног Царства откривена су само три гроба, остали гробови су из касноантичког периода) и 65 гробова из периода средњег века (IX – XI век). Овим заштитним истраживањима обухваћен је и мањи део биритуалне некрополе (два гроба спаљених покојника и један скелетни гроб), на десној обали Ропинског потока, с краја III и почетка IV века. Упоредо са истраживањем раванске некрополе одвијала су се ископавања јужне капије утврђења.

Године 1997. изненадна смрт др Петра Петровића, директора Археолошког института у Београду и дугогодишњег руководиоца археолошких истраживања на Равни, задала је велики ударац српској археологији. Напором његових сарадника ископавања на *Timacum Minus*-у су ипак настављена.⁷ У току 1997. и 1998. године настављена су ископавања на сектору јужне капије утврђења. У овом

---

⁶ У кампањи 1996. године истраживања су реализована уз стручну помоћ археолога Марина Брмболића и Весне М. Николић из Београда.

⁷ Директор пројекта био је др Милоје Васић, саветник Археолошког института у Београду. Стручну екипу сачињавали су мр Софија Петковић, са Археолошког института из Београда, кустос археолог Светозар Јовановић и мр М. Сладић, истраживач сарадник Филозофског факултета у Београду. Фотограф Завичајног музеја Књажевац, Саша Милутиновић, обезбедио је исцрпну фотодокументацију. У кампањи 1998. године учествовала је и мр Мира Ружић из Археолошке збирке Филозофског факултета у Београду.

периоду капија је откривена у потпуности. Изузетно очувана, са свим елементима за потпуну реконструкцију, она представља једну од најочуванијих римских капија на територији данашње Србије.

Петар Петровић, руководиоца археолошких истраживања у Равни, 1990. г.

Плодоносан рад Светозара Јовановића, кустоса археолога Завичајног музеја Књажевац, прекинут је ненадано 1999. године. Предан свом послу, разоткривању историје римског утврђења *Timacum Minus*, употпуњавању културно–историјске слике књажевачког краја, Јовановић је оставио за собом неизбрисиви траг. Уследио је дужи прекид археолошких истраживања раванског утврђења.

У јулу 2008. године локалитет на Равни пружио је нове драгоцене податке. У овом периоду обављена су заштитна археолошка истраживања на локацији Подина (северно од Ропинског потока) у циљу утврђивања степена

оштећености зоне угрожене проласком оптичког кабла од стране Предузећа за телекомуникације а.д. Телеком Србија.

На потесу Подина (брдо које се наслања на локалитет Слог на коме су истражени делови касноантичке и средњовековне раванске некрополе) извршена су истраживања којим су руководили археолози Тони Чершков из Регионалног завода за заштиту споменика културе у Нишу и Бојана Илијић из Завичајног музеја у Књажевцу.⁸

Том приликом откривена је камена структура као и два средњовековна гроба инхумираних покојника. Овим истраживањем дошло се до нових информација о границама простирања раванског археолошког налазишта.

Континуитет у археолошким истраживањима омогућио је темељно расветљавање историје раванског утврђења. Упорност, ентузијазам и јака воља истраживача представљали су главну покретачку снагу овог подухвата.

Саграђен на главној раскрсници, одакле су се рачвали путеви ка Подунављу, Поморављу, Јадранској обали и Егејском мору, утврђен град у Равни, данас помало осамљен крај обале Белог Тимока, стрпљиво ишчекује нова разоткривања.

---

⁸ Стручни консултант овог истраживања је др Софија Петковић из Археолошког института у Београду. Чланови екипе били су Саша Милутиновић, фотограф Завичајног музеја у Књажевцу и Томислав Живковић, конзерватор Завичајног музеја у Књажевцу. Археолошка истраживања су реализована захваљујући подршци Милене Милошевић Мицић, тадашњег директора Завичајног музеја Књажевац.

БИБЛИОГРАФИЈА

– Јовановић, С. 1998 Петар Петровић 1938 – 1997, *Развитак* 200, Зајечар, 141 – 142.

– Лазић, М. 2000 Светозар Јовановић 1951 – 1999, *Развитак* 203 – 204, Зајечар, 102 – 104.

– Петровић, П. 1975 Станице *Timacum* на путу Naissus – Ratiaria и античко насеље код села Равна, *Старинар* XXVI, 43 – 56.

– Петровић, П. и Јовановић, С. 1997 Културно благо књажевачког краја – археологија, Београд: Археолошки институт Београд.

– Петровић, П. и Лаловић, А. 1976 Антички град *Timacum Minus* код села Равне, *Развитак* 2, Зајечар, 82 – 93.

– Петковић, С. и Јовановић, С. 2001 Археолошка ископавања римског утврђења *Timacum Minus* код села Равна, општина Књажевац током 1997 – 1998. године – сектор јужне капије. *Старинар* (н.с.) 50: 275 – 280.

– Petković, S, et al. 2005 *Roman And Medieval Necropolis In Ravna Near Knjazevac*. Volume 42. Belgrade: Archaeological Institute.

РЕЗИМЕ

ИСТОРИЈАТ АРХЕОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА УТВРЂЕЊА

TIMACUM MINUS КОД КЊАЖЕВЦА

(Поводом 35. година археолошких истраживања)

Завичајни музеј Књажевац у сарадњи са Археолошким институтом из Београда од 1975. године врши систематска археолошка истраживања римског утврђења *Timacum Minus* код села Равна. Руководилац пројекта „Равна код Књажевца“ био је др Петар Петровић, са Археолошког института у Београду. Велику улогу у истраживању овог налазишта имао је кустос археолог књажевачког музеја Светозар Јовановић.

Радови у 1975. години су обављени у секторима североисточне и северозападне куле, као и на сектору кружног објекта унутар утврђења. Исте године постављена је прва сонда унутар утврђења.

У кампањи из 1976. године настављено је истраживање североисточне и северозападне куле, радило се на сектору северне капије утврђења а постављена је и прва сонда ван бедема утврђења.

Године 1977. истраживане су терме (римско купатило) североисточно од утврђења, северозападна кула утврђења, делови северног и западног бедема а сонде ван бедема утврђења резултирале су скелетним гробовима на потесу Ропина.

Истраживања у 1978. години обављена су на сектору североисточних и југозападних терми, као и на централној грађевини унутар утврђења, том приликом откри-

вено је девет скелетних гробова. Конзерваторски радови предузети су на западном бедуму.

Кампања из 1979. обухватала је радове на сектору североисточних и југозападних терми, као и на централној грађевини унутар утврђења. Исте године започети су радови на источном бедуму утврђења.

Године 1980. настављена су истраживања североисточних терми и централне грађевине унутар утврђења. Истраживања су обављена и на сектору северне капије и североисточне куле. Исте године су направљени први авио снимци утврђења.

Наредне године радило се на сектору западног бедема. Идуће, 1982. године настављени су радови на западном бедуму, а радило се и на западној капији и југозападној кули. Конзерваторски радови предузети су на деловима северног и западног бедема.

Археолошки радови у 1983. години одвијали су се на сектору западне капије и централне грађевине унутар утврђења. Ова година остаће упамћена и по првом издању Водича кроз Равну. Наредне године су настављени радови на већ поменутих секторима. Истраживања 1985. године обављена су на сектору западног бедема а по први пут су започети радови на јужном бедуму утврђења. Следеће године радило се на истраживању јужног бедема и централне грађевине унутар утврђења.

Године 1987. у просторијама старе сеоске школе у Археолошко-етно парку Равна реализована је изложба „Археологија књажевачког краја од праисторије до средњег века“. Аутор ове изложбе је кустос археолог књажевачког музеја Светозар Јовановић.

Археолошка ископавања настављена су 1988. године и одвијала су се на сектору југозападних терми и на сектору централне грађевине унутар утврђења. Наредне го-

дине истраживања су обављена на сектору централне грађевине унутар утврђења.

Године 1990. и 1991. обављена су прва геомагнетска снимања раванског утврђења од стране Одељења за археологију Филозофског факултета Љубљане и Археолошког института из Београда.

Археолошка истраживања 1992. године одвијала су се на сектору јужног бедема утврђења и на југоисточној кули. Наредне године ископавања су обављена на сектору јужне капије утврђења.

Период од 1994. до 1996. године био је најплодоноснији за истраживање раванске некрополе на оближњем брду Слог. Том приликом откривено је 75 античких и 65 средњовековних гробова, а на потесу Ропински поток мањи део биритуалне некрополе (три гроба). Паралелно са ископавањима некрополе радило се и на сектору јужне капије.

Године 1997. преминуо је дугогодишњи руководилац истраживања у Равни др Петар Петровић. Истраживања су настављена захваљујући његовим сарадницима на сектору јужне капије.

Године 1999. преминуо је кустос археолог Светозар Јовановић што је уједно означило прекид археолошких истраживања на раванском утврђењу.

У јулу 2008. године обављена су заштитна сондажна истраживања на потесу Подина, западно од утврђења. Том приликом откривена је камена структура као и два средњовековна гроба инхумираних покојника.

ЧУВАРИ КЊАЖЕВАЧКОГ БЛАГА

Интересовање за изучавање културне историје књажевачког подручја јавља се још у XIX веку. Пионир у проучавању књажевачког краја био је истакнути лекар из Будимпеште – др Стеван Мачај. Доселивши се из Будима у Србију 1854. године он се уз помоћ Министарства унутрашњих послова запослио у Шапцу, где борави пет година. Године 1859. Мачај је био постављен за физикуса књажевачког округа. Он остаје у Књажевцу читавих дванаест година. Као управник књажевачке болнице градио је каријеру угледног стручњака док је у слободно време припремао грађу за своје дело „Грађа за топографију округа Књажевачког“ (издато 1866. г. у Гласнику Српског ученог друштва XIX, 287 – 345). Као велики љубитељ историје, географије, геологије и археологије Мачај је савесно радио на прикупљању информација о књажевачком крају. Значајан је његов осврт на старине, међу којима помиње оне на Бараници и Равни. Занимљиво је да је он био један од првих власника нумизматичке збирке античког новца у овом крају. Ову збирку али и гостопримство г-дина Мачаја у веома лепом контексту помиње у свом делу „Србија – историјско етнографске студије (1859 – 1868)“ Филип Феликс Каниц, још један од истраживача књажевачког краја.

Феликс Каниц је студирао историју уметности у Бечу, хоби су му били музика и сликарство. Његово интересовање за живот балканских народа га је усмерило и ка српским земљама. Године 1864. приликом свог боравка у Књажевцу Каниц је био гост др Мачаја. Сличних интересо-

вања и пасија, ови љубитељи науке, Мачајевим личним фијакером обилазили су књажевачки округ. Резултат Каницовог боравка у Србији је веома важно дело „Римске студије у Србији“ (Wien 1892, 97 – 103) у коме се помињу и старине књажевачког краја. У свом делу „Србија – историјско етнографске студије (1859 – 1868)“ један од циљева које себи задаје г-дин Каниц је утврђивање трасе римског пута од Ниша ка Арчару. Том приликом Каниц се смело упушта и у проблематику убикације *Timacum Maiusa* и *Timacum Minusa*. Питање које је заинтриговало Ф. Каница и данас чека свој одговор. Приликом обиласка раванског утврђења Каниц бележи: „Идући по добијеним обавештењима, ишао сам по једном шанцу удаљеном више од пола сата од Књажевца, код Равне на Тимоку, и одлучио сам да извршим једно од најисцрпнијих проучавања. Ускоро сам се уверио да се налазим на једном римском кастрому...“

Прилог познавању књажевачког краја дао је и потпуковник Јован Мишковић, касније генерал, али и председник Српске Краљевске академије. У свом научном делу „Књажевачки округ“ (Гласник Српског ученог друштва XLIX, 1881, 53 – 124) детаљније је прерадио описе С. Мачаја. Осим плана тврђаве у Равни Ј. Мишковић је за собом оставио и низ белешки (десет бележница цепног формата) о археолошким налазиштима у долини Тимока (објављено у Старинару 1887. г.) са драгоценим топографским скицама.

Уз Ј. Мишковића поменули би и Антонија Богићевића, команданта тимочке дивизијске команде у Књажевцу. А. Богићевић је 1884. године послао М. Валтровићу план раванске тврђаве у нади да ће бити објављен у једном од Старинара. Нажалост, овај план никада није објављен.

Године 1866. Књажевац је угостио још једно велико име – Алфреда фон Домашевског, уредника берлинског „Кор-

пуса латинских натписа“ (*Corpus inscriptionum latinarum*). Овај еминентни епиграфичар је забележио текстове споменика који су лежали крај Тимока у Равни и споменика пренетих у круг књажевачке касарне.

У овом периоду Земаљски музеј у Сарајеву шаље Ивана Санториуса у истраживачки поход књажевачког подручја. Циљ његовог истраживања биле су ретке птичје врсте. Приликом своје посете И. Санториус је бележио натписе са старих споменика.

Један од најзаслужнијих научника за познавање Тимочке крајине био је свакако Маринко Станојевић. Рођен је у Јаковцу, селу у долини Белог Тимока, школовао се у Београду а каријеру је темељио на изучавању свог завичаја. По завршетку Више гимназије М. Станојевић је уписао и завршио славистичко – литерарни одсек Велике школе у Београду. Иако је његова „прва љубав“ изучавање народних умотворина и тимочког говора, интересовања М. Станојевићева се ту не заустављају. Он се бави проучавањем насеља свог краја као и њиховим постанком што га даље усмерава на старине књажевачког краја. На подстицај нашег највећег географа Јована Цвијића М. Станојевић је започео једно од својих најзначајнијих дела „Заглавак“, а затим и дело слично конципирано али везано за област Тимока по именом „Тимок“. Након десетогодишњег проучавања ове области 1913. године из штампе излази „Заглавак“. Драгоцено је поглавље које се односи на старине (у последњем, трећем делу књиге). Он описује старине које се налазе на територији антропо-географске целине Заглавка. Нешто касније, 1940. године излази из штампе и његово друго дело „Тимок“. М. Станојевић и у овом делу пише о разним другим траговима старијег становништва: античким споменицима, градовима Равна и Кожељ, градиштима, историјским успоменама из

доба ратова Немањиних у Тимоку, старим црквама и манастирима, натписима и записима у Тимочкој крајини (у шестом поглављу своје књиге). Занимљиво је да се мање ослањао на претходне штуре радове везане за ову област а више се уздао у свој конкретни теренски рад. Као пасионирани лингвиста нарочиту пажњу је придавао старим записима и натписима, које је преписивао и проучавао.

Прва археолошка истраживања на територији књажевачке општине на локалитету „Кулине“ код села Равна реализована су између 1899. и 1902. године. На челу стручне екипе нашли су се Антун фон Премерштајн из Аустријског археолошког института и Никола Вулић професор Београдског универзитета. Резултате истраживања публиковали су у Годишњацима Аустријског археолошког института и у Споменицима Српске краљевске академије. Теренски рад у Равни је настављен под руководством Н. Вулића све до почетка другог светског рата. Он је обрађивао натписе са раванских споменика, скулптуре и остали откривен материјал. Сарадник Н. Вулића је био некадашњи директор Нишког музеја Александар Ненадовић.

Важну улогу у развоју и афирмацији књажевачког музеја имао је др Петар Петровић. У његовој богатој библиографији важно место заузимају дела везана за град Тимакум код села Равна. Најзначајнија дела су му две свеске „Гоњомезијских натписа“ – *Inscriptions de la Mesie Superieure, vol. IV: Naissus-Remesiana-Horreum Margi*, Београд, 1979, и за културну историју књажевачког подручја изузетно драгоцено дело – *vol. III 2: Timacum Minus/Romuliana*, Београд 1995. Изузетан истраживач, епиграфичар и нумизматичар др Петровић је наставио пут Николе Вулића и Антуна фон Премерштајна. Као руководилац пројекта и начелник одсека за археологију у нишком Центру за научна истраживања САНУ он покреће вишегодишњи про-

јекат „Равна код Књажевца“ и врши систематска ископавања од 1975. године. Осим што је изучавао римско утврђење код Равне, П. Петровић је ударио темељ Центру за проучавање археолошке грађе Тимока смештеног у старој сеоској школи у Археоетно парку Равна. Све ово су неизбрисиви трагови у историјату истраживања књажевачког подручја које је он за собом оставио. Његов сарадник у истраживањима књажевачког краја био је кустос археолог Завичајног музеја у Књажевцу Светозар Јовановић.

Светозар Јовановић је студирао археологију на Филозофском факултету у Београду. Године 1977. одбра нио је свој дипломски рад и запослио се у тек основаном Завичајном музеју у Књажевцу. Снажан истраживачки дух и љубав према завичају водили су С. Јовановића кроз изучавање књажевачког краја. Бавио се средњовековном археологијом, али је у свом раду проналазио места и за истраживање осталих епоха. Та свестраност се може објаснити самим богатством и разноликошћу терена књажевачког краја коју је он умео да препозна. С. Јовановић је био стални сарадник Археолошког института у Београду као и Центра за археолошка истраживања на Филозофском факултету у Београду. Уз њихову подршку реализовани су значајни пројекти везани за истраживања књажевачког подручја и источне Србије уопште. Захваљујући успешној сарадњи са поменутиим институцијама он је кроз свој дугогодишњи рад успео да представи континуитет насељавања књажевачког краја. Добијени резултати са археолошких истраживања пружили су потпору за утемељење ове слике. Најстарије трагове насељавања ових простора документовали су резултати добијени са истраживања окапине на Бараници. Том приликом, у културним слојевима пећинског станишта, регистровани су крени артефакти и коштани материјал који припада млађепалеолитском култур-

ном комплексу. Захваљујући С. Јовановићу као и екипи стручњака Центра за археолошка истраживања Филозофског факултета регистровано је и истражено прво насеље старчевачке културе у књажевачком крају на локалитету Валуге. Налазиште драгоцено за употпуњавање слике о књажевачком крају у праисторији је Шкодрино поље, недалеко од раванског утврђења. Приликом сондажног истраживања, под руководством академика Драгослава Срејовића, регистровано је енеолитско вишеслојно насеље које су С. Јовановић, М. Лазић и М. Сладић истражили до краја. Непосредни доказ његове посвећености послу је откриће првог примера праисторијског пећинског сликарства на територији Србије. Габровнички цртежи, датирани у бронзано доба, представљали су откриће које ни први истраживачи књажевачког краја нису могли да наслуте. Приликом изградње пута Равна – Дебелица обављена су заштитна истраживања, тада се дошло до значајних информација о насељавању ових простора и у гвозденом добу. Трагови гвозденог доба посведочени су ратничким гробом код села Дебелица.

Велики печат на рад С. Јовановића оставило је античко утврђење код села Равна. Дугогодишња сарадња са др Петром Петровићем, у истраживању утврђења, резултирала је новим, вредним информацијама о његовом животу. Резултат ове сарадње је монографија Културно благо књажевачког краја. Дело које је заокружило рад С. Јовановића је, постухмно објављена, грађа са раванске некрополе у сарадњи са Археолошким институтом из Београда.

Следећи пут својих претходника С. Јовановић је био свестан важности теренског рада. Упознат са тереном књажевачког краја износио је научној јавности податке о античким и средњовековним налазиштима из области Горњег Тимока. Препознао је потенцијале Старе планине која

је и данас привлачна као богата рударска област. Рекогносцирањем тог терена дошао је до нових сазнања о античком рударењу. Прикупио је податке о касноантичким и средњовековним сакралним објектима у долини Трговишког Тимока као и о средњовековним насељима и некрополама са књажевачке територије.

Захваљујући његовом раду у Завичајном музеју Књажевац налази се богат археолошки материјал који сведочи о културној историји књажевачког краја. Археолошким изложбама С. Јовановић је пружио јавности увид о значају археолошких истраживања и упознавања завичаја. У сарадњи са осталим музејима Тимочке крајине он је организовао изложбу средњовековног накита источне Србије. Књажевац је био домаћин научног скупа на тему средњовековног накита у Србији 1998. године и овог пута захваљујући његовој иницијативи и организацији. С. Јовановић је био и стални сарадник на истраживањима Гамзиграда. Својим радом припремио је терен за будуће истраживаче ових простора.

Потреба за оснивањем институције која би сакупљала, штитила и обрађивала културно благо књажевачког краја изнедрила се захваљујући свим овим упорним истраживачима и појединцима који су имали слуха за материјална добра развоја природе и човека на овим просторима. У периоду пре Другог светског рата музејске делатности, у правом смислу речи, није било у Књажевцу. Чињеница да су тада, ипак, организоване прве изложбе потврђује постојање свести о потреби чувања културног наслеђа код одређеног броја људи. Међу поменутих изложбама својим значајем истиче се изложба из 1933. године поводом Стогодишњице ослобођења од Турака. Прва уобличена иницијатива за формирање Музеја у Књажевцу јавља се после ослобођења, већ 1947. године. Иако

се најчешће за годину оснивања књажевачког музеја узима 1970. треба напоменути да је прва Музејска збирка у Књажевцу формирана 1953. године у једној од зграда болничког економата старе болнице. Кључно место у опремању ове збирке припало је г-дину Живојину Жики Антићу, познатијем под надимком Конзул. Као сценограф Аматерског позоришта у Књажевцу имао је времена и за свој самостални рад, резултат су изложбе графике и слика 1949. и 1961. године. Историчар уметности и сликар, овај истакнути Књажевчанин, својим ентузијазмом даје живот првој Музејској збирци. Иако формирана са пуно оптимизма судбина прве збирке је била прилично неславна, осим воде која је продрла у подрум ових просторија 1956. године, станица за откуп дувана је унела откупљен дуван и тако дефинитивно запечатилa судбину књажевачке Музејске збирке. Одлука о затварању Музејске збирке донета је половином 1957. године од стране Народног одбора општине Књажевац (у то време одговорни орган). Наредних година Народни музеј у Зајечару наглашава потребу оснивања Музеја у Књажевцу. Децембра месеца 1970. године донета је одлука о оснивању Историјске музејске збирке у оквиру Матичне библиотеке *Његош*. Први директор збирке је тадашњи управник библиотеке Миомир Грубешаћ. И овог пута проблем адекватних просторија збирке остао је нерешен. Просторија предвиђена за депо налазила се у сутурену Општинске конференције СК, збирци је припала и просторија у сутурену грађевинског предузећа „Миле Јулин“. Годину дана касније у децембру 1971. године руководство над збирком преузима нови управник библиотеке Томислав Јанаћковић, до тада професор историје у Књажевцу. Музејска збирка прераста у Завичајни музеј Књажевац 29. новембра 1975. г. Завичајни музеј и тада остаје у саставу Библиотеке.

Самостална установа Музеј постаје одлуком донетом 30. децембра 1980. године.

Завичајни музеј Књажевац

Изложба „Археологија књажевачког краја” отворена је 2. септембра 1988. године у холу Дома културе Едвард Кардељ у Књажевцу. Том приликом био је изложен археолошки материјал са књажевачке територије. Уводни текст у каталогу написао је археолог књажевачког музеја С. Јовановић који је уједно био и аутор ове изложбе. Завичајни музеј у Књажевцу је октобра 1996. године отворио своју сталну поставку коју је пропратила монографија „Културно благо књажевачког краја”.

Рекогносцирање књажевачког краја вршено је у више наврата од стране Завичајног музеја Књажевац. Археолошка рекогносцирања пећина 1982. године дала су податке о могућим праисторијским стаништима у Васиљској пећини као и у пећинама Говеђа печ и Градска печура. Ово рекогносцирање су обавили З. Калуђеровић и С. Јовано-

вић. У периоду од 1980. до 1986. године вршена су рекогносцирања књажевачког краја у сарадњи са Археолошким институтом из Београда. Велику помоћ при реализацији ових истраживања пружио је П. Петровић.

Систематска археолошка ископавања на раванском утврђењу врше се од 1975. године. Археолошки институт из Београда у сарадњи са Завичајним музејем из Књажевца и Заводом за заштиту споменика културе из Ниша су пружили прве податке о најстаријем војном утврђењу у области Тимока. Директор пројекта др Петар Петровић је са својим сарадницима публиковао резултате ових истраживања.

На локалитету Шкодрино поље код села Јелашница, 1987. године извршено је ископавање у организацији Центра за археолошка истраживања Филозофског факултета у Београду и Завичајног музеја Књажевац. Истраживања су показала да је реч о вишеслојном насељу. Регистрована су два енеолитска стамбена хоризонта, налази из старијег гвозденог доба и материјал из римског периода. Материјал са тог ископавања налази се у Завичајном музеју у Књажевцу.

Заштитним радовима на регионалном путу Књажевац – Зајечар 1990. године, на месту званом Валуге откривено је насеље старчевачке културне групе. На основу остатака архитектуре и покретног археолошког материјала, налазиште је датирано у период средњег неолита.

Мања сондажна истраживања у кругу касарне Митар Бакић у Књажевцу вршена су 1982. године. Осим регистрованих турских гробова на овом локалитету су се појавили и праисторијски налази.

Налазиште Кадијски крст, на југозападној периферији Књажевца, регистровано је 1987. године од стране кустоса Завичајног музеја у Књажевцу Светозара Јовано-

вића. Током грађевинских радова везаних за регулисање тока Сврљишког Тимока оштећено је вишеслојно насеље из бронзаног и гвозденог доба. Прикупљени материјал се чува у Завичајном музеју у Књажевцу. Сондажна археолошка истраживања на овом локалитету обављена су у периоду од 25. септембра до 4. октобра 2003. године. Руководилац радова др М. Јевтић открио је насеље раног бронзаног доба.

Ископавања на локалитету Бараница, 1994. године, предузео је Завичајни музеј Књажевац са Центром за археолошка истраживања Филозофског факултета у Београду, под руководством Д. Срејовића и М. Сладића. Том приликом истражен је део праисторијског станишта у пећини Бараница I. Ископавања на Бараници настављена су 1995. године у оквиру пројекта Праисторија књажевачког краја. Радовима су руководили Д. Михаиловић и С. Јовановић. Кампања из ове године укључила је и стручњаке са Рударско – геолошког факултета у Београду (В. Димитријевић и В. Јовић). Истраживање палеолитског локалитета Бараница обављено је и 1997. године и то у оквиру теме „Природни заклони као људска станишта” (руководилац И. Радовановић) потпројекта „Становништво Србије и његово природно окружење од праисторије до касног средњег века” са руководиоцем Ж. Микићем. Носилац овог пројекта је Центар за археолошка истраживања Филозофског факултета у Београду. Радовима је руководио Д. Михаиловић. Поред истраживања Баранице у овој кампањи су обављена и сондажна ископавања на локалитету Габровница. На улазу у пећину регистроване су ликовне представе коња и коњаника. Систематско ископавање пећине Бараница као и рекогносцирање пећина у сливу Тимока настављено је и 2004. године под руководством Д. Михаиловића.

У 2008. години реализована су заштитна археолошка ископавања на локалитету *Timacum Minus* – Подина код села Равна од стране Регионалног завода за заштиту споменика културе у Нишу и Завичајног музеја у Књажевцу. Два новооткривена средњовековна гроба пружила су прецизнију границу простирања раванске некрополе. Исте године истражена су три средњовековна гроба крај цркве Пресвете Богородице у Доњој Каменици.

Завичајни музеј Књажевац наставља прикупљање нових трагова културног блага и у 2009. години. На локалитету Бањица у селу Ргоште код Књажевца откривени су трагови насеља из периода праисторије и средњег века. Посебну занимљивост представља откривен енеолитски култни комплекс у непосредној близини извора.

Најрепрезентативнији делови богатих и разноврсних збирки књажевачког музеја биће представљени у новом светлу приликом отварања реновиране сталне поставке. То ће уједно бити и круна дугогодишњег рада Завичајног музеја Књажевац на очувању и презентовању књажевачког културног блага.

БИБЛИОГРАФИЈА

– Филип Феликс Каниц, Дуж Тимока (одломак из књиге "Србија – историјско етнографске студије 1859 – 1868"), часопис *Развитак* бр. 6, 1965.г., 56 – 66.

– Јанаћковић Т, 1980, Архивски документи и археологија у књажевачком крају, *Развитак* бр. 2, Зајечар, 70 – 72.

– Јовановић С, 1987, Праисторијски локалитети књажевачког краја, *Гласник Српског археолошког друштва*, 4, Београд, 120 – 124.

– Лазић М, 2000, Светозар Јовановић 1951 – 1999, *Развитак* бр. 203 – 204, Зајечар, 102 – 104.

– Милкић В, 2006, Берчиновац и књажевачко подручје, *Књажевац*, 349.

– Петровић П./ Јовановић С, 1997, Културно благо књажевачког краја, Београд, 9 – 10.

– Рајковић Љ, 1968, Маринко Станојевић, *Развитак* бр. 3-4, Зајечар, 81 – 86.

– Стојадиновић Љ, 1999, Књажевац у 1000 појмова, завичајни лексикон, *Књажевац*, 11.

– Стојадиновић Б, 1991, Култура књажевачког краја (до 1991. г.), Прилог за монографију *Књажевац и књажевачко подручје*, монографија у рукопису, *Књажевац*, 255 – 262.

– Велимировић М, 1966, Доктор Стеван Мачај, *Развитак* бр. 2, Зајечар, 52 – 57.

САКРАЛНА ТОПОГРАФИЈА КЊАЖЕВЦА И ОКОЛИНЕ

Увод

Културна баштина свакао јесте један од најзначајнијих елемената који чине богатство једног града, области или народа. Њено вредновање и промишљено коришћење заједно са природним ресурсима и друштвеним потенцијалом представљају важан задатак свих. Свест о значају и очувању баштине, тумачење бројних културних слојева, помаже нам да упознамо своју прошлост, да је ценимо и даље развијамо друштвене вредности, да одредимо своју позицију у једном ширем културном простору, поштујући при том различитости и специфичности других.

Општина Књажевац обухвата територију од 1.202 км², коју чине три антопогеографске целине Тимок, Заглавак и Буцак са 85 села, тј. 86 насеља са градом. Људска станишта на овим просторима, формирају се од најранијег периода у окружењу које пружа повољне услове за живот, обилује природним богатствима водом и храном и погодним местима за становање/заштиту. На овој територији налази се велики број евидентираних археолошких локалитета и споменика културе из најразличитијих периода од праисторије (*Перило, Валуге, Кадисјки крст* и др.), преко антике и византијског периода (*Тимасит Минус, Кожељ, Кална* и др.), средњег века (*Црква Св. Богородице у Доњој Каменици, Манастри Св. Тројице у Горњој Каменици*), времена турске владавине (*остаји турских кула, ханова, Гургусовачка кула* и др.) до споменика из новијег доба

(примери сеоске и грађанске архитектуре, као и сакрални објекти из 19. и са почетка 20. века).

Све три антропогеографске целине развијају своје специфичности у погледу материјалне културне баштине. Иако са мноштвом заједничких елемената и уз употребу истих природних материјала за градњу, стварају се, када је реч о народном градитељству, одређени типови стамбених, помоћних и привредних објеката попут куће са дрвеним тремом „на ћошку“ или кућом са двоја врата, амбаром са кошем и пресецима и друго, док су насеља/задруге у долини Тимока и на Старој планини различито организована и позиционирана у односу на главне путне правце. Староседелачко становништво Старе планине (Заглавка и Буцака) сачувало је свој говор, обичаје и ношњу и стварало свој животни простор у спрези са природом што ове крајеве одликује бројним сачуваним амбијенталним целинама. На жалост убрзана депопулација ових простора чини да драгоцени примери материјалне баштине услед времешности, трошних материјала, напуштености, неодржавања рапидно нестају. Заједно са становништвом, губе се и непроцењиви елементи нематеријалне баштине.

Културно наслеђе *(сачуване амбијенталне целине традиционалне сеоске архитектуре, привредни објекти попут воденица, ваљавица, амбара, млинова, водоторњева као и мноштво различитих објеката профане намене, а посебно објекти сакралног карактера било да се ради о примерима „народне религије“, попут заветних крстова, ћелија, капела или званичним сакралним објектима)*, одређује идентитет становника и представља изузетно важну основу за разумевање, тумачење и презентовање развоја једне средине и њене културне меморије.

Стањинац црква Св. Кирика и Јулите из 1930. године

Стање на терену

Књажевац и његова околина, већ више од једног века представљају неисцрпну област за истраживаче различитих профила и интересовања. Сакрални споменици свакако заузимају веома важан део културне баштине као носиоци духовности, културе али и националног идентитета, посебно у периоду турске власти и у време поновног успостављања јединственог државног и културног простора након 1833. године, када је и књажевачки крај поново припојен ослобођеној Србији.

Неопходно је поменути да је област визуелне културе и уметности, нарочито сакралне, на подручју књажевачке општине најмање истраживана. На територији општине Књажевац, а у склопу две Епархије: Тимочке и Нишке, налазе се двадесет и четири цркве од којих

архијерејском намесништву књажевачком припада шеснаест парохија са црквама подигнутим од 1835. до 1938. године, а архијерејском намесништву пиротском једна парохија са шест црква подигнутих у другој половини 19. и првој половини 20. века. На овој територији у новије време подигнута су још два храма, у Штипини и Балановцу, док су се неки од старијих урушили. Проучавање и валоризација сакралне уметности и визуелне културе на овом простору, као и њено тумачење у контексту националне историје уметности допринеће свеобухватном проучавању материјалне културе књажевачког краја, презентацији и очувању исте.

Из овог разлога кустос историчар уметности Завичајног музеја Књажевац иницирала је вишегодишњи научно-истраживачки пројекат *Сакрална топографија Књажевца и околине*. Овај пројекат представља сарадњу између Завичајног музеја Књажевац и Одељења за историју уметности Филозофског факултета у Београду, тачније др Ненада Макуљевића, ванредног професора на предмету Национална Историја уметности и визуелне културе новог века, надлежних Епархија Српске православне цркве, надлежног Завода за заштиту споменика културе и свих други заинтересованих страна.

О пројекту

Иако је у претходних двадесетак година постојала иницијатива од стране стручњака Завичајног музеја и надлежног Завода заштите и потреба да се сакрални објекти у општини попишу и обраде ове активности никада нису спроведене до краја.

Научно-истраживачки пројекат *Сакрална топографија Књажевца и околине* за циљ има проучавање, зашти-

ту и презентацију сакралне уметности и визуелне културе књажевачког краја. Мишљења смо да реализација пројекта доприноси заштити и одрживој употреби културног наслеђа, његовој популаризацији и промоцији, сарадњи и умрежавању са истородним и/или разнородним установама културе, образовања и/или науке, да би утицала на развој и унапређење струке и постизање нових научних резултата. Од посебног значаја биће сарадња оставрена међу представницима локалне самоуправе, СПЦ, друштвено одговорних предузећа и становништва на локалу и шире.

Пројекат *Сакрална топографија Књажевца и околне* обухвата општину Књажевац са областима Тимок, Заглавак и Буцак, док према црквено-административној организацији обухвата територију Тимочке и Нишке епархије, архијерејско намесништво књажевачко са припадајућим парохијама и архијерејско намесништво пиротско – парохија каланска.

Проучавање сакралне архитектуре и уметности подразумева истраживачки рад на терену, израду фотодокументације, научну обраду и тумачење дела ликовне и примењене уметности, израду техничке документације архитектонских споменика и цртежа иконостаса.

Руководилац пројекта на терену је кустос историчар уметности Милена Милошевић Мицић, шеф пројекта – стручни саветник др Ненад Макуљевић, доцент Филозофског факултета у Београду, Одељење за историју уметности, стручни сарадник из Завичајног музеја Књажевац Саша Милутиновић, фотограф. Стручну помоћ у области старе и ретке књиге, штампане и писане грађе као и у вези предмета примењене уметности пружиће Вук Даутовић докторант Филозофског факултета у Београду, док ће стручну помоћ у проучавању сликарства и архитектуре дати Ирена Зарић Ћировић такође докторант овог факултета. Овај

сегмент богате културне баштине књажевачког краја није довољно истражен, тако да ће реализација пројекта *Сакрална топографија Књажевца и околине* бити од значаја за проучавање и валоризацију сакралне уметности и визуелне културе на овом простору као и за њено тумачење у контексту националне историје уметности. Након сваке реализоване етапе пројекта постигнути резултати биће представљени широј јавности. Реализацијом пројекта формирана је значајна база података у Завичајном музеју Књажевац, а након реализације овог вишегодишњег истраживачког пројекта систематизована грађа биће публикована. Овим би се указало на значај и богатство сакралне уметности на територији књажевачке општине и допринело презентацији и очувању исте.

Књажевачка општина припада пограничној области, тако је један од задатака и евидентирање рада бугарских зографа у српском црквеном сликарству, што ће допринети разумевању балканске културе и српско-бугарских културних односа.

Циљна група којој је пројекат намењен

Резултати пројекта биће од користи научној и стручној јавности – истраживачима и студентима друштвених наука, стручњацима музеја и установа заштите споменика културе на региону и шире,

СПЦ и широј публици заинтересованој за националну историју уметности.

Методологија

Пројекат *Сакрална топографија Књажеваца и околине* је вишегодишњи пројекат који ће обухватити територију општине Књажевац и биће реализован у неколико фаза обзиром на величину општине и број евидентираних споменика сакралне уметности. Након реализације теренског рада и научне обраде грађе предвиђено је публикавање резултата истраживања као допринос тумачењу сакралне уметности и визуелне културе књажевачког краја у контексту националне историје уметности.

Проучавање сакралне архитектуре и уметности подразумева истраживачки рад на терену, израду фотодокументације, научну обраду и тумачење дела ликовне и примењене уметности као и израду техничке документације архитектонских споменика и цртежа иконостата. У току пројекта биће коришћени писани и усмени извори, архивска и историјска грађа, документација Завичајног музеја, Завода за заштиту споменика културе из Ниша и др.

Рекогносцирање и истраживачки рад на терену пружиће драгоцене податке о стању споменика сакралне уметности, њиховом значају и степену угрожености који ће бити прослеђени надлежном Заводу за заштиту споменика културе предлоге ради утврђивања споменичких вредности и стављања под заштиту појединих споменика.

Могућности

Изузетно богата и разноврсна културна баштина, повољни услови за рад у истраживачкој станици у оквиру Архео-етно парка у Равни омогућавају наставак сарадње Филозофског факултета у Београду и Завичајног музеја

Књажевац кроз реализацију студентске праксе и стручних екскурзија.

С обзиром да је овакав пројекат успешно реализован и у општини Неготин, могуће је, у сарадњи Филозофског факултета у Београду и музеја на региону, наставити пројекат на територији Тимочке крајине – прикупљање података, систематизовање грађе о сакралној уметности на територији Тимочке крајине. Крајњи резултат може бити заједничка изложба „Сакрална уметност Тимочке крајине“ у Београду и градовима учесницима у пројекту.

Како је један од задатака овог пројекта евидентирање рада бугарских зографа и проучавање српско-бугарских културних односа ради проучавања визуелне културе Балкана могуће је остварити прекограничну сарадњу са сродним образовним установама и установама културе у Бугарској. Тиме овај пројекта превазилази национални карактер и добија међународни значај.

Намера нам је да публиковањем резултата научно-истраживачког пројекта *Сакрална топографија Књажевца и околине* који ће уследити, укажемо на изузетне примере сакралне архитектуре, сликарства и примењене уметности књажевачког краја. Валоризација, очување и заштита целокупне културне баштине може се обавити само кроз сарадњу локалне заједнице, корисника и власника културних добара са надлежним службама заштите, као и културним и научно-образовним институцијама уз узајамно поштовање потреба свих заинтересованих страна.

Реализоване фазе пројекта

Научно-истраживачки пројекат *Сакрална топографија Књажевца и околине* прву фазу реализације делом су подржали Министарство културе и СО Књажевац. Стручни

тим, који су чинили историчари уметности Милена Милошевић Мицић, Ирена Зарић Ћировић, Вук Даутовић и фотограф Саша Милутиновић, реализовао је прву фазу пројекта у октобру 2010. године у области Буцака на Старој планини. У току теренског рада обрађено је и снимљено седам официјелних сакралних објеката из 19. и са почетка 20. века. Обрађен је и пописан сав покретан мобилијар цркава (богослужбене књиге и сасуди, дела примењене уметности, појединачне иконе и други предмети), измерени и фотографисани иконостаси, регистровани фрагменти и целине живописа, измерене и исцртане основе цркава. Утврђено је стање објеката сакралне архитектуре, сликарства и примењене уметности. Регистрована су и фотографисана доступна култна места и црквишта. У овој фази врши се обрада података добијених у току истраживачког рада на терену у области Буцака на Старој планини.

У оквиру пројекта *Сакрална топографија Књажевца и околине* у сарадњи са стручњацима Завода за заштиту споменика културе из Ниша снимљени су и обрађени сакрални објекти у селима Бучје и Жлне. Црква Св. Пантелејмона у Жлну подигнута 1889. године по пројекту архитекте Јована Илкића треба да буде проглашена за културно добро, док је црква Св. Илије у селу Бучје подигнута 1910. године евидентирана као културно добро од стране стручних служби.

Наша је морална и етичка обавеза да о наслеђу бринемо, да о њему и из њега учимо, формирајући тако базу знања за нове генерације како би га вредновале и чувале.

Коришћене фотографије С. Милутиновића Летећег

Управни одбор Културног центра Сврљиг, на седници одржаној 23. марта 2011. године, усвојио је више пута подношен писмени захтев Зорана Вучића за разрешење од дужности главног и одговорног уредника БДЕЊА.

Књижевник Зоран Вучић, један од оснивача и главни уредник Часописа за књижевност, уметност и баштину БДЕЊЕ (покренут 2002. године), својим радом у својству уредника, књижевним прилозима, и комуникацијом са великим бројем књижевних стваралаца, допринео је да БДЕЊЕ израсте у добар часопис, и окупи више стотина аутора из земље и иностранства, који су на 2520 страница досадашњих 26 бројева објавили преко 700 прилога, те да се књижевни живот Србије обогати прилозима једног гласила из Сврљига, са периферије њеног етничког и географског простора.

Неизмеран је и његов допринос на заснивању Завичајне ауторске збирке Библиотеке Сврљиг, профилисању и одржавању Песничких сусрета „Гордана Тодоровић”, у раду Етно-културолошке радионице Сврљиг, а познат је и његов вишегодишњи подстицајни рад са младим књижевним ствараоцима.

Са овим бројем, по изричитој сопственој жељи, престаје и чланство др Недељка Богдановића, у уредништву часописа БДЕЊЕ.

Поменути ствараоцима и колегама, Зорану Вучићу и Недељку Богдановићу, желимо добро здравље, мирне пензионерске дане, плодан стваралачки рад, и надамо се свакој будућој сарадњи.

Управни одбор Културног центра Сврљиг
Уредништво часописа БДЕЊЕ

УПУТСТВО САРАДНИЦИМА

Радове за БДЕЊЕ достављати у електронском облику (диск, дискета, e-mail), уређене на следећи начин:

- Име и презиме аутора
- Адреса
- Наслов рада
- Текст рада откуцан у фонту Times New Roman, ћирилица, величина 12.

Посебне захтеве (latinica, *италик*, **болд**, с п а ц и ј а, фусноте, место за ликовни прилог) одређује сам аутор.

Поред електронске, доставити штампану и потписану верзију, с јасним ознакама посебних услова (види напред).

Радове слати на адресу уредништва БДЕЊА.

АДРЕСЕ

Издавачи:

Књижевни клуб „Бранко Миљковић“,
Кеј Д. Туцовића бр. 8
п. факс 58
19350 Књажевац
e-mail: ristic.obren@gmail.com

Културни центар Сврљиг, Боре Прице 2,
18360 Сврљиг
(За уредништво БДЕЊА)
e-mail: kcsvrljig@sezampro.rs
bdenje_srg@yahoo.com

САДРЖАЈ

Поводи

Милосав Буца МИРКОВИЋ НЕУКРОТИВА РЕЧ	3
Милован Данојлић КУДА ИДУ КОРЊАЧЕ	19

Чуванице

Живорад НЕДЕЉКОВИЋ НАДМОЋ МЕТАФОРЕ	23
Дејан АЛЕКСИЋ DE PROFUNDIS	35
Верослав СТЕФАНОВИЋ ПОСЕД	39
Милош МИЛИШИЋ УЛАЗАК У ЈЕРУСАЛИМ	42

Вдења

Анђелко АНУШИЋ ВЕПАР У НАРОДНОЈ НОШЊИ	46
Душко М. ПЕТРОВИЋ ПОЕТАР И ДРУГЕ ПЕСМЕ	55
Ферид МУХИЋ ЈУТАРЊА КАФА	61
Радослав ВУЧКОВИЋ ИСУСОВЕ ОЧИ, САН	64
Русомир Д. АРСИЋ ПЕСНИК НАД ПЕСМОМ	67
Љубинко ВЕЛОЈИЋ НА ТОМ ИСТОМ МЕСТУ	78

Зорица БРАНКОВИЋ-БАСАРИЋ	
МИРИС КЊИГЕ	80
Славољуб ОБРАДОВИЋ	
ТРИ ПЕСМЕ	84
Иван ВУЧКОВИЋ	
НАЈОЧИГЛЕДНИЈИ ДОКАЗ	88
Стојан БОГДАНОВИЋ	
ДРАГОСЛАВ ЖИВКОВИЋ	
У ШЕСТ СЛИКА	94

Џознавња

Јурата БОГНА СЕРАФИНСКА	
ИЗМЕЂУ ЈАВЕ И СНА	98
Олга ЛАЛИЋ-КРОВИЦКА	
РЕКВИЈЕМ	101

Поледи

Милан Р. СИМИЋ	
ИЗ ДНЕВНИКА ПОСРНУЛИХ АНЂЕЛА	106
Марко РАДУЛОВИЋ	
Устоличење сајберпанка - Научна фантастика и њено позиционирање у Науци о књижевности	110

Пчмачења

Бојана СТОЈАНОВИЋ ПАНТОВИЋ	
НАИЗМЕНИЧНОСТ ТАМЕ И СВЕТЛОСТИ	115
Мирко ИКONIЋ	
ПЕСМЕ ИЗ НЕЧУЈ ЗЕМЉЕ	119

Чедомир ЉУБИЧИЋ	
ОМАМНИ МИРИС ПРИПОВЕДАЊА	123
Снежана МИЛОСАВЉЕВИЋ МИЛИЋ	
МОЛИТВЕНА РЕЧ ПОЕЗИЈЕ	129
Милица ИЛИЋ ГАЧИЋ	
ПРИРОДА – КЊИГА СТАРОСТАВНА или	
ОРФЕЈ АПАТРИД СУНАРОДНИЦИМА	133
Душан МИЈАЈЛОВИЋ АДСКИ	
СВАКОДНЕВНИ КОВАЧИ СВОЈЕ И	
ТУЂЕ (НЕ)СРЕЂЕ	136
Гордана ВЛАХОВИЋ	
ОВЛАДАВАЊЕ РЕЧИ	140
Милица ЖИВАНОВИЋ	
ПРИЛОГ КУЛТУРНОЈ И ДУХОВНОЈ	
ИСТОРИЈИ СВРЉИГА	143

Баштина

Бојана ИЛИЈИЋ	
ИСТОРИЈАТ АРХЕОЛОШКИХ	
ИСТРАЖИВАЊА УТВРЂЕЊА <i>TIMACUM</i>	
<i>MINUS</i> КОД КЊАЖЕВЦА	147
Бојана ИЛИЈИЋ	
ЧУВАРИ КЊАЖЕВАЧКОГ БЛАГА	164
Милена МИЛОШЕВИЋ МИЦИЋ	
САКРАЛНА ТОПОГРАФИЈА	
КЊАЖЕВЦА И ОКОЛИНЕ	177

Саопштења и захвалности

САОПШТЕЊЕ И ЗАХВАЛНОСТ	186
УПУТСТВО САРАДНИЦИМА	187